

ÎNCERCĂRI ÎN LITERATURĂ

IOAN A. LAPEDATU

I. AL. LĂPÉDAT.

Tehnoredactare și format PDF: Ana Damian

Text & imagini: Fundația Lapedatu, © 2016

Toate drepturile rezervate *Fundației Lapedatu*

Această carte este o free-edition a lucrării apărute la Editura Dacia din Cluj-Napoca în anul 1976, Seria Restituiri (serie îngrijită de Mircea Zăciu)

© 2016 Fundația Academia Civică pentru versiunea.pdf Acrobat Reader

Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format. Distribuția gratuită a cărții prin intermediul altor situri, modificarea sau comercializarea acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al *Fundației Academia Civică* sau al *Fundației Lapedatu* sunt interzise și se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor și drepturile conexe, în vigoare.

Fundația Academia Civică: www.memorialsighet.ro

Fundația Lapedatu: fundatia.lapedatu@gmail.com

ÎNCERCĂRI ÎN LITERATURĂ

IOAN A. LAPEDATU

Ediție îngrijită, prefață și bibliografie de
D. VATAMANIUC

PREFAȚĂ.....	5	O DUȘMANIE CU BUN SFÎRȘIT (Fragment).....	66
Cucerirea cetății științei	7	ARTICOLE.....	88
"Orientul latin", o "foaie de pregătire modernă" ...	10	LIMBA ROMÂNĂ.....	88
"Albina Carpaților", "cea mai bună"	13	PUBLICAȚIUNI LITERARE ȘI CESTIUNEA TEATRALĂ .	92
revistă de familie"	13	NI TREBUIESC DOUĂ FONDURI PENTRU ÎNFIINȚAREA	
O poezie de tranziție între două epoci literare	16	TEATRULUI NAȚIONAL.....	94
Spre un repertoriu cu piese originale	23	CONFUZIUNEA LIMBISTICĂ.....	96
Creator al nuvelei istorice transilvănene	25	CUM VOM PROGRESA? (Fragment).....	98
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI.....	30	LUPTLE ROMÂNILOR PENTRU CULTURĂ (Fragment)	
POEZII.....	31	.....	101
DOR DE DUCĂ.....	31	NOI ȘI PĂRINȚII NOȘTRI.....	105
LA UN OȚEL DIN AN 1848.....	32	O LITERATURĂ PENTRU POPOR	113
CUCUL.....	33	MUZICA NAȚIONALĂ.....	117
NĂFRAMA DOAMNEI	34	PATRU LUCEFERI	120
LILIECII	35	BIBLIOGRAFIE	123
LA GRIJI.....	38		
TEATRU.....	39		
TRIBUNUL (Actul II)	39		
PROZĂ.....	52		
AMOR ȘI RĂZBUNARE	52		

PREFAȚĂ

Ioan A. Lapedatu se impune în mișcarea culturală transilvăneană, de după 1870, susținută de "tineri", ca profesor strălucit, ziarist eminent și scriitor cu preocupări multilaterale. Contemporanii săi văd în cărturarul și poetul brașovean una din personalitățile de seamă ale vremii și moartea sa, la 34 de ani, în plină activitate creatoare, stârnește un puternic ecou în presa românească. "În lacrimile mele înmoui condeiu – scrie I. Vulcan în *Familia*. Națiunea română deveni mai săracă cu un fiu devotat, literatura română pierdu un lucrător eminent ... Plînge dar națiune română!" Moartea prematură a lui I. A. Lapedatu este deplînsă de *Observatorul*, foaia lui G. Bariț, *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, *Albina Carpaților*. Presa din "țară" privește și ea moartea lui I. A. Lapedatu ca o grea pierdere pentru mișcarea culturală românească. *România liberă*, *Românul* și *Dorobanțul* insistă asupra activității sale literare și asupra aportului său în sporirea prestigiului presei transilvănene. *Timpul*, în redacția căruia lucrau Eminescu și Slavici, refuză să accepte știrea morții prietenului și colaboratorului lor. "Mai multe ziare din capitală – scriu ei – comunică știrea despre încetarea din viață a neobositului scriitor și redactor al foii literare ilustrate *Albina Carpaților*, I. A. Lapedatu. Am dori ca această știre să nu se adeverească"

Redactorii *Timpului* se conving curînd că știrea era adevărată și reproduc necrologul din *Telegraful român*, ziarul sibian. Atitudinea lor nu era întîmplătoare. I. A.

Lapedatu se alătură lui Eminescu și Slavici și susține, încă din 1870, lupta pentru unitatea culturală.

Cărturarii transilvăneni caută să mențină prezența lui I. A. Lapedatu în conștiința generațiilor de mai tîrziu și-i evocă personalitatea în mai multe rînduri. Andrei Bârseanu elogiază în 1888, la zece ani de la moartea lui I. A. Lapedatu, activitatea profesorului, ziaristului și scriitorului și-o compară cu cea a lui N. Bălcescu, prin dragostea pentru trecut și prin spiritul ardent în afirmarea poporului român în plan cultural și politic. I. C. Panțu, M. Strajanu și S. Albini se opresc, cîțiva ani mai tîrziu, la diferite momente din viața și activitatea lui I. A. Lapedatu și lasă amintiri interesante pentru cunoașterea societății transilvănene dinaintea de 1878. Asociațiunea transilvană tipărește în 1905-1906 nuvelele istorice și N. Iorga are prilejul să arate că prozatorul istorisește "limpede, foarte răspicat și cuminte, pe înțelesul oricui aproape despre vechi lucruri românești". I. A. Lapedatu se credea chemat să contribuie, în vremuri grele, la progresul poporului român și cuvintele lui N. Iorga sînt un elogiu la care nu se putea gîndi. "Ivească-se numai adevăratele talente – scrie I. A. Lapedatu în 1874, în prefața la *Încercări în literatură* –, arete-se geniile, și noi pigmeii vom reintra iute și de grabă în obscuritatea, din care am ieșit. Dar pînă atunci facă bine națiunea să primească și puținul ce i-l oferim noi".

La Sibiu, cu frații Eminovici

Ioan A. Lapedatu s-a născut în 6 iulie 1844, în Colun, satul mamei. sale, situat nu departe de Sibiu, pe malul drept al Oltului. Tatăl său era din Glîmboaca, comună învecinată Colunului și situată tot în dreapta Oltului.

Documentele atestă existența celor două așezări românești încă la începutul secolului al XIV-lea. Familiile Lapedatu, din Glîmboaca și Panga, din Colun, din care descinde mama scriitorului, se întîlnesc în documente din secolul al XVII-lea și ele sînt răspîndite și dincolo de hotarele celor două comune. Ascendenții scriitorului: Onea Lapedat, care trăiește la mijlocul secolului al XVIII-lea, Toma Lapedatu (1751-17 martie 1813) fiul lui Onea și Toma (1795-1861), fiul lui Toma, îndeplinesc în sat funcția de jude (primar). Toma este bunicul scriitorului și moare înecat în Olt, în 10 februarie 1861. Alexa Lapedatu, tatăl scriitorului, se naște în 4 noiembrie 1818, fiind unicul copil al lui Toma și Paraschiva Lapedatu. Se însoară cu Ana Panga, născută în 1812 și au trei copii: Ioan (Onea) scriitorul, Ion (1846-1938), din care descind Lapedații de azi din Glîmboaca și Nicolae (1848-1928), care nu se căsătorește. Alexa Lapedat este, fără îndoială, figura cea mai interesantă a Lapedaților. Trece prin mari primejdii și cînd Toma, tatăl său, se înecă în Olt, el se salvează în înot din involburarea apelor. Știa să scrie și să citească cu slova veche și cu cea nouă și îndeplinește funcția de primar, ca și înaintașii săi, vreo 20-30 de ani. Moare în 3 iulie 1900 și este cel dintîi dintre Lapedați, cu o viață lungă. Ana, soția sa, se stinge în 20 martie 1907.

Ioan A. Lapedatu sau Onea, cum i se spunea în familie, își petrece copilăria în Glîmboaca și ea nu se deosebește de a celorlalți copii de țărani. Alexa, ocupat cu slujba de jude, lasă munca în gospodărie în seama soției și a copiilor. Onea se apropie de mama sa, o femeie de-o rară blîndețe și bunătate, și mai tîrziu, plecat la studii în străinătate, o cîntă în versurile sale:

De pe maluri peregrine
Obosit mă-ntorc la tine
Mamă, fericirea mea!

Onea învață să scrie și să citească în familie. Alexa îl deprinde cu slova cirilică, urmărind scopuri practice. Judele avea nevoie de ajutor în ținerea socotelilor și mai tîrziu se hotărește să-și trimită băiatul la "școli". Cursurile primare le face la Hosman, la școala săsească, nu știm în ce condiții.

I. A. Lapedatu se înscrie la Gimnaziul catolic din Sibiu în toamna anului 1860, cînd vine de la Cernăuți și Ilie Eminovici, fratele mai mare al poetului. Catalogele pe anii școlari 1860/1861-1867/1868 arată că I. A. Lapedatu a fost din clasa I pînă în clasa a VIII-a un elev eminent. Succesele strălucite la învățătură îl situează în toți anii pe unul din primele trei locuri – în unii ani chiar pe primul loc. Viața gimnaziștilor români din Sibiu se aseamănă cu a celor din Arad, descrisă de I. Slavici în *Budulea Taichii*. Onea primește săptămînal merindea de acasă și trăiește o viață strîmtorată. Acum contractează desigur tuberculoza care îl va răpune cîțiva ani mai tîrziu.

Ilie Eminovici își urmează la Sibiu frații mai mari. Șerban și Nicolae fac în unul școlar 1860/1861, ca elevi particulari, clasa a VIII-a. Nicolae își continuă studiile tot în Sibiu, la Academia germană de drept. Este posibil ca și Gheorghe (Iorgu), celălalt frate mai mare al poetului, să-și fi trecut examenele, după 1861, ca elev particular la gimnaziul din Sibiu. Catalogele elevilor particulari nu au putut fi descoperite. Ilie Eminovici trece la Sibiu, ca elev particular, clasa a III-a și frecventează în anul școlar 1860/1861 clasa a IV-a. Sînt primele mărturii documentare

care atestă prezența fiilor căminarului la școlile din Transilvania.

Școlarii români de la gimnaziul din Sibiu nu aveau societate de lectură, ca la alte licee. Ei fac însă împreună orele de limba și literatura română și I. A. Lapedatu se întâlnește și aici cu fiii căminarului. Eminescu călătorește și el între 1860-1868 prin Transilvania și face popasuri la Sibiu. "După testimoniul școlar – scrie Slavici – pe care l-am văzut între hîrțile lui, el a trecut a treia clasă gimnazială la Sibiu". Eminescu putea face clasa a III-a la Sibiu, după septembrie 1863, fiind coleg cu I. A. Lapedatu. În acești ani se situează și începutul prieteniei lor.

I. A. Lapedatu debutează în acest climat intelectual. El publică în *Aurora română*, în august 1865, îndată după terminarea clasei a V-a, poezia *Fetița și turturica* și ea deschide numărul, dovadă de buna apreciere. Revista critică, ceva mai înainte, pe acei "juni prea înflăcărați", ce trimiteau "niște versuri foarte rele". De la *Aurora română*, I. A. Lapedatu trece la *Familia* unde publică în 7 mai 1866 poezia *Primăvara*, iar în 9 august 1867 poezia *Așteptarea*. I. A. Lapedatu îl urmează la *Familia* pe Eminescu, prietenul său, care debutează aici, în 19 martie 1866, cu poezia *De-aș avea* și publică în 27 mai 1866, *O călărare în zori*, a doua poezie care îi apare în *Familia*. De aici înainte pînă în 1869, Eminescu și I. A. Lapedatu sînt printre cei mai stăruitori colaboratori ai revistei orădene.

I. A. Lapedatu se prezintă la examenul de bacalaureat în iulie 1868. Se situează și de astă dată în frunte și-l trece "cu distincție" ("mit Auszeichnung").

Cucerirea cetății științei

Societatea "Transilvania" se întemeiază în București, în 1867, cu scopul de a strînge legăturile "de frăție între junii studioși din toate părțile româniei" și a le veni în sprijin să facă studii la instituțiile de învățămînt superior din străinătate. Comitetul de conducere al "Transilvaniei" format din A. Papiu Ilarian, D. Laurian, B. P. Hașdeu, hotărăște, în octombrie 1868, să-i acorde lui I. A. Lapedatu un "stipendiu" pentru studii în Franța. Îndată după trecerea bacalaureatului, I. A. Lapedatu se stabilește în București. Îl reîntîlnește pe Eminescu, "copist" în trupa lui Pascaly și frecventează, împreună cu poetul, cercul literar al lui Gr. H. Grădina, care începe să scoată din 15 iunie 1868 *Albina Pindului*, revistă pentru "litere, științe și arte". I. A. Lapedatu colaborează la revista lui Gr. H. Grădina, încă din primele numere, cu poezii, *Cînd ieșeam cu tine*, *Țării mele*, *Nu fiți*, *Amorului*, *Suspine* și cu articole, *Cavalerismul în evul mediu*, *Limba română*, *Despre amicie*. Poeziile sînt de dragoste și patriotice, în linia lui D. Bolintineanu, conducătorul spiritual al cercului lui Gr. H. Grădina. I. A. Lapedatu susține, în articolul *Limba română*, că "mărimea politică" nu poate exista fără "mărimea spirituală". Românilor din țara liberă le revenea îndatorirea să asigure "dezvoltarea limbii și progresul literaturii" Congresul studentesc de la Putna din 1871 va ridica ideea unității culturale la rangul de principiu în lupta politică. I. A. Lapedatu anticipează cu cîteva decenii și lozinca tribuniștilor: "soarele pentru toți românii la București răsare".

I. A. Lapedatu studiază în Franța filologia clasică și audiază la Collège de Saint-Barbe, Collège de France și la

Sorbonne cursuri de limba și literatura greacă, limba și literatura latină, istoria literaturii franceze, istoria literaturii germane, istoria literaturii engleze, lingvistică, filosofie. Profesorii săi Philarète Chasles, Michael Bréal, Saint Marc-Girardin, Etienne Vacherot, Saint René Taillandier, Paul Janet, savanți în disciplinele pe care le reprezintă, sînt și autori de lucrări cu faimă europeană. Saint Mac-Girardin este și autorul unor descrieri de călătorie în care prezintă și țara noastră (*Les voyages en Orient IV. Principautés du Danube*, Paris, 1858), iar Philarète Chasles prefațează, în 1866, poeziile lui D. Bolintineanu în traducerea franceză (*Brises d'Orient*, Paris 1866). I. A. Lapedatu îi scrie în decembrie 1869 lui Fr. Hossu-Longin, că era așa de "încărcat de ocupațiuni" încît nu avea "alt umblet decît de acasă pînă la școală și de acolo pînă-acasă".

Părăsește Parisul în 8 septembrie 1870, cu puțin timp înainte ca trupele prusace să-l ocupe. Întîmplările dramatice din acele zile le descrie în corespondențele trimise *Familiei* și însemnările sale, venind din partea unui martor ocular, sînt de cel mai mare interes. Studiile și le continuă la Facultatea de filosofie și litere a Universității din Bruxelles și are profesori pe Edouard James, Jean-Joseph Lhoir, Maximilien Veydt, Eugene Van Bommel, Guillaume Tiberghien. La Universitatea din Belgia studiază, cu cîțiva ani mai înainte, și Gr. H. Grandea, care întreține, după întoarcerea în țară, corespondență cu Alphonse Le Roy, profesorul de metafizică, estetică și arheologie. Personalitatea cu mai mare autoritate în lumea științifică era Guillaume Tiberghien, profesorul de filosofie, ale cărui lucrări se traduc și în alte limbi. De un interes particular pentru noi este lucrarea sa *La science de L'âme dans les*

limites de l'observation Cartea cunoaște o largă circulație și un pedagog român, I. Popescu, întocmește și el o *Psihologie empirică sau știința despre suflet între marginile observațiunii* în care îl citează des pe profesorul de la Universitatea din Belgia.

I. A. Lapedatu își face o pregătire temeinică în filologia clasică și-și formează o cultură filosofică, în esență raționalistă. Dintre profesorii de filosofie o influență mai puternică exercită asupra sa Paul Janet și Guillaume Tiberghien. Astfel se ocupă și el, mai tîrziu, de psihologia temperamentelor și pune la contribuție lucrările profesorilor săi.

Viața în capitala Franței și a Belgiei nu-l înstrăinează de provincia sa și în 1869-1870 susține, alături de alți "tineri", campania de presă în favoarea înființării Teatrului Național în Transilvania. Campania de presă este deschisă de Iosif Vulcan, prin articolul *Să fondăm un teatru național!* publicat în *Familia*, în august 1869, și care stîrnește un puternic ecou în rîndul tinerimii studioase. Eminescu și I. A. Lapedatu, colaboratori la *Familia* cu versuri, încă din 1866, se întîlnesc acum și pe terenul publicisticii. Venise vremea, scrie I. A. Lapedatu, în 12 septembrie 1869, în articolul *Reuniuni literare și cestiunea teatrală*, "să scoatem trecutul nostru din paginile istoriei și să-l întrupăm pe scenă". Teatrului îi revenea îndatorirea ca instituție de cultură, să valorifice tradițiile poporului nostru și să cultive "dulcea noastră limbă națională". I. A. Lapedatu face distincție între crearea unui fond pentru teatru, ca instituție și repertoriul teatral. Considera mai importantă problema din urmă și propune înființarea de almanahuri, care să publice piese originale încît în scurtă vreme scena românească să

dispună de un repertoriu național. "Cînd e vorba de teatru – scrie I. A. Lapedatu, în 14 august 1870, în articolul *Ni trebuie două fonduri pentru înființarea teatrului național* – trebuie să distingem bine partea materială de partea morală. Pentru ca un teatru să fie național, nu e de ajuns ca edificiul să fie ridicat de națiune; ce folos dacă noi vom înființa scena și o vom decora, și dacă sufletul acestei scene nu va fi românesc?" Și Eminescu în articolul său *Repertoriul nostru teatral*, publicat în *Familia*, în ianuarie 1870, examinează piesele românești în perspectiva înființării unui teatru, școală de educație artistică și patriotică, și susține scoaterea unui almanah, în care să se publice încercările dramatice ale "tinerilor". Multe din proiectele dramatice ale lui Eminescu aparțin acestor ani, și sînt urmarea preocupărilor sale în direcția îmbogățirii repertoriului nostru teatral. Acum scrie și I. A. Lapedatu *Fîntîna de piatră* schiță dramatică, și *Tribunul*, dramă în trei acte, inspirată din revoluția din 1848.

Orizontul vieții politice era întunecat și războiul franco-german se termină cu catastrofa de la Sedan. I. A. Lapedatu sprijină, în aceste împrejurări grele, acțiunile întreprinse în capitala Franței în favoarea românilor din provinciile de sub stăpîniri străine. "Broșura d-lui Maniu – îl informează pe Fr. Hossu-Longin, în ianuarie 1870 – s-a tradus și e în mîna francezilor. Dulcele nostru amic Periețeanu-Buzău, alias Zamolxe, a scris *Transilvania și unirea silită cu Ungaria*". I. A. Lapedatu are în vedere lucrarea lui V. Maniu, *Misiunea Occidentului latin în Orientele Europei* (București 1869) și cea a lui S. Periețeanu-Buzău, *La Transylvanie et son union forcée avec la Hongrie*, publicată în februarie 1870, în *Revue*

contemporaine și în același an și în volum. S. Periețeanu-Buzău. a apelat, desigur și la sprijinul lui I. A. Lapedatu în întocmirea lucrării sale. Ei se întîlneau, de altfel, și în coloanele ziarului *Traian*, la care colaborau, unul cu *Scrisori parisiane*, altul cu poezii. I. A. Lapedatu își manifestă îngrijorarea pentru faptul că în împrejurări politice atît de grele, nu se iveau bărbați capabili de "mărturii", care să unească pe toți românii în lupta pentru cucerirea drepturilor naționale. "Unde sunt idolii naționali – se întrebă I. A. Lapedatu în scrisoarea către Fr. Hossu-Longin, din 1 decembrie 1869 – înaintea cărora ne-am plecat frunțile în decursul atîtor ani?" Problema conducătorilor politici, capabili să organizeze lupta românilor din provinciile supuse unor stăpîniri străine, o ridică și Eminescu în articolele *Să facem un congres, în unire e țaria și Echilibrul*, pe care le publică în aprilie - mai 1870, în *Federațiunea*, ziarul lui Al. Roman. "Oricine a șovăit numai o dată în cariera sa politică – scrie Eminescu – fie el prelat, fie ilustritate, fie magnificență, trebuie înlăturat cu îngrijire, – căci aicea trebuie oameni ai faptei pe care să nu-i orbească nici șansele nici aurul". I. A. Lapedatu se întîlnea cu Eminescu și atunci cînd susține că asemenea luptători politici se puteau ridica numai din generația lor. "Nu-ți uita niciodată – îi scrie I. A. Lapedatu lui Fr. Hossu-Longin, în 7 ianuarie 1871 – și pune mîna și pe cărți de acelea de principii și ideile timpului nostru. Trebuie să ne aprofundăm în studiu și în cugetare ca să putem pași într-o zi pe scena politică". Lupta politică va fi dusă de "tineri", scrie I. A. Lapedatu, sub "stindardul: dreptate egalitate și frățietate".

Cucerirea cetății științei nu are pentru I. A. Lapedatu o valoare în sine, ci apare ca o etapă în formarea personalității viitorilor luptători politici. Este însuflețit de cultul trecutului, ca și cărturarii transilvăneni dinaintea sa, și duce în capitala Franței *Revista română* a lui A. I. Odobescu și *Archiva istorică a României* scoasă de B. P. Hașdeu. Ne putem face o imagine asupra sentimentelor care îl însuflețeau și din poezia sa. Dacă *Familiei* îi trimite în continuare versuri de dragoste, poeziile pe care le publică în *Traian*, foaia lui B. P. Hașdeu sînt manifeste patriotice. *Vitejii Daciei*, prima poezie pe care o publică în *Traian*, apare în 4 iunie 1869 și este însoțită de o scrisoare a sa către B. P. Hașdeu – "capu-redactore" al ziarului. I. A. Lapedatu critică dualismul austro-ungar și face mărturisirea că-și publică poeziile să atragă atenția compatrioților săi că iubirea de țară constituia "cea mai sacră datorie". *Vitejii Daciei* este urmată de poeziile *Providenței*, *La ardeleni*, *Dumnezeul nostru*, *Ruga sclavului*, *Glasul străbunilor*, *Junimei române*, *Pe ruinele Ulpiei Traiane*. Poeziile sînt invocate, încă de pe acum, în lupta politică, cum se întîmplă și cu cele ale lui Eminescu. Serbarea organizată de B. P. Hașdeu în 18 iunie 1871, în "Cîmpia Cotrocenilor", pentru cinstirea memoriei lui Tudor Vladimirescu, se deschide și se încheie cu recitări din poezia sa. Presa bucureșteană reproduce poeziile *Vitejii Daciei*, *Providenței*, *Glasul străbunilor* și cu prilejul ținerii serbării de la Putna (august 1871).

I. A. Lapedatu își trece doctoratul în iunie 1871. Este proclamat: "docteur en philosophie et lettres", "avec grande distinction". Se conturează în anii studiilor universitare și orientarea sa politică și I. A. Lapedatu se

întoarce în provincia sa să lupte pentru libertate, egalitate și frățietate.

"Orientul latin", o "foaie de pregătire modernă"

Brașovul găzduia în 1874, cînd începe să apară *Orientul latin*, bătrîna *Gazetă a Transilvaniei* și scoaterea noului ziar "politic, literar, social și economic" va fi părut multora o întreprindere temerară. Conducătorii înșiși vor fi avut îndoieli asupra succesului imediat. Ei anunță că foaia era bisăptămînală, dar lasă să treacă de la apariția primului număr, care iese în 23 februarie, mai bine de o lună anume spre a vedea ce impresie stîrnește în opinia publică. Cel de al doilea număr iese în 3 aprilie și de aici înainte aparițiile de miercuri și sîmbătă se succed cu o regularitate exemplară.

Existau cîteva fapte care putea îndreptăți presupunerea că *Orientul latin* se va bucura de o bună primire. Conducătorii noii foi brașovene nu erau necunoscuți. Aron Densușianu, "proprietarul și editorul" ei, avocat atunci în Făgăraș, și Teofil Frîncu, "redactorul responsabil", se făcuseră cunoscuți de multă vreme pe tărîmul luptei naționale. I. A. Lapedatu, "colaboratorul primar" se impusese ca poet și trecea ca unul din cei mai străluciți profesori ai școlilor românești din Brașov. *Orientul latin* venea, pe de altă parte, cu un program care în condițiile social-politice de atunci stîrnea mult interes. Balcanii deveneau tot mai mult o zonă în care se ciocneau interesele marilor puteri și peste cîteva ani izbucnește războiul ruso-turc. România ocupa, prin poziția geografică, o situație nouă, care duce curînd, la ieșirea de sub

stăpînirea turcească, prin cucerirea, pe cîmpul de luptă, a independenței naționale. *Gazeta Transilvaniei, Telegraful român, Federațiunea și Albina*, foile românilor din Imperiul austro-ungar, vedeau garanția afirmării poporului român în rezistența dîrză la politica de deznaționalizare și în ridicarea economică și culturală. *Oriental latin* vine să alătore la acestea și ideea nouă, în presa de peste munți, că istoria poporului român se făurea și prin factori externi, ce țineau de politica internațională. Nu este întîmplătoare nici alegerea titlului noului ziar brașovean.

Oriental latin își fixează în programul său de luptă, ca punct principal, realizarea solidarității naționale. "Românii, politicește despărțiți – se arată în *Programul* ziarului – sunt prin aceeași origine, una și aceeași limbă, prin aceleași datine, atît de uniți, atît de închegați laolaltă, încît pot fi invidiați de cele mai mari și mai luminate popoare. O împrejurare aceasta care la străini le pare un ce misterios. Drept aceea unirea spirituală, unirea în idei, unirea în dezvoltare nu poate să fie decît una din cele mai inexorabile consecințe." Se afirmă deci cu energie, ideea unității poporului român prin origine, tradiție și cultură.

De solidaritate națională vorbeau și celelalte ziare transilvănene, dar o înțelegeau ca o capitulare a adversarilor și aderarea necondiționată la orientarea lor politică. Conducătorii *Orientalului latin* consideră că lupta pentru afirmarea drepturilor poporului român se situa deasupra cluburilor și partidelor politice. "Unirea în idei – scriu ei – și solidaritatea în acțiune sunt principiile națiunilor culte".

Programul ziarului brașovean nu pierde din vedere nici dezvoltarea literaturii. "În sfera literară nu vom cruța

nici spese, nici osteneală spre a da publicului produse din toate ramurile și cît se poate mai multe și mai bune. Una dintre principalele datorii ale ziaristi cei este de-a nu lăsa nejustificate, neapreciate operele ce apar."

Oriental latin deschide drumul *Tribunei* sibiene atît prin programul politic, cît și prin cel cultural.

Contribuția lui I. A. Lapedatu la susținerea ziarului se anunță încă din primul număr masivă și extrem de variată. Expune în *Program*, împreună cu A. Densușianu și T. Frîncu, principiile călăuzitoare ale noului ziar, discută, în alt articol, *Cum vom progresa?*, căile pe care trebuia să meargă poporul nostru spre a-și lua locul ce i se cuvenea între țările din răsăritul Europei, critică, în cel de al treilea articol, *Oamenii frazei*, falșii patrioți și compune, tot pentru primul număr și un manifest în versuri, *Apel la unire*, în care vestejește dezbinările politice. Din numărul următor trece la discutarea unor probleme, la care revine des, ca popularea orașelor, viața țărănimii, situația învățămîntului, menirea instituțiilor culturale. Întocmește și lucrări de sinteză și studiul său, *Luptele românilor pentru cultură*, este o schiță a istoriei culturii românești.

I. A. Lapedatu împărtășește convingerea că poporul român se afirmă în planul politicii internaționale, printr-o acțiune de mari proporții, în revoluția din 1848-1849. Adunarea de la Blaj, cea de la Islaz și proclamațiile lansate cu acel prilej, arătară lumii că poporul român porni pe drumul emancipării sociale și politice. Se aștepta ca generația sa să ducă mai departe lupta începută de generația de la 1848. "Noi mai întîi de toate ar fi să imităm pe Bărnuți și pe Cămpineni – scrie în articolul *Noi și părinții noștri* întru apărarea drepturilor și a intereselor poporului

nostru; ar fi să lucrăm cu toții pentru răspîndirea luminilor în popor; ar fi să înaintăm literatura și să sporim întru toate cultul naționalității".

Politica Imperiului austro-ungar dusă sub lozincă "divide et impera", întîmpină în redactorul foii brașovene unul din cei mai neînduplecați adversari. Era o politică de destrămare a solidarității popoarelor din imperiu și este prezentată de el ca un atentat la "existența individualităților lor naționale"; această politică de destrămare a solidarității naționale genera oportunismul și servilismul, care îmbrăcau cele mai variate forme. I. A. Lapedatu recurge, în combaterea acestor "morburii" sociale atît la articolul politic, cît și la pamflet. Sînt de reținut, dintre pamflete: *Oamenii frazei*, *Salonul boierului*, *Servilismul la noi*, *Istoria unui condei simbriaș*.

I. A. Lapedatu se situează pe pozițiile "tinerilor", asemeni lui Eminescu și Slavici, cînd dezvăluie relele societății românești. "Bătrînii" considerau că discutarea lor în presă și în public, în general, se înscria printre activitățile trădătoare de neam. Ei se întemeiau pe părerea că procedîndu-se astfel se oferea "nutriment" străinilor să calomnieze poporul român. "Tinerii" porneau de la convingerea că relele societății nu puteau fi înlăturate, decît prin denunțarea lor publică. Se explică de ce I. A. Lapedatu, unul dintre cei mai activi susținători ai solidarității naționale, este și acela care dezvăluie cu mai mult curaj deosebiri de clasă din sînul societății românești. *Salonul boierului*, prin mijlocirea căruia descrie clasele stăpînitore, reprezenta un loc de "napaste" prin "ucigașul năduf al corupțiunii". *Salonului boierului* îi opune tabloul vieții țărănimii, apăsată de biruri, măcinată de

sărăcie și boli. "Sănătatea iarăși suferă – scrie în *Traiul poporului de la țară* –, trupul iarăși se dereapănă și poporul trebuie să deie în degenerare". Cîțiva ani mai tîrziu, compune și Eminescu tablouri cutremurătoare din viața țărănimii din cîmpia dunăreană.

Profesorul și redactorul brașovean este un *Aufklärer*, în linia cărturarilor transilvăneni dinaintea sa și caută soluții de îndreptare, desfășurînd o muncă susținută în această direcție. Consideră că pentru ridicarea poporului român pe cele mai înalte trepte ale civilizației și culturii se impunea ca România să iasă din situația de țară agrară spre a deveni una industrială în care să găsească o largă practicare și meseriile. "Cei mai bogați sorginți de bună stare materială – scrie în articolul *Cum vom progresa?*, publicat în primul număr al ziarului –, atît pentru indivizi, cît și pentru popoare întregi, sunt de-a se căuta astăzi mai vîrtos în sfera industrială și comercială". Eminescu cere, cîțiva ani mai tîrziu, în termeni foarte asemănători, să devenim neapărat țară industrială măcar pentru nevoile noastre.

Concepția lui I. A. Lapedatu potrivit căreia progresul societății românești se putea realiza numai prin "luminarea" poporului, explică atenția pe care o acordă școlii și, în general, tuturor factorilor de învățămînt și cultură.

Deosebiri importante se fac simțite între I. A. Lapedatu, ca reprezentant al "tinerilor" și cărturarii dinaintea sa în felul cum interpretează acțiunea ele "luminare". "Bătrînii" se călăuzesc după principiul iosefinist: "Totul pentru popor, nimic prin popor", în vreme ca I. A., Lapedatu adoptă deviza: "Cu poporul și pentru

popor". Profesorul brașovean se îndepărtează de iosefinism și privește masele populare ca factor activ în acțiunea de "luminare". Școlii i se acordă în acest context un rol hotărâtor. Problemele puse în discuție de profesorul brașovean privesc nu atât învățămîntul liceal și universitar, cît mai ales cel primar. "Școlile populare" erau, alături de cele cîteva gimnazii, singurele instituții de învățămînt din Imperiul austro-ungar în care se preda în românește. Propune, de asemenea, să se introducă ca obiecte de învățămînt: științele naturii, agronomia, economia și istoria națională. Aspectele la care revine mai des în articolele sale privesc uniformizarea sistemului de învățămînt, întocmirea de manuale școlare, pregătirea de cadre didactice, inițierea unor cursuri pentru adulți, organizarea de expoziții pentru popor.

I. A. Lapedatu acționează în direcția creării unui învățămînt, care să dea cunoștințe practice, cu aplicare imediată în viața de toate zilele. Profesorul brașovean este printre cărturarii care cer, cu mai multă stăruință, ca munca de "luminare" să se facă pe baze naționale. Numai așa se putea întări capacitatea de rezistență a poporului împotriva politicii de desnaționalizare dusă de guvernele austro-ungare.

El discută problemele ridicării economice și culturale a poporului la nivelul mișcării științifice a vremii. Propune măsuri care se aplicaseră, cu bune rezultate, în Germania, Anglia și Franța. Se întemeiază în expunerile sale pe lucrările lui I. Kant, J. J. Rousseau, J. Michelet, G. Tiberghien și ale altor economiști, istorici, filosofi și pedagogi.

Lupta politică și pe tărîm cultural, dusă în spiritul programului revoluției din 1848, stîrnește nemulțumiri în rîndul cercurilor conducătoare din Imperiul austro-ungar. *Oriental latin* informează cititorii în 5 martie 1875 că "redactorul primariu" fu silit să părăsească redacția, ca urmare a atacurilor presei guvernamentale împotriva sa și a unor presiuni pe linie de învățămînt. Aron Densușianu nu găsește un alt redactor pe măsura lui I. A. Lapedatu, să gospodărească foaia cu pricepere și abnegație. Și în 30 septembrie 1875 sistează apariția ziarului.

Oriental latin este, cum scrie N. Iorga, creația lui I. A. Lapedatu și numai în al doilea rînd a lui Aron Densușianu și T. Frîncu. Ziarul brașovean a putut fi, prin orientare politică, prin problemele puse în discuție și prin grija pentru litera tipărită, o "foaie de pregătire modernă, occidentală, a spiritului public din Ardeal".

"Albina Carpaților", "cea mai bună revistă de familie"

Există în activitatea lui I. A. Lapedatu o succesiune de trepte, pe care le urcă și cea mai de sus o constituie întemeierea *Albinei Carpaților*, "foaie beletristică, științifică și literară cu ilustrațiuni". Întemeierea unei reviste literare era o năzuință a sa mai veche și în 1871, la întoarcerea din străinătate, de la studii, se gîndea să se stabilească la Sibiu și să înființeze o "foaie literară". Congresul studentesc de la Putna preconiza, tot atunci, să se înființeze la Sibiu și un ziar politic, a cărui conducere să o ia Ioan Slavici. Condițiile social-politice fac ca nici "foaia literară" și nici "ziarul politic" să nu se poată întemeia în 1871.

Albina Carpaților începe să iasă la Sibiu, în 18 august 1877, și trebuia să se numească *Albina Daciei*, însă stăpînirea austro-ungară interzice titlul, pentru considerente politice. România proclamă independența și intră în război pentru cucerirea ei pe cîmpul de luptă. Românii brașoveni înființează la sfîrșitul lui mai 1877 un comitet pentru ajutorarea ostașilor români, răniți pe cîmpul de luptă. Președinte al comitetului este ales Diamandi Manole, iar secretar – I. A. Lapedatu. Stăpînirea austro-ungară desființează comitetul, care însă se transformă în comitet "particular" și-și continuă activitatea. Acum tipărește I. A. Lapedatu volumul *Asupra situațiunii*, selecție din articolele publicate în *Oriental latin*, cu cîțiva ani mai înainte. Visarion Roman, editorul *Albinei Carpaților*, și I. A. Lapedatu, redactorul ei, îi dau inițial un titlu unionist. Interzicerea lui nu modifică însuși profilul revistei. Anunțată revistă literară și economică, *Albina Carpaților* este și o publicație politică.

Albina Carpaților se întemeiază ca organ literar al "tinerilor" și își propune să susțină "direcția realistă" în mișcarea literară transilvăneană. La baza literaturii, pe care o promovează, stau principiile estetice și bunul gust, originalitatea în alegerea și tratarea subiectelor și respectarea adevărului în domeniul artei, al vieții sociale și naționale. Programul revistei este explicit și în privința problemelor de limbă, mult disputate la acea dată.

Revista părăsește sistemul etimologic și se apropie de limba vie a poporului. După *Foișoara Telegrafului român*, înființată cu un an mai înainte, *Albina Carpaților* este a doua publicație de peste munți, care adoptă scrierea

fonetică, în uz în cea mai mare parte a provinciilor românești.

Întemeietorii *Albinei Carpaților* sînt sprijiniți, încă de la început, de "tinerii" din București, Iași, Arad, Sibiu și probabil și din alte centre. I. Slavici, stabilit în București, stăruie ca junimiștii să sprijine noua publicație. Demersurile sale nu sînt încununate de succes și nici Iacob Negruzzi și nici T. Maiorescu nu găsesc nimerit să dea curs solicitărilor sale. Explicația stă în faptul că I. A. Lapedatu colabora la *Traian*, ziarul lui B. P. Hașdeu și făcuse parte, cu, un an mai înainte, din comitetul de redacție al *Revistei literare și științifice*, cealaltă publicație antijunimistă scoasă de B. P. Hașdeu. I. Slavici publică în *Timpul* articolul *Foi ilustrate* în care arată că revista era chemată să contribuie la "restabilirea unității în lucrarea noastră literară". Eminescu, la Iași, laudă și el, în *Curierul de Iași*, noua revistă, pentru lucrările originale și pentru adoptarea sistemului fonetic. "Acesta este un puternic mijloc – scrie Eminescu – pentru a păstra vechea noastră avere națională: unitatea în limbă și o normă unică în pronunție". Ioan Bechnitz, la Sibiu, comentează apariția *Albinei Carpaților* în termeni asemănători cu ai lui Eminescu și Slavici și face unele reflecții sarcastice la adresa măsurilor abuzive ale stăpînirii austro-ungare. "A fost un postulat al progresului – scrie I. Bechnitz a lepăda deodată cu limba păsărească și ortografia istorico-etimologică și a primi acea ortografie care se scrie astăzi în partea cea mai însemnată a poporului român". Slavici la București, Eminescu la Iași și Bechnitz la Sibiu, se întîlnesc în afirmarea unității poporului român.

Cercetarea materialelor publicate în *Albina Carpaților*, între august 1877 și februarie 1878, ne dă

dreptul să susținem că I. A. Lapedatu este și autor și redactor. *Amor și răzbunare*, nuvela sa istorică, deschide primul număr și se continuă în alte câteva. Publică tot în primul număr poezia *La griji*, biografia lui C. Negri și începutul unui studiu, *Armata română*, în care face un foarte documentat istoric al oștirii din Principatele Dunărene. Contribuția sa la susținerea revistei ocupă un loc la fel de important și în numerele următoare. Publică cele trei nuvele istorice, *O tragedie din zile bătrâne*, *Moartea lui Asan* și *O dușmănie cu bun sfârșit*, descrieri de călătorie, *Bărăganul - Din jurnalul meu de călătorie*, amintiri din viața de student, *Diamantele*. *Adevăr și poveste*, poezii originale și traduceri, prezentări de obiceiuri. Biografia lui C. Negri, din primul număr, este urmată de cea a lui Ioan Maiorescu, C. Stamati, C. Negruzzi, V. Alecsandri. Biografiile oamenilor de cultură alternează cu cele ale oamenilor politici și ale generalilor, cu rol în războiul ruso-turc din Balcani. Întocmește și studii foarte documentate asupra popoarelor din Balcani și Slavici va reproduce, o parte din ele, în *Timpul*, înainte de venirea lui Eminescu la București.

I. A. Lapedatu îngrijește, în toate numerele, și rubricile mărunte. Varietățile sînt culese din diferite domenii – istorie, economie, statistică – și ele dezvăluie pasiune pentru "știrile mărunte", pricepere în alegere și o bună tehnică în expunere. I. A. Lapedatu este, neîndoios, cel mai apropiat precursor al lui G. Coșbuc de la *Tribuna* și *Vatra*.

Colaborările externe vin destul de tîrziu. Simion Florea Marian trimite din Bucovina literatură populară și revista publică și un studiu, *Însemnătatea literaturii românești populare*. Va reproduce conferința lui A. Macedonski *Mișcarea literară în cei din urmă zece ani*, în care se face și o caracterizare a lui Eminescu. V. Alecsandri trimite *Albinei Carpaților* sceneta *La Turnu Măgurele*, inspirată din războiul de independență și revista reproduce poeziile *Odă către ostașii români*, *Peneș Curcanul*, *Sergentul*, *Păstorii și plugarii*. I. A. Lapedatu face din foaia literară și o publicație politică prin prezentarea popoarelor din Balcani, prin glorificarea armatei române și prin republicarea poeziilor inspirate din războiul de independență.

Munca sa la redactarea *Albinei Carpaților* asigură revistei o înaltă ținută. El desfășoară însă o activitate, la fel de însuflețită, în cadrul școlii, în asociațiile culturale și în comitetul pentru ajutorarea răniților. Era de așteptat ca boala să progrese și să-i grăbească sfârșitul. I. A. Lapedatu moare în 25 martie 1878, răpus de tuberculoză la 34 de ani.

Albina Carpaților apare cu întreruperi, pînă în 1880. Vremea ei de glorie o formează epoca de sub conducerea lui I. A. Lapedatu, cum a și rămas în conștiința contemporanilor și a urmașilor. Revista sibiană anticipează *Lucefărul* și a fost, pentru vremea sa, cea mai bună publicație literară din Transilvania.

O poezie de tranziție între două epoci literare

Activitatea literară a lui I. A. Lapedatu se extinde pe o perioadă scurtă – 1865-1878 – și în acești 13 ani scrie versuri, compune piese de teatru, dă descrieri de călătorie, povești pentru copii, întocmește narațiuni istorice. Scrierile literare le trimitc "foilor" transilvănene: *Aurora română* (1865), *Familia* (1866-1877), *Oriental latin* (1874), *Amicul poporului* (1876), *Albina Carpaților* (1877-1878), dar și unor publicații din "țară", ca *Albina Pindului* (1877-1878), *Traian* (1869), *Revista literară și științifică* (1876).

Concepția sa cu privire la artă și literatură se subordonează celei social-politice și ea are ca trăsătură dominantă orientarea spre popor. Congresul studențesc de la Putna, din 1871, în organizarea căruia se recunosc mari merite lui Eminescu și Slavici. cere "tinerilor" să studieze "înclinările, datinile, obiceiurile etc. poporului român" și să-și însușească "cugetarea originală românească din popor". I. A. Lapedatu critică în termeni violenți, cum fac Eminescu și Slavici. pe acei „tineri”, care se ridicau din popor, dar care prin „învățătură” se înstrăinau de el. "Cartea ori cultura – scrie el în articolul *Crăciunul la poporul român* – nu comandă la nimeni să se dezlipească de națiunea sa, ci-i comandă, din contra, să se apropie și mai tare de dînsa, s-o îmbrățișeze mai cu foc, nutrind un viu interes pentru limba, istoria și moravurile ei".

Concepția lui I. A. Lapedatu cu privire la creația populară este herderiană, cum este și a lui A. Russo. A. Odobescu, B. P. Hașdeu și a altor cărturari dinaintea sa. Creația populară este și pentru el "tezaur" și "glas al poporului" și cere să fie culeasă și păstrată cu grijă. Scriitorul are cunoștință, neîndoios, de etnopsihologie,

disciplină care datorează mult lui M. Lazarus și H. Steinthal, dar și altora. Asistînd la șezătorile din sat, pe care le descrie (*Șezătorile de fete*), caută să descifreze din manifestările cu caracter tradițional însăși viața spirituală a poporului.

Descoperirea creației populare nu este un merit al "tinerilor" și nici nu putea să fie. "Bătrînii" se îndreaptă spre ea cu mult înainte de congresul de la Putna, din 1871, și aduc, îndeosebi în privința culegerii ei, o contribuție dintre cele mai importante. Meritele "tinerilor" stau în lărgirea orizontului cercetării la toate formele de manifestare (literatură, muzică, dans) și în evaluarea ei și sub raport estetic. I. A. Lapedatu pornește de aici și susține că atît literatura populară, cît și muzica populară nu puteau fi privite doar ca "monument", chemat să illustreze vechimea culturii poporului nostru. "Ci poeziile populare – scrie el – nu pot avea destinația de a figura, în literatură numai ca monument: ele au să servească în prima linie ca baze la dezvoltarea poeziei noastre artistice. Tocmai așa stă lucrul și cu melodiile românești: ele încă sunt menite a forma fundamentul la crearea unei muzici artistice naționale". I. A. Lapedatu pune în discuție, cu o jumătate de secol înaintea lui Blaga, problema interdependenței între "cultura majoră" și "cultura minoră".

Arta și literatura reprezintă în concepția oricărui *Aufklärer* o "unealtă" în acțiunea de luminare. Accesibilitatea operei de artă formează în acest context însăși rațiunea sa de a exista. Orientarea spre popor și zugrăvirea realistă a vieții pretindea ca și forma să fie "poporală". Sistemul etimologic, impus de "bătrîni", constituia principala piedică în calea pătrunderii "literaturii populare" în masele largi de cititori. Sisteme filologice

viabile nu se pot construi, susține I. A. Lapedatu, decît pe "trunchiul limbii românești". "Tinerii" aveau și alte motive să acorde o atenție deosebită cultivării limbii "poporale" și să nu cruțe nici o osteneală în impunerea ei. "Limba este baza naționalității – scria încă în 1868 – fără aceasta nu poate exista naționalitate, fiindcă națiile se deosebesc după limbă. Asemenea este limba și baza literaturii și fără ea nu ne putem imagina literatura, lipsind materialul în care se întipăresc și se întrupează cugetările omului, precum și figurile sculptorului se fac vizibile în marmură." I. A. Lapedatu nu rămîne la considerații teoretice și cîțiva ani mai tîrziu introduce scrierea fonetică în redactarea *Albinei Carpaților*, făcînd din revista sa a doua publicație transilvăneană, care pornește pe acest drum. Slavici găsește, în 1884, terenul pregătit și *Tribuna* poate asigura, sub conducerea sa, triumful definitiv al fonetismului în Transilvania.

Poezia lui I. A. Lapedatu se situează în linia liricii patriotice a lui A. Murășanu, D. Bolintineanu, V. Alecsandri și a altor scriitori pașoptiști. A. Murășanu este invocat în mai multe rînduri și poetul brașovean vede în predecesorul său un simbol al luptei de redeșteptare națională. Eminescu se oprește și el la figura lui A. Murășanu și poetul este un personaj important în galeria mitologiei sale, reprezentînd istoria poporului român. Cultul lui I. A. Lapedatu pentru opera lui Bolintineanu și Alecsandri are alte explicații. Poezia lui Bolintineanu i se părea a fi expresia cea mai elocventă a dragostei pentru "națiunea și patria sa". V. Alecsandri înțelesese, ca nimeni altul înaintea sa, să așeze creația populară la baza literaturii culte. Bardul de la Mircești deschide, astfel posterității "izvorul de aur al poeziei naționale". Alături de A. Murășanu, D.

Bolintineanu și V. Alecsandri, se impune să fie trecut și Cezar Bolliac, cu care se întîlnește în poezia de revoltă socială.

Poezia lui I. A. Lapedatu de evocare a trecutului urmărește să stîrnească entuziasmul contemporanilor pentru figurile mărețe ale istoriei noastre. *Vitejii Daciei*, poezia mai caracteristică pentru modul de a înfățișa trecutul, este un "memento mori" în care își dau întîlnire împăratul Traian, domnitorii Țărilor Românești și căpeteniile marilor mișcări țărănești.

Strigă Gelu și Glad și Hora: "milioane vă sculați,
Lîngă Tisa, lîngă Mureș, lîngă Olt, lîngă Carpați!"
Și se-ncîntă ochiul mamei, cînd privește pe cîmpii
Oștile nebiruite, ce din pulberi se ridică ... "

Viziunea poetului nu este lipsită de-o anume măreție, dar mijloacele artistice de care dispune nu sînt la înălțimea ei.

Multe din poeziile sale iau înfățișarea unor proclamații (*Aufgruf*), de felul celor incluse de Theodor Körner în culegerea sa *Leyer und Schwert* și *La ardeleni, Glasul străbunilor, La providență, La îngerul libertății*, sînt cîteva dintre ele. Exaltarea sentimentelor patriotice își dă întîlnire cu îndemnurile la luptă. Poetul invocă divinitatea în sprijinul luptei sale politice și nu ezită s-o facă răspunzătoare pentru suferințele poporului său. Își intitulează unele din aceste poezii *psalmi: Psalmul 1. Dumnezeul nostru, Psalmul II. Ruga sclavului*. Poetul folosește un termen bisericesc, cum va face mai tîrziu și Arghezi, pentru o poezie nereligioasă. Contemporanii cunoșteau mesajul politic al acestor poezii. Ion Vidu pune pe muzică *Psalmul 1* și cîntecul cu titlul *Polileu național*

cunoaște mare circulație. Este înlocuit, târziu, de "cîntecele" pe versuri de Coșbuc și Goga.

Soarta "orfanului", a "sclavului" și a "cerșitorului", formează, cum mărturisește I. A. Lapedatu și în prefața la *Încercări în literatură*, una din preocupările sale statornice. Sînt de amintit, ca mai importante, pentru cunoașterea poetului, *Mormîntul orfanei*, *Orfanei*, *Floarea*, *Părul de aur*. Cu Cezar Bolliac se întîlnește prin umanitarism și propovăduirea egalității și fraternității în granițele de atunci ale orînduirii sociale.

Poezia sa de dragoste stă sub influența liricii erotice a lui Alecsandri. Poezia mai caracteristică pentru "alecsandrinismul" său este *Fericirea*, unde compară și el iubita cu îngerul, floarea, steaua etc. care devin îngerăș, floricea, stelișoară. Se alătură inimioară și – cu o frecvență mai mare: luntrișoară. Multe din procedeele lui I. A. Lapedatu, întîlnite și la Alecsandri, sînt împrumutate din creația populară.

Poetul brașovean compune, ca și alți scriitori transilvăneni dinaintea sa, pastorale și-i place să se înfățișeze în peregrinări la țară. Ascultă aici doinele din fluier ale păstorilor (*Visul*), închipuie dialoguri între "domniță" și păstor (*Domnița și păstorul*) și i-ar plăcea ca "dulcea cîntare" a păstoriței să fie pentru el (*Amăgirea*). Orientarea spre poezia pastorală se explică prin tradiția literară și "orașenismul" poetului. O poezie, ca *Floarea amorului*, pare desprinsă din Anacreon. Se impune să avem în vedere și faptul că el cultivă, ca specialist în literaturile clasice, scriitorii greci și latini.

Probleme interesante ridică poezia lui nu numai ca "depozitară", ci și ca anticipație a unor teme, atitudini și

procedee artistice. Istoricii literari au întreprins investigații laborioase cu privire la climatul cultural dintre anii 1866-1883 cînd scrie Eminescu. I. A. Lapedatu este omis din acest tablou. O poezie însă ca *Vitejii Daciei* publicată în iunie 1869, în *Traian*, este construită pe antiteza trecut-prezent. Trecutul este descris în culori luminoase, spre a face și mai evidentă decăderea și lipsa de patriotism a prezentului. Dar în *Vitejii Daciei* dăm și peste descrieri ce anticipează cu un deceniu pe cele din *Scrisoarea a III-a*, ca această evocare a ridicării oștilor din "pulberi".

Strălucesc la foc de stele

Coifuri, săbii, buzdugane, platoșe și scuturi grele ...

Tot viteji cu fruntea lată și cu inimi fără frică ...

Toți aleargă ca să scape țara lor de călăi.

Sub a cailor copite

Tremură gemînd pămîntul, crapă petrele zdrobite!

Sînt aici elemente și chiar unele sonorități din descrierea asaltului călăreților lui Mircea la Rovine, în cîmpie.

Poezia de dragoste marchează trecerea de la lirica erotică a lui Alecsandri la cea a lui Eminescu. Cîntă și el teiul, sub care stă cu iubita, lacul, codrul. Fata din poezia *Noaptea* se înfioară, la ivirea pe cer a luceafărului și așteaptă să-i lumineze viața. În *Mirii* ne întîmpină chemarea din *Luceafărul*, ca unul din îndrăgostiți să-și schimbe destinul și să devină muritor.

Mîna vasul băețele

Să ne perdem peste lac!

Oarele la foc de stele,

Mult îmi plac.
 Suntem singuri și pe urmă,
 Nu ne vin urgisitori.
 Lasă lume, lasă turmă,
 Vin' de mori!
 Păstorul, Făt-Frumos, cu plete dese, acceptă, ca și
 Hiperion, chemarea fetei de împărat:
 Lunei tu să-i fi regină
 Și eu stelelor păstor.
 Vino, dulce înger, vină,
 Voi să mor!

Poeziile *Noaptea* și *Mirii* se publică în *Familia*, prima în 4 aprilie 1869, a doua în 11 iunie 1868 și Eminescu, colaborator la foaia lui I. Vulcan, le cunoaște. Similitudinile din poezia lui Eminescu și Lapedatu se explică prin climatul epocii. Avem prilejul să ilustrăm și distanța mare care îi separă pe cei doi poeți. Căci în vreme ce I. A. Lapedatu se menține în descriptiv, Eminescu transformă materialul poetic în noi aliaje pe care le investeste cu strălucirea geniului său.

I. A. Lapedatu cultivă sentimentele filiale și poezia *La mamă* este un cântec de înstrăinare în linia lui G. Crețeanu. Poezia face trecerea la *Mama* lui G. Coșbuc, dar este foarte departe de *O, mamă*, litania eminesciană.

Poetul brașovean descrie scene din viața satului transilvănean, cu flăcăii ce ies în calea fetelor, petrec la horă sau stau seara în poartă.

Că ședeam la poartă colo, unde fumul
 lese din căminul părinților mei;

Fundația Lapedatu

Așteptam pe Lina și ținându-i drumul
 Vream să smulg o floare din cosița ei.
Inelul sătenei, din care reproducem aceste versuri, se publică în 1871 și este printre întâile anticipații ale idilelor lui Coșbuc.

O altă poezie, *Revedere*, din 1869, anticipează monologul îndrăgostiților din idilele coșbuciene:

Da, e dînsa, cer potinte!
 Ce mai stau, ce mă-ndoiesc?
 Dacă ochiul nu mă minte,
 Cînd în fața ei privesc.
 N-o cunosc eu doară bine?

Întîlnim și în poezia sa de revoltă socială scene precoșbuciene. În *Expatriatul*, publicată în 1876, se ridică împotriva "domnilor de pămînt" (grofilor), cum va face și poetul năsăudean:

Căci n-am drept să-i zic: mai lasă!
 Și - destul! - să-i zic nu pot.
 El e domn într-a mea casă:
 Eu nimic, și dînsu-i tot!

I. A. Lapedatu vine din lumea satului și introduce în poezie "oralitatea", cum face Slavici în nuvele. Coșbuc merge pe acest drum și are în poetul brașovean cel mai apropiat predecesor în evocarea satului transilvănean.

Poetul brașovean anticipează și lirica unor poeți dintre cele două războaie mondiale. În *Ghitara*, cîntă „burgul” cu sonorități, ce le întîlnim mai tîrziu la Cincinat Pavelescu.

Altă dată

Ea cu inima-nfocată
 Asculta de pe balcon
 Al ghitarei dulce ton ...
 Plîngi ghitară, plîngi amar!

Al. O. Teodoreanu folosește în *Nunta Domniței*, din ciclul *Cu ghitara*, ca refren, un vers cu o structură asemănătoare:

Plîngi, Moldovă, plîngi.

Există în lirica lui I. A. Lapedatu cîteva momente care relevă în mai mare măsură un poet cu trăsături distincte în mișcarea literară a vremii. Un prim aspect îl constituie valorificarea unor teme din creația populară la un nivel artistic neîntîlnit în lirica transilvăneană dinaintea sa. El trece de la "preluarea" creației populare la "prelucrarea" ei, spre a fi subsumată unei personalități artistice. Poezia *Primăvara* este cea mai caracteristică.

Iarna piere, gerul trece
 Mîndrul soare a-ntinerit,
 Nu mai suflă vîntul rece,
 Ci zefirul lin, iubit,
 Rîde firea-ntinerită,
 Rîde cerul de azur
 Și prin valea înverzită
 Curge rîul cu murmur.
 Tu a sorții mele ghiață
 Te topește acum și peri!
 Noua vesela viață
 Mi se-nchină cu plăceri.

Fundația Lapedatu

Poetul își inaugurează cu ea colaborarea la *Familia*, în mai 1866. În *Prefață* la *Încercări în literatură* avertizează asupra "schimbărilor și corecturilor" pe care le face în textul unor poezii. *Primăvara*, cea mai veche din volum, este și aceea care a fost supusă la schimbări mai mari. Poezia cîștigă în noua versiune sub raportul tehnicii literare, dar pierde din ingenuitate.

Poeții descifrează din faună și floră, cum se știe, o bogată simbolică și I. A. Lapedatu nu face excepție. Lamartine ascultă cîntecul privighetorii, A. Murășanu, al mierlei, iar Eminescu privește lebăda pe lac. Poetul brașovean se simte mai legat, prin destinul său, de cuc și rîndunică și două din poeziile sale, *Cucul* și *Dor de ducă*, se înscriu printre realizările importante ale liricii transilvănene a vremii. I. A. Lapedatu preia simbolică din creația populară și prefigurează prin ea destinul său individual.

Poet interesant este și atunci cînd cîntă *amarul*. Poezia *La pahare* apare în *Familia* în 1877, revistă în care publică și D. Sfura, în 1869, *Mai turnați-mi!* Poezia lui D. Sfura, cunoscută și sub titlul *La vin*, este un vechi cîntec populâr. Eminescu îl cînta în anii studiilor la Viena și știa și cine scrisese poezia publicată în revista lui Iosif Vulcan. Cîntecul popular este modificat de I. A. Lapedatu în consens cu viziunea sa poetică și în compunerea tabloului intră date din biografie.

Nu-i nimic în astă lume
 Ce-ar putea să-mi fie drag;
 Mi s-au dus plăceri și glume,
 La nevoi și chinuri trag.

Dați să meargă cu paharul

Că m-a copleșit amarul!

Poezia de inspirație istorică îl arată pe I. A. Lapedatu poet mai realizat în baladă și nu în poemul de evocare a trecutului. Poemele de evocare istorică aparțin activității sale literare de început și sînt compuneri oratorice și panoramice, în care înșiră nume de domnitori și localități. Judecate în perspectiva istoriei literare se pot reține din aceste poezii momente de convergență, ce permit să stabilim legături cu opera altor poeți români și chiar străini.

Poezia ruinelor este investită cu semnificații noi după epoci și țări. V. Cârlova, I. Heliade-Rădulescu, Gr. Alexandrescu evocă ruinele spre a preamări trecutul de glorie al poporului român. Ruinele pe care le cîntă poezii munteni și moldoveni sînt ale cetăților de scaun, Tîrgoviște ori Suceava, sau ale unor cetăți, ca Cetatea Neamțului, cu rol important în apărarea țării împotriva invaziilor turcești și a altor puteri străine. Viziunea poezilor transilvăneni se modifică fundamental și pentru ei ruinele sînt mărturii ale unui trecut de apăsare socială și națională. I. A. Lapedatu cîntă ruinele cu o asemenea perspectivă și în invocația sa din poezia *La ruine* cere ca ele, mărturii ale asupririi feudale, să fie șterse din peisajul geografic al țării.

Voi ziduri gîrbovite de-a veacurilor mîină

Cădeți, cădeți iute, vă pierdeți în țărînă

Și nu lăsați nici piatră, nici nume după voi!

leșea din voi odată despotul cu asprime.

Stăpînul feudal este înfățișat, mai încolo, mîinînd "turma omenească" a iobagilor, la seceră, pe cîmpurile sale. Oct. Goga se oprește în *Clăcașii* la aspectul din urmă

și, pe lîngă patosul profetic, care îi lipsește poetului brașovean, îmbogățește tabloul cu noi amănunte din viața satului transilvănean.

Castelul este cîntat de poeți, în general ca loc unde se desfășoară ceremonialul iubirii. Eminescu îl descrie în *Scrisoarea a IV -a*, înălțîndu-se din rariștea de brazi și oglindindu-se în lac. I. A. Lapedatu cîntă și el castelul și în *Liliecii* imaginează o vizită la Hunedoara, la cel al Huniazilor. Ceremonialul iubirii este înlocuit cu întîmplări din istorie. Evocarea "medievalismului" unor ceremonii de curte este sugestivă și, ea, ne îndrumă spre literatura germană. I. A. Lapedatu dezbracă însă figurile istorice de aureola de măreție. Poetul vede și în castel, cum vede și în ruine, un simbol al asupririi feudale.

... gloria voastră

Lăudată de-altă dată,

Azi e moștenirea noastră

Și de noi va fi purtată

Cu cîntări din veci în veci.

Vechii stăpîni ai castelului, fie ei și acoperiți de glorie, în războaie, sînt înlocuiți de lilieci, ca o măsură justițiară, ce vine din partea istoriei.

Istoricitatea cadrului este un lucru secundar, cum se întîmplă și în *Năframa Doamnei* și solicită atenția, ca în baladele lui Uhland, mișcarea personajelor în scenă. Ștefan cel Mare este dus la vînătoare și doamna, rămasă singură, tînjește în mănăstirea de la Putna. Nouraș, paj în slujba doamnei, o însoțește și-i cînta isprăvile domnitorului. Sosirea de la vînătoare este vestită cu sunete de bucium și suier de săgeți. Domnitorul se înconjoară cu fastul de la

curțile medievale, însă în viața sa de familie se trădează cu o psihologie țărănească. Doamnei îi dă la plecare o năframă, ca semn de dragoste și descoperirea ei la Nourăș o privește ca o trădare a iubirii.

„O, Nourăș, băete,
Năframa Doamnei mele să-mi spui cine ți-o dete?”
Voinicul se-nfioară și-apoi cu groază mare,
Răspunde: "Află Doamne că-i dar pentru-o cântare."
Dar Ștefan fără preget trăgînd ferul din teacă
Străpunge pe copilul și-n sînge mi-l îneacă.

I. A. Lapedatu caută să îndrume balada istorică pe alt drum decît cel pe care i-l deschisese D. Bolintineanu. Doamna, sensibilă la cîntecele de dragoste, este o prefigurare a Cătălinei eminesciene, după cum Nourăș, copilul, îl anticipează pe Cătălin, de astă dată nu numai sub raportul schemei generale, ci și al realizării artistice. Ștefan cel Mare nu este, pe ele altă parte, voievodul lui D. Bolintineanu care bate la poarta Cetății Neamțului și, cum nu i se deschide, apucă prin munți să nimerească la sihastru. Ștefan cel Mare este așteptat cu porțile deschise și cu fastul în uz la curțile domnești. Domnul este însă om "mînios și de grab vărsătoriu de sînge nevinovat". I. A. Lapedatu creează în spiritul cronicii lui Gr. Ureche una din cele mai realizate imagini a lui Ștefan cel Mare, întîlnite în poezia noastră din secolul trecut.

Poeziile lui I. A. Lapedatu de după 1874 se caracterizează printr-o anume tristețe a neîmplinirii destinului său de luptător. Poetul concepe viața ca o participare activă și nu dorește să o părăsească, înainte ca semnele acestei participări să se fi întipărit pe chipul său.

Măsoară însăși durata existenței umane după intensitatea participării la viață și nu după numărul anilor. Poezia *La griji* se susține pe această idee și este una dintre cele mai realizate creații ale sale.

Dar nu mi-a albit părul și crețe n-am pe frunte ...
O, griji, mai dați răgaz!
Doresc să ies din lume cu pletele cărunte,
Să duc urmele voastre sămănate pe obraz.

Scrie poezia *La griji* în 1875, la moartea primei sale soții, Victoria n. Verzea (1856-1875) dar o publică în 1877, cînd boala de care suferea ia forme îngrijorătoare. Poezia este remarcată încă la apariție și I. Slavici o comentează în *Timpul*. Se oprește la ea și O. Goga în expunerea sa privind dezvoltarea literaturii transilvănene între anii 1848 și 1910.

I. A. Lapedatu se impune atenției posterității ca poet de tranziție de la epoca lui A. Murășanu la cea a lui G. Coșbuc. Poezia sa este, pe de-o parte, "depozitară" a unor teme, motive și procedee artistice, întîlnite la pașoptiști, iar pe de altă parte, o anticipare a multor teme, motive și procedee artistice din poezia noastră de după 1880. Accentele preeminesciene și precoșbuciene sînt printre cele mai interesante. Poetul îl descoperim în cîntecele pe teme populare, în balada de inspirație istorică și în lirica intimă din ultima parte a activității sale literare. Se simte însă și aici absența unei vibrații lirice puternice și expresia imagistică, prea conceptualistă, întărește impresia de uscăciune.

Spre un repertoriu cu piese originale

I. A. Lapedatu este și în teatru un deschizător de drum în literatura transilvăneană. Cele câteva încercări dramatice dinaintea sa sînt lucrări ocazionale, pentru serbări școlare. Pornește de la ideea formării unei repertoriu cu piese originale, care să poată fi reprezentate pe scena unui teatru permanent. Modificarea opticii, ca și creația sa în acest gen, ni-l recomandă ca pe unul din fondatorii repertoriului teatral românesc în Transilvania.

Fîntîna de piatră, cea dintîi piesă a sa, se publică în *Familia*, în aprilie 1869 și ea este o "schiță dramatică". Acțiunea se petrece în Munții Severinului și situarea ei în afara granițelor Transilvaniei se explică prin faptul că o parte din eroi sînt recrutați din rîndul boierimii românești. Boierul Demetru este bănuț de Elena, soția sa, că o iubea pe Anastasia, fată în casă. Anastasia era iubită de Dumitrașcu, fiul boierului, dar ea voia să se mărite cu Tudor, flăcău de-o stare socială cu ea. Conflictul se susține pe inegalitatea de clasă socială. "Tu ești destinat pentru una din acele fete – îi spune Anastasia lui Dumitrașcu – ce se nasc prin palate și ale căror părinți se joacă cu tot felul de averi, iară nu pentru o fată de casă, care nu ți-ar putea da altă zestre decît o mîină curată și fidelă". Demarcația între clasele sociale este trasă cu mîină sigură. Personajele sînt însă abia schițate. Demetru duce viață de castelan, dar din vreme în vreme se simte îndemnat să iasă din umbra zidurilor și să colinde pe moșie. Starea sufletească a soției sale îi rămîne străină și se mărginește la reflecții cu privire la instabilitatea femeii în iubire. „O, muieri, muieri – exclamă el – ce minte slabă puteți avea! În mijlocul deplinei fericiți vă simțiți nefericite și, cînd sunteți iubite, atunci vă

credeți abandonate." Anastasia are judecată dreaptă și este tipul fetei în casă, des întîlnit în literatura noastră. Dumitrașcu acționează precipitat și autorul își pune eroul în situații ce vor fi reluate, mai tîrziu, de alți scriitori. Scena coruperii preotului pentru a oficia căsătoria, fără știrea părinților, o reîntîlnim în *Mara*, romanul lui I. Slavici, publicat în 1894. Personajul mai interesant este Elena. Ea reprezintă un caz de prăbușire în furii demențiale, provocată de gelozie. Eroina este stăpîină pe mecanismul său sufleteș, cîtă vreme urmărește înfăptuirea unor planuri de răzbunare, ca îndată ce se realizează să se producă dezlănțuirea demențială. Se întîmplă ceva asemănător și în *O făclie de Paști* nuvela lui I. L. Caragiale. Să mai notăm că I. A. Lapedatu recurge, în descrierea delirului demențial, la procedee întîlnite mai tîrziu și la Caragiale în prezentarea lui Ion din *Năpasta*.

Tribunul, cea de a doua piesă, este o dramă în trei acte și ea se publică tot în *Familia* în aprilie mai 1870. Drama se intitula la început *Tribunul sau Fiica renegatului*, dar I. Vulcan suprimă cel de al doilea titlu, probabil în intenția de a întări ideea de istoricitate. Dramei i se adaugă și un subtitlu: "Din întîmplările anului 1848". *Tribunul* nu este o dramă istorică în adevăratul înțeles al cuvîntului, cum nu vor fi, mai tîrziu, nici piesele lui Blaga, chiar dacă tratează subiecte istorice. Drama lui I. A. Lapedatu este istorică prin plasarea acțiunii în timpul revoluției din 1848, însă locul desfășurării acțiunii rămîne nedeterminat. Personajele nu sînt nici ele istorice: Laszlo, prefect de județ, Maria, soția sa, Tereza, fiica lor, Matei, bătrîn servitor la ei, Vilmoș, conte, Ferencz, servitor al său, vechi husar, Teodor, tribun, Dan, tovarășul său de luptă. Funcțiile ce le îndeplinesc unii eroi au, evident, istoricitate, și mai

caracteristică este cea de tribun. Întîmplările nu sînt nici ele istorice, decît la modul general și nu prin trăsături particulare, putînd permite încadrarea lor în spațiul geografic și într-un moment anume în desfășurarea evenimentelor din 1848. I. A. Lapedatu urmărește să creeze impresia, prin evitarea determinărilor, în înțelesul strict, că întîmplările pe care le aduce pe scenă s-au petrecut frecvent în anii revoluției din 1848.

Conflictul piesei se axează pe ciocnirea dintre iobagi și nobilime, reprezentantă a asuprii feudale și el dă naștere prin trecerile dintr-o clasă în alta și chiar numai prin unele imixtiuni, la drame de conștiință. Laszlo, prefectul comitatului, face mărturisirea, silit de evenimente, că devenise nobil, din fiul unor iobagi, pe care îi renegă; Maria, soția sa, se teme ca nu cumva fiica lor să se mărite cu un român; Tereza trăiește drama fetei care calcă poruncile părintești. Teodor o iubește pe Tereza, fiica asupritorului iobagilor; Dan este chinuit de presupunerea că Teodor, tovarășul său de luptă, a apucat pe drumul trădării luptei iobagilor. Numai Vilmoș, contele, pretendentul la mîna Terezei, nu trăiește nici o dramă. Știe că în societatea vremii prefectul trebuia să se plece în fața rangului și a poziției sale sociale. Cînd întîmpină împotrivirea Terezei, recurge, ca orice laș, la vicleșug, și-l suprimă pe Teodor, adversarul său. Dar, odată cu moartea tribunului, se încheie și destinul Terezei, sfîrșind tragic, alături de Teodor, pe care îl iubise și pentru care părăsește clasa sa socială și calcă poruncile părintești.

Piesele prezintă, sub raportul construcției dramatice, mari neajunsuri. Ele apar evidente în *Tribunul*, unde acțiunea are o desfășurare largă, cu multe implicații

și pe multe planuri. Tehnica sa dramatică înregistrează ca principal neajuns tratarea materialului, pe mari întinderi, cu procedee din epică. Întîmplările – și nu cele mai neînsemnate – nu se desfășoară pe scenă, înaintea spectatorului, ci sînt comunicate, prin intermediul personajelor, sub forma unor ample memorii. Asemenea memorii, cum este și confesiunea lui Laszlo, cu privire la intrarea sa în nobilime, țin în loc desfășurarea acțiunii. Tratarea materialului cu procedee din epică face ca și replicile personajelor să capete mare dezvoltare. Unele replici sînt de fapt episoade de narațiune. Adesea episoadele iau înfățișarea unor poeme în proză, cu cadență în frazare și străbătute de un ton biblic, prevestitor de mari cataclisme sociale. "Fierul plugului s-a făcut lance și coasele se schimbă în săbii; entuziasmul nu mai cunoaște margini și înverșunarea crește pe zi ce merge [...]; răzmerița fierbe din toate părțile ca un vulcan."

Societatea diletantă a studenților români din Cluj reprezintă în 14 mai drama *Tribunul*, iar în 15 mai 1874, *Fîntîna de piatră*. O dare de seamă din *Albina* (11 iunie 1874) stăruie asupra semnificațiilor politice ale dramei. *Tribunul* se reprezintă și în Făgăraș, în 1876, de tinerimea studioasă. *Familia* privește reprezentarea piesei în Făgăraș ca un răspuns la persecuțiile stăpînirii austro-ungare îndreptate împotriva naționalităților. *Tribunul* se reprezintă și pe scena Teatrului Național din Cluj în septembrie 1937. Inițiativa îi revine lui Victor Papilian, care deschide cu ea stagiunea. Presa insistă asupra însușirilor dramatice, prea puține, să-l asigure menținerea pe afiș, precum și asupra jocului artiștilor, slab și neinspirat.

Piesele lui I. A. Lapedatu prezintă interes prin problematică. Este scrutață în figura lui Laszlo tipul renegatului, iar drama lui Teodor ilustrează lupta dintre porunca iubirii și porunca conștiinței naționale. Tereza sacrifică pentru iubirea sa rangul social și trece peste deosebirile de neam și confesiune. Personajele lui I. A. Lapedatu o anticipează, cu un sfert de secol, pe Persida, din *Mara*, romanul lui Slavici.

Creator al nuvelei istorice transilvănene

Există în dezvoltarea nuvelei istorice românești cel puțin două direcții. Una din ele o inaugurează C. Negruzzi, cu *Alexandru Lăpușneanu* publicată în 1840, în primul număr al *Daciei literare*. Cultul lui C. Negruzzi pentru trecut nu poate fi pus numai pe seama romantismului. Scriitorul cunoaște, încă din copilărie, cartea lui Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* și după ea învață și românește. C. Negruzzi se oprește la oameni și întâmplări din istorie spre a întruchipa sentimente umane general valabile. A fost posibil, astfel, ca nuvelistica românească de inspirație istorică să debuteze cu o mare realizare artistică.

Meritul de a fi inaugurat o a doua direcție în dezvoltarea nuvelei istorice din literatura noastră îi revine lui Gh. Asachi. Concepția sa diferă de cea a lui C. Negruzzi și caută, prin suita de narațiuni *Roxanda Doamna* (1841), *Svidrigello* (1850), *Elena de Moldavia* (1851), *Dragoș, restatornicitorul domnilor români* (1852), *Bogdan Voevod* (1853), *Petru Rareș* (1854), *Valea Albă* (1855), *Mihai Viteazul* (1856), *Mazepa în Moldova* (1864) și *Alexandru cel Bun* (1864) să compună o istorie a Moldovei. Aspectul cel mai izbitor îl formează însă introducerea în nuvela

istorică a unor întâmplări și personaje fără existență documentară. Procedul are, așa cum îl practică Gh. Asachi, alte temeuri decât în literatura romantică europeană. Nuvelistul introduce în narațiuni întâmplări și personaje imaginate, spre a suplini absența documentelor. Se cerea un mare talent, pe care Gh. Asachi nu-l avea, să investească adevărul ficțiunii cu tărie de document.

A. Odobescu merge, oricât de paradoxal s-ar părea, pe drumul deschis de Gh. Asachi și în *Mihnea Vodă cel Rău* (1857) și *Doamna Chiajna* (1860) introduce în narațiune întâmplări și personaje fără existență documentară. Odobescu are grijă, spre deosebire de Asachi, să nu contrazică adevărul istoric. C. Negruzzi se orientează și el, în această direcție, însă se conduce nu atât după o concepție estetică, cât mai ales după simțul său artistic. Odobescu înlocuiește concepția istorică, așa cum o înțelegea Asachi, și se călăuzește în selectarea materialului faptic după principii estetice.

Evoluția nuvelei românești de inspirație istorică urmează un drum sinuos și după A. Odobescu ne întoarcem la Asachi. N. Gane preia în *Ruxanda Doamna* (1873) și *Petru Rareș* (1877) întâmplările și personajele din nuvelele lui Asachi și nu se poate vorbi, sub acest aspect, de originalitate. N. Gane își însușește însă și concepția lui G. Asachi cu privire la înfățișarea trecutului. Cercetările istorice înregistrează mari progrese în deceniile care se scurg de la apariția nuvelor lui Asachi și N. Gane nu ține seama de acest lucru. Nuvelistica de inspirație istorică înregistrează prin N. Gane un regres evident, deși nuvelistul dispunea de mai mult talent decât înaintașul său.

I. A. Lapedatu cultivă, înainte de a ajunge la nuvela istorică, povestirea romantică, povestirea pentru copii și memorialistica. *Valentina*, se deschide cu un motto din A. de Musset și multe întâmplări atît din acest "episod", cît și din *Diamantele*, rămîn fără motivare în plan artistic.

Dintre cele două povestiri pentru copii mai importantă este *Mira, fată de împărat*, a cărei acțiune se petrece în Carpați. O poveste, *Mira*, în versuri, publică Ar. Densușianu în *Orientul latin*, în 1875. Numele eroinei se întîlnește și în manuscrisele lui Eminescu.

Din jurnalul meu de călătorie cuprinde două lucrări: *Bărăganul* și *Pe Dunăre*, mai interesantă fiind cea dintîi. În descrierea Bărăganului intră elemente ce le întîlnim și la Odobescu în *Pseudokinegheticos*, publicată cu cîțiva ani mai înainte. O descriere a Bărăganului dă și G. Sion în 1882. Și I. A. Lapedatu și G. Sion privesc Bărăganul și din perspectiva dezvoltării viitoare a României.

Nuvelistica lui I. A. Lapedatu se situează, cronologic, după cea a lui N. Gane, și aparține unei epoci creatoare foarte scurte: august 1877 - martie 1878. *Amor și răzbunare*, cea dintîi nuvelă istorică a sa, se publică în *Albina Carpaților*, în august-septembrie 1877 și în ea descrie viața la curtea domnească din Tîrgoviște și la o curte boierească din a doua jumătate a secolului al XV-lea. *O tragedie din zile bătrîne* evocă întâmplări din istoria Moldovei dintre anii 1595-1617, epocă dintre cele mai întunecate din istoria acestei provincii românești. *Moartea lui Asan* ne conduce peste Dunăre și învie oameni și întâmplări de pe la 1195, din lumea imperiului româno-bulgar. Nuvela este scrisă sub impresia luptelor armatei române în Balcani pentru cucerirea independenței de sub

stăpînirea turcească. *O dușmănie cu bun sfîrșit*, ultima nuvelă istorică a sa, ne readuce în vremea domniei lui Gheorghe Duca (1673-1678) și a lui Șerban Cantacuzino (1678-1688). Nuvelistul așază în centrul acțiunii rivalitatea dintre Cantacuzini și Băleni și evocă întâmplările cu o perspectivă largă, urmărind eroii în peregrinările lor în Moldova și Transilvania. Autorul nu este preocupat să compună o istorie a poporului român în narațiuni istorice, cum face Gh. Asachi și cum va încerca, mai tîrziu, I. Slavici. Se oprește la aceste epoci în urma lecturii cronicarilor și a scrierilor istorice ale cărturarilor transilvăneni. Mai aproape de documente este *O tragedie din zile bătrîne*. Nuvelistul respectă cadrul istoric și introduce în narațiune numele întîlnite în documente. Personajele sînt urmărite în mică măsură și ca destine umane. Dintre figurile istorice se desprinde, ca un personaj mai bine conturat, Elisabeta, soția lui Ieremia Movilă, o Chiajnă moldoveană, a cărei ambiție pentru domnie duce la nimicirea familiei Movileștilor.

Există o serie de elemente care sînt comune nuvelilor *Amor și răzbunare*, *Moartea lui Asan* și *O dușmănie cu bun sfîrșit*. Întîlnim alături de întâmplări și personaje istorice și întâmplări și personaje ce nu sînt atestate documentar, precum și descrieri de obiceiuri și costume. Se impune să fie reținut, pe de altă parte, că nu tot ce se spune în legătură cu personajele istorice este atestat documentar. Vlad Țepeș este înfățișat prin actele de cruzime, cunoscute din istorie, însă și în postura de îndrăgostit de o Păună, fata unui boier de țară. Asan este personaj istoric, prin nume și prin încadrarea în epoca istorică și mai puțin prin viața sa de toate zilele. I. A. Lapedatu se apropie de Odobescu prin felul cum înțelege

să introducă întâmplări și personaje neatestatate documentar în nuvela istorică.

Eroii în rolul îndrăgostiților, indiferent dacă sînt sau nu personaje istorice, iau înfățișarea de Feți Frumoși și Ilene Cosînzene. Portretul lui Grigore, din *O dușmănie cu bun sfîrșit* este construit cu o astfel de viziune. "Fiul Băleanului, deși precum am zis, nu era mai mare de 15 ani, totuși în trup el crescuse mai mult cît unul de douăzeci. Și trupul lui ce bine era făcut! Nu vom greși de-l vom asemăna cu un brădișor de munte, înalt, oblu și mlădios."

Portretul cel mai apropiat de imaginea unei Ilene Cosînzene este cel al Păunei, din *Amor și răzbunare*. "Trupușorul ei, tras ca prin inel, se mlădia în cele mai perfecte forme, se clătina ca trestia pe baltă. Fața ei blîndă, gingașă și grațioasă era o comoară de toate misteriiile frumuseții femeiești." Portretul este construit cu elemente care să pună într-o lumină cît mai puternică contrastul între fata Stanciului, ființă gingașă și Vlad Țepeș, domnul crud și tiran, pretendent la mîna ei.

Personajele istorice mai realizate, sînt Șerban Cantacuzino și Vlad Țepeș și au ca trăsătură comună: perfidia. Șerban Cantacuzino își alege oameni de credință devotați și prin mijlocirea lor surpă împotrivirea cea mai tenace, ca a Băleanului, boierul pămîntean. Vlad Țepeș apelează la intermediari numai pentru primele explorări. Domnul iese din palat travestit și colindă noaptea, pe drumuri de țară, să afle ce se spune despre el și să dea de firele comploturilor puse la cale de boieri împotriva sa. Memorabilă este îndeosebi scena în care Vlad Țepeș joacă rolul boierului nedreptățit și Vintilă, plecat să facă legătura între boierii complotiști, îi dezvăluie, ca unui tovarăș de

suferință, planul acestora și-l solicită să participe la acțiunea de răsturnare a domnului.

Figura lui Vlad Țepeș stă în atenția scriitorilor români și chiar străini, cu mult înainte ca I. A. Lapedatu să-l evoce în nuvela sa. Domnul este prezentat ca o întruchipare a răului, și se insistă cu lux de amănunte asupra cruzimilor sale. Multe din aceste informații se impune să fie suspectate. I. A. Lapedatu nu evită aceste aspecte din viața domnului, cum se vede din scena tragerii boierilor complotiști în țeapă. Scena este construită cu elemente de tragic grotesc, ce ne amintesc de ospățul groparilor lui Shakespeare. I. A. Lapedatu îl înfățișează însă pe Vlad Țepeș și ca apărător al celor nedreptățiți și tragerea boierilor complotiști în țeapă apare justificată. Domnul este amestec de bine și rău ca fiecare ființă umană, însă în proporții ce depășesc pe cele ale omului de rînd. I. A. Lapedatu realizează în Vlad Țepeș personajul de tranziție de la domnul crud și satanic, la domnul cu menire justițiară din *Scrisoarea a III-a* a lui Eminescu, chemat să facă dreptate poporului împotriva împilatorilor săi.

Descrierile se întîlnesc des în nuvele sale și cea a curții lui Șerban Cantacuzino, viitorul domn al Țării Românești, amintește de cele ale conacelor boierești, întîlnite la Alecsandri și la alți scriitori români. Descrierile de obiceiuri sînt introduse în nuvele spre a da istoricitate tabloului însă și pentru pitorescul unora dintre ele. Nuvelistul ține să arate că la curtea lui Șerban Cantacuzino ospețele se încheiau cu o horă și este printre acei scriitori români, nu prea mulți, care prezintă într-o operă literară dansul nostru național.

Descrierile de interioare și de costume vin să împlinescă tablourile istorice. Se dezvăluie și aici interesul nuvelistului pentru tradiție. Vlad Țepeș, domn al țării, poartă îmbrăcămintea din vremea sa și umblă înarmat ca un haiduc. Descrierile nu sînt reproduceri din documente. I. A. Lapedatu le întocmește, cum procedează și Odobescu, pe baza selectării elementelor mai caracteristice pentru epoca respectivă.

Descrierea de peisaje se întîlnește mai rar și ea are menirea să contribuie la crearea atmosferei. Am amintit scena călătoriei lui Vlad Țepeș, noaptea, pe drumuri de țară. Scena ne pregătește să asistăm la întîmplări cu un deznodămînt tragic.

Construcția nuvelor este strînsă, episoadele bine proporționate și cu legătură firească între ele. Nu a rămas fără urmări cultivarea scriitorilor greci și latini și ai clasicismului francez. Nu poate fi însă subestimat nici cultul său pentru creația populară. Scena întîlnirii lui Vlad Țepeș cu Vintilă, noaptea, pe drumuri pustii de țară, pare desprinsă din basmele noastre:

"Merse [Vlad Țepeș] cît merse și începu să zărească un călăreț; înteți calul spre dînsul și, peste cîteva momente îl și ajunse.

- Bun ajuns voinice! zise Țepeș, silindu-se a-și prefăce glasul.

- Bună să-ți fie inima, prietene! răspunse necunoscutul și se opri să vadă cine e. Apoi continuă astfel:

- Văz că ești boier și om de omenie. Dar încotro cu Dumnezeu? De unde vii și unde mergi?

- Viu de la Argeș, atîta știu; m-aș duce la Tîrgoviște, dar mă tem că am greșit drumul. Sunt om străin."

Scena ne îndrumă spre *Povestea lui Harap Alb*, basmul lui Creangă și dialogul dintre Vlad Țepeș și Vintilă se desfășoară în spiritul celui dintre Spîn și Harap Alb.

Proza torul este preocupat să nu săvîrșească erori de informație și cele pe care le întîlnim în nuvelele sale sînt preluate din izvoarele istorice care le folosește. Atitudinea sa față de întîmplări și personaje nu este întotdeauna obiectivă, cum se cere unei proze realiste și intervine cu comentarii și aprecieri. "Sărmana țară – exclamă el în *O tragedie din zile bătrîne* – sărmanii locuitori!" I. A. Lapedatu înțelege să-și dezvăluie, cum fac și cronicarii, participarea afectivă în istorisirea întîmplărilor istorice.

Concepția lui I. A. Lapedatu, potrivit căreia scriitorul este un *Aufklärer*, iar opera literară un mijloc de "luminare", îl determină să folosească o limbă populară. Nuvelistul nu cade în pitoresc și întîlnim puține cuvinte regionale: *făt, oblu, încătrău*. Săvîrșește însă eroarea pe care o face și Slavici, de a pune expresii și cuvinte cu circulație în Transilvania în gura eroilor moldoveni și munteni.

Proza de inspirație istorică a lui I. A. Lapedatu a contribuit în mare măsură la sporirea prestigiului *Albinei Carpaților* și nu este o întîmplare că a reținut atenția contemporanilor și a găsit chiar imitatori. I. Popescu, succesorul lui I. A. Lapedatu la conducerea revistei, cultivă cu insistență nuvela istorică. Dar în *Petru Cazacul* nu face decît să pastişeze *Amor și răzbunare*, nuvela istorică cu care predecesorul său deschide primul număr al revistei sibiene.

I. A. Lapedatu ocupă prin nuvelele sale istorice un loc important în mișcarea literară a vremii. Nuvelistul "a dat rost – scrie N. Iorga – mișcare și oarecare culoare vieții trecute a neamului în țările cu Domni de la Dunăre sau în Împărăția de păstori aromâni a Balcanilor. «Nuvelele» acestea, din vremea lui Țepeș, a Asăneștilor, a Movileștilor, a luptelor pentru stăpânire date de Cantacuzini, vor rămîne desigur.

Subiectul e foarte bine studiat, eroii vorbesc frumos românește, după datina vremii lor [...] încît uneori ți se pare a ceti un vechi răvaș domnesc."

I. A. Lapedatu vine dintr-un ținut care dă culturii noastre cărturari străluciți și este el însuși un cărturar de seamă. Își concepe menirea în societate ca lumnator (*Aufklärer*) și ridicarea economică și culturală a poporului formează preocuparea dominantă a activității sale. Înțelege foarte devreme că sosise timpul ca locul cuvintelor mari, laudelor cu strămoșii și serbărilor festive să-l ia munca stăruitoare. Profesor cu o pregătire științifică temeinică și la nivel european, știe să facă atractiv pînă și studiul celor mai aride discipline; membru în asociațiile culturale, caută să le pună în slujba ridicării poporului; ziarist cu bun condei, susține principiile revoluției din 1848 și combate cu energie disputele intestinale, servilismul și politica de asuprire socială și națională.

Activitatea literară și-o concepe ca o acțiune de "luminare" și este printre cei dintîi cărturari transilvăneni care aduc o contribuție hotărîtoare în crearea unei literaturi populare. Privește creația populară ca operă vie și cere ca ea să stea la baza literaturii culte. Întemeiază o foarte bună revistă și cultivă aproape toate genurile literare. Prin poezia sa face legătura între epoca lui A. Murășanu și cea a lui G. Coșbuc. Introduce în literatură

teme, motive și procedee literare, prin care anticipează opera de mai tîrziu a multor scriitori români. Poetul se relevă posterității în poeziile pe teme din creația populară, în lirica intimă și în balada istorică. Dramele sale se impun atenției prin problematică și ele se înscriu printre primele încercări de a întemeia un repertoriu teatral original în Transilvania. Nuvela istorică îl situează sub raportul realizării artistice îndată după C. Negruzzi și A. Odobescu și înainte de Gh. Asachi și N. Gane.

D. VATAMANIUC

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față oferă, pentru prima dată, o imagine asupra activității scriitoricești a lui I. A. Lapedatu, contemporan cu Eminescu și Slavici și luptător, alături de ei, pentru unitatea politică și culturală a poporului român.

Din scrierile literare – poezie, teatru, proză – am reținut acele lucrări care atestă în mai mare măsură o personalitate artistică. Din activitatea publicistică, mai întinsă decît cea literară, am selectat un număr de articole privind probleme de limbă, înființarea teatrului național și progresul literaturii și artei. Alte articole se referă la revoluția din 1848 și la ridicarea economică și culturală. I. A. Lapedatu se relevă în articolele drept un observator lucid și unul din cei mai însuflețiți luptători ai generației sale pentru dreptate socială și înfăptuirea idealurilor naționale.

Scrierile sînt orînduite în secțiuni – poezie, teatru, proză, articole – și în fiecare secțiune cronologic, după prima apariție.

Ortografia, impusă de publicațiile în care apar lucrările sale (*Familia, Albina Pindului, Orientul latin, Albina Carpatilor*), a fost modernizată. Am înlăturat *u* final și am adoptat scrierea actuală pentru formele tributare ortografiei etimologice și graiului făgărășan. Forme întîlnite frecvent ca *pre, preste, dupre, încătrău, cari (carii, carele)* au fost transcrise *pe, peste, după, încotro, care*. Alte forme apar mai rar, uneori o singură dată: *animă, beut, doauă, durmi, frupt, îmbla, privilegiu, tîlgariu, veșced*. Au fost transcrise: *inimă, băut, două, dormi, fruct, umbla, prilej,*

tîlhar, veșted. Scriitorul folosește *sum*, și *sunt*, nu însă și *sînt*. Am adoptat forma *sunt*.

I. A. Lapedatu scrie într-o limbă cursivă, și întîlnim puțini termeni din domenii de specialitate strictă, regionalisme, cuvinte cu circulație restrînsă ori ieșite din uz. Se numără între acestea: *clemosine* (milă), *amenitate* (plăcere), *astruca* (înmormînta), *astut* (viclean), *avitic* (strămoșesc), *brodechîn* (pantof), *căpui* (înzestra), *cerbicie* (împotrivire), *conduct* (cortegiu), *coturn* (încălțăminte), *erezi* (urmași), *făt* (fiu), *himen* (căsătorie), *ingerință* (amestec), *inglotare* (formare de gloate), *inteligentă* (intelectualitate), *meta* (scop), *modru* (mod), *morbos* (bolnav), *națională* (națională), *oblu* (drept), *praxă* (practică), *redigiare* (redactare), *soc* (instrument muzical), *sorginte* (izvor), *treve* (pleavă), *venitor* (viitor), *vil* (de mică valoare). Cuvintele din această categorie au fost transcrise în forma din textele scriitorului.

Bibliografia consemnează lucrările lui I. A. Lapedatu, apărute în volume și în periodice. Este exhaustivă și urmărește circulația lor pînă în zilele noastre.

D. V.

POEZII

DOR DE DUCĂ

Cînd se duce rînduneaua
 Vine-mi dor să plec cu ea;
 Și să-mi schimb în lume steaua,
 Că e tristă steaua mea.
 Frunza cade veștejită,
 Cîmpu-i gol de desfătări
 Aide, pasăre iubită,
 Peste țări și peste mări!
 Aid' pe unde mai răsfață
 Razele vr-o floricea:
 Să-mi usuc lacrimi de pe față,
 Să-ncălzesc inima mea.
 Pleacă, dragă sorioară,
 Că sunt gata și cutez ...
 Ah, dar tu te-avînți ușoară,
 Eu n-am aripi să-ți urmez.

Familia, IX (1873), nr. 38 (18/30 noiembrie), p. 433-434

LA UN OȚEL DIN AN 1848

Ce tristă fu și soarta ta,
 Oțel nenorocit!
 Mi-e jale, când te văd așa:
 Uitat și ruginit.
 În două mâni făcuși minuni,
 Pe cîmpul de omor;
 Lăsa și murind pe doi tribuni,
 Căzînd la dreapta lor.
 Un brav bătrîn te-a ridicat,
 Un brav albit de ani,
 Și ca un june te-a purtat,
 Prin șiruri de dușmani.
 Și cînd din luptă reveni,
 Cu pieptul decorat,
 Așa grăind cătră-ai săi fii,
 În mîna lor te-a dat:
 "Eu alta nu vă pot lăsa,
 Decît acest oțel;
 Cînd patria vă va chema,
 Luptați-vă cu el!"
 Și cît bătrînul mai trăia,
 Erai al său odor:
 Trecutul tău ți-l povestea
 Privindu-te cu dor.
 Dar ochii bine nu i-a-nchis,

Și iată ce-ai ajuns:
 Urmașii lui te-au compromis,
 Și-n unghi mi te-au ascuns.
 Aici în unghi te ruginești
 De toți disprețuit;
 Trecutul pare că-ți jelești,
 Trecutu-ți strălucit.
 Sărman oțel vei tot jăli,
 Că lupte nu mai vezi;
 Sunt lași ai bravului copii,
 Ai bravului erezi!

Încercări în literatură. Brașov, 1874, p.9-11.

CUCUL

La umbră de fag ședeam;
Și la mîndra mă gîndeam;
Dar un cuc d-asupra mea,
Tot cînta și prorocia.
"Cuce, cîți ani îmi vei da,
Pînă cînd m-ai însura?"
Și mereu cucul cînta ...
La umbră de fag oftam,
Și pe cuc iar eu-ntrebam:
"Mîndrei mele cîți îi dai?"
Îl întrebai și-l ascultai.
Dar cucul, pasăre rea,
Ciocul nu-și mai deschidea,
Ci tăcea, mereu tăcea ...
La umbră de fag plîngeam,
Către cuc așa ziceam:
"Penele de ți-ar cădea,
Cucule, pasăre rea!
Să nu cînți și altuia
Dimineața tot așa!"
Eu plîngeam, cucul zbura ...

Încercări în literatură, Brașov, 1874, p. 14-15.

NĂFRAMA DOAMNEI

Tîrziu în miezul nopții, cînd lun' a drag lumină,
 O Doamnă trece-n gînduri la Putna prin grădină,
 S-așteaptă soțiorul, că-i dus la vînătoare,
 Acum a treia noapte l-așteaptă doritoare.
 E tristă și-ngrijată, se teme de-o-ntîmplare:
 Nu cumva Voevodul prin munți umblînd călare,
 Să fi căzut în cursa de-o soarte neașteptată,
 Să-l fi lovit vr-un hain c-o crîncenă săgeată.
 Și bate pieptul Doamnei, de frică palpitează,
 Din gene lăcrimioare pe față-i rîurează;
 Iar Nouraș Copilul, ce-n urma ei purcede,
 Pătrunde-se de milă, cînd suferind o vede.
 Și ca să-i curme jalea și să-i aline plînsul,
 Un cîntec el începe; că nimenea ca dînsul
 Nu știe să răpească cu versuri mai alese,
 Pe Ștefan și pe Doamna, boeri și jupînese.
 Cu vocea tunătoare Copilul amintește
 Triumfele lui Vodă, și spune cum zdrobește,
 Oștiri nenumărate, turcești, leșești, tătare,
 Cum ia la goană Pașii, tăindu-i de călare.
 Apoi, mutîndu-și glasul, dă laudă frumuseții,
 Prin care fiici moldave inspiră cîntăreții;
 Și cîntă cu foc tainic o doină de iubire,
 Ce-n inimă pătrunde cu farmec și uimire.
 Răsună văi, coline, de-a junelui cîntare;

Fundația Lapedatu

Prin murii mănăstirii un lung ecou dispăre,
 Și iar se renoiește, și iar din nou apune
 Atît e de potinte cîntarea celui june!

.....

Descalcă voinicii prin curte și pe-afară,
 Și Nouraș aleargă pe Domn să-l ia din scară;
 Dar de la brîu năframa căzîndu-i făr' să știe,
 O vede voevodul, s-aprinde de mînie.
 Și ca un leu răcnește: „O, Nouraș băete,
 Năframa Doamnei mele, să-mi spui cine ți-o dete?”
 Voinicul se-nfioară și-apoi cu groază mare,
 Răspunde: "Află, Doamne, că-i dar pentr-o cîntare",
 Dar Ștefan fără preget trăgînd ferul din teacă,
 Străpunge pe Copilul și-n sînge mi-l îneacă;
 Și Doamnei trist grăiește: "Primește-ți iar năframa!
 În ceruri d-a mea faptă, tu însăși vei da seama."

Încercări în literatură. Brașov, 1874, p. 86-89.

LILIECII

Mîna-și luna, mîna-și lin,
Razele pe cer senin;
Eu stau singur, singurel,
Lîngă falnicul castel
A lui Uniade Corvin.
Și mușchioase ziduri hîde,
Umbre lungi aștern departe,
Palidă cînd luna rîde,
Peste turnurile sparte,
Ce se-nclină pentru veci.
Prin castel zboară și bate,
Din subțiri aripi și late,
Negru stol de lilieci.
Și cînd eu mă mir uimit,
De castelul învechit,
Iată-n vale se ivesc
Două umbre ce șoptesc,
Cu graiu aspru, răgușit:
"Să urcăm pe cea cărare,
Că la curte oblu duce

Vin' deschide, măi portare,
lelele să nu ne-apeuce,
lelele ce-n umbră zac!"
Și zburînd la dînșii bate
Din subțiri aripi și late
Un portar - un liliac.
E Ioan, cel brav ostaș,
Și cu craiul Mateiaș;
Amîndoi poarta deschid,
Ș-apoi repede se-nchid
În străvechiul lor locaș
Un argat chiamă din casă,
Să le spele de rugină,
Armătura ce-i apasă ...
Platoșa de pulberi plină,
De pe trupuri ș-o desfac.
Către ei zboară și bate
Un argat - un liliac.
Și vitejii mai ușori,
Strîngu-se de subsuori
Și pe scări încet urcînd,

Din capete clătinînd,
Se-ntreabă de multe ori:
"Unde ne-au rămas oșterui,
De nu vin să ne urmeze?
În castel ce fac curtenii,
De nu sar să ne ureze?
Dorm ca-n somnul cel de veci!"
Dar prin curți zburînd bate,
Din subțiri aripi și late,
Des cortegiu - de lilieci.
Umbrele prin coridor,
Ca două naluțe zbor;
În salon cînd se ivesc,
Li se pare că-ntîlnesc,
Rude și pe-amicii lor.
Apoi strigă: "Bucătare!
Fă ospățul, tinde mese,
Să petrecem în serbare,
Cu baroni și baronese,
Din munca celui sărac!"
Și zburînd la dînșii bate,

Fundația Lapedatu

Din subțiri aripi și late
Bucătarul - liliac.
Masa-i tinsă; lîngă ea,
Șed să mînce și să bea.
Lacomii gurile-și deschid,
Dar cînd bagă mîna-n blid,
Nu găsesc nimic să ia.
Și ciocnesc pahare goale,
Inimile să-și îmbune.
"Nu va nimeni să se scoale,
Să ne facă-nchinăciune?"
Zic vitejii, apoi tac.
Prin salon zboară și bate
Din subțiri aripi și late,
Oratorul - liliac.
"Fîș, fîș, fîș, bravi căpitani,
Spaima cruzilor osmani!
Ale voastre brațe tari
Au răpus pe mulți barbari,
Crucei ne-mpăcați dușmani.
Fîș, fîș, fîș, gloria voastră

Lăudată de-altă dată,
 Azi e moștenirea noastră,
 Și de noi va fi purtată,
 Cu cântări din veci în veci!"
 Prin salon zboară și bate,
 Din subțiri aripi și late
 Negru cor - de lilieci.
 În loc de-a se bucura,
 Vitejii-ncep a ofta.
 Și privindu-se-ntristați,
 Săbiile-și trag turbați,
 Mînioși grăind așa:
 "Ștefan Vodă și cu Dracul,
 Gloria ne-o întunecară:
 Sus ostași, că pe Valacul
 Să-l gonim dintr-a lui țară
 Și să-l stingem pentru veci!"
 După ei zboară și bate
 Din subțiri aripi și late
 Oaste grea de - lilieci ...
 Astfel umbrele s-au dus,

Fundația Lapedatu

Luna-i încă la apus;
 Iar eu singur, singurel,
 Părăsind vechiul castel,
 Sui gândind pe deal în sus.
 Și-nvoc musa să mă-nspire,
 Ca să fac o poezie,
 Dintr-o simplă nălucire:
 Dacă cuiva pot să fie
 Nălucirile pe plac ...
 Și din vale zburînd bate
 Din subțiri aripi și late
 Musa mea - un liliac.

Familia, VI (1870), nr. 35 (30 august/II septembrie), p. 412-413.

LA GRIJI

Crescurăm laolaltă din fragedă pruncie:
 Voi, grijilor, și eu.
 Ce strînsă legătură, și ce tovărășie,
 Păstrăm pînă astăzi, și vom păstra mereu!
 Zîmbiam cu inocență la caldul sîn de mamă,
 Cînd voi ați năvălit;
 Mă luarăți fără veste și nu-mi ținurăți samă,
 De traiul cel mai vesel, de timpul daurit.
 Și mă culcam în leagăn - iar voi în jur de mine,
 Fidele străjuiați.
 Făceați la căpătîiu-mi o mamă să suspine,
 Și să suspin cu dînsa pe mine mă siliați.
 Am fost copil cu anii; dar joc, răsfaț și glumă,
 Voi nu mi le-ați conces;
 Cînd sămănam a floare, voi îmi erați o brumă,
 Ce bine, dacă moartea d-atunci m-ar fi cules!
 Cînd mă văzurăți mare pe plaiul tinereții,
 Părea că vă sporiți.
 Scăpase cîte-o roză din gerul dimineții,
 Dar voi nu pregetarăți de grab s-a veștejiți!
 Și mă pîndiați deștepte; pe ori și ce cărare,
 Erați în urma mea;
 Și cum simțeți în pieptu-mi speranța că răsare,
 Vă prefăceați în neguri să-ntunecați o stea.
 Ba chiar și cînd himenul mi-a pus pe cap cununa,

Fundația Lapedatu

Zîmbindu-mi fericiți,
 Voi, negre călăuze, atunci ca-ntotdeauna,
 Mă bîntuiați crudele cu tainice cobiri.
 De-atunci nesupărate ședeți la mine-n casă,
 Și nu mă părăsiți;
 Vă urc în așternutu-mi, vă pun la a mea masă,
 De plînsul meu nutrite într-una vă măriți!
 În van vă deschid ușa, că vouă nu vă place,
 Locașul să schimbați.
 Nu mi-ați făcut destule, mai multe vreți a-mi face,
 Și nu e gol paharul, din care m-adăpați.
 Plăcerile și pacea mi-ați dus din astă viață.
 Speranțele mi-ați dus;
 În jurul meu e iarnă, în pieptul meu e ghiață
 Eu sunt un arbor veșted - la ce mai stau în sus?
 Dar nu mi-a albit părul, și crețe n-am pe frunte ...
 O, griji, mai dați răgaz!
 Doresc să ies din lume cu pletele cărunte,
 Să duc urmele voastre sămănate pe obraz.
 Și cînd zbîrcita față va fi încoronată,
 De plete argintii,
 Atunci săriți de grabă la sapă și lopată!
 Ce-mi pasă dacă anii la culme nu vor fi? ...

Albina Carpaților, I (1877) nr. 1 (18 august), p. 4.

TEATRU

TRIBUNUL (Actul II)

Dramă în trei acte

(Din întâmplările anului 1848)

Persoanele

Laszlo, prefectul unui Comitat în Ardeal.

Maria, soția sa.

Terezia, fiica lor.

Teodor, secretar la Laszlo și tribun.

Vilmoș, un june conte maghiar.

Dan, june român, amicul lui Teodor.

Matei, bătrîn servitor la Laszlo.

Ferenc, servitorul lui Vilmoș, vechi husar.

Români și maghiari.

(*Locul acțiunii*: un oraș transilvan cu ținuturile de prin prejur).

Actul I îi înfățișează pe Teodor și Dan făcînd ultimele pregătiri pentru înarmarea iobagilor. Teodor îi împărtășește prietenului său iubirea pentru Terezia și aceasta îi cere să rupă imediat legăturile cu fiica prefectului. Laszlo și Vilmoș îl arestează pe Teodor, dar Terezia îi înlesnește fuga. Ea trece peste deosebirile sociale, naționale și confesionale și este hotărîtă să se căsătorească cu Teodor, tribunul iobagilor.

Fundația Lapedatu

Actul III îl arată pe Laszlo făcînd mărturisiri cu privire la originea sa țărănească și căile prin care a intrat în rîndul nobilimii. Vilmoș izbutește, prin uneltiri, să-l ucidă pe Teodor, rivalul său. Moare și Terezia răpusă de gloanțe.

Reproducem Actul II, care o înfățișează pe Terezia apărîndu-și idealurile de viață cu demnitate și energie împotriva autorității neînțelegătoare a părinților și a insistențelor contelui, pretendentul la mîna sa.

ACTUL II

Tabloul 3

Scena 1

(În casa lui Laszlo)

MATEI. TEREZIA. La urmă MARIA.

TEREZIA. (șezînd tristă într-un fotoliu). Zici, că părinții mei te-au pus să mă păzești, Matei. Dar pentru ce, rogu-te? Din ce cauză nu vor dînșii să mă mișc de aici? Nimic nu pot înțelege din toate acestea. Însă o presimțire, nu știu ce fel de presimțire, deșteaptă întru mine niște temeri înfiorătoare. Aibi milă de mine, Matei, și nu mă lăsa pradă îndoielilor. Spune-mi ce s-a întîmplat; căci nu se făcuse încă ziuă bine, cînd stradele răsunau de-un zgomot înspăimîntător. Eu nu dormeam pe atunci; puteam să aflu toate cîte se petreceau; dar mama nu mă lăsa, ca să ies cu dînsa la fereastră. Trăgeau și clopotele, Matei! ar fi zis cineva, că arde. Toate acestea s-au întîmplat, a avea și nu sunt vise. Vorbește, bunul meu, vorbește mai de grabă și nu-mi ascunde nimic!

MATEI. Ar fi mai bine să tac.

TEREZIA. Schimbi fețe, Matei; toate mișcările te trădează. Tu știi ceva și în deșert te mai silești a nu-mi spune.

MATEI. Domnișoară, nu mă mai descoase.

TEREZIA. Vorbește mai de grabă! Spune-mi ce s-a întâmplat, Matei, spune-mi pentru ce m-au lăsat părinții ca pe-o arestată în paza ta?

MATEI. Ca să n-auzi și să nu vezi nimic ...

TEREZIA. Să n-aud și să nu văd nimic? Iată dară, că presimțirile mele n-au fost deșerte. Dar continuă-ți vorba, nu sta locului și nu mă face să gîcesc toate din tăcerea ta.

MATEI. Ajungă cu atît, domnișoară; nu pofti să afli mai mult, că, zău, nu te vei bucura.

TEREZIA. Fie cum va fi, voi să știu mai mult. Ascultă-mă, Matei, și urmează cu spusul înainte.

MATEI. Mi-e milă să tac, și mi-e groază să spun. Dar fiindcă mă zorești, n-am încotro: nu sunt deprins a-ți refuza nimic, că d-ta totdeauna ai fost bună către mine. Ei bine, află dară, că acela, pe care l-ai scăpat ieri seara, astăzi este prins.

TEREZIA. (speriată). Dumnezeu, Teodor prins! Ori nu te-am înțeles bine, Matei? Teodor prins! ... prins de contele Vilmoș, nu e așa? Ha, infamul conte.

MATEI. Da, Vilmoș l-a prins cu stăpînul meu și cu pandurii.

TEREZIA. Tatăl meu înșelat de contele.

MATEI. Astă noapte, pe cînd d-ta ședeai cu doamna coala în cămăruța din fund, cetățenii căutau pe Teodor din casă în casă. Mic și mare, bărbați și femei umblau să-i dea de urmă, răzbătînd toate unghiurile de la o margine a

orașului pînă la cealaltă. Iară stăpînul meu, cu Vilmoș și cu o ceată de panduri ieșiseră să-l caute prin locurile de prin prejur. Cetățenii desperaseră de-a mai putea pune mîna pe tribun; dar cînd era către ziuă, iată că domnul Laszlo și Vilmoș, se ivesc în piață cu pandurii, care aduceau pe Teodor legat maltratîndu-l în tot chipul. Se spune, că l-au apucat chiar cînd era aproape de tabăra oamenilor săi. Vor fi acum trei ore, de cînd intrară cu dînsul în oraș și ...

TEREZIA. Și ... nu cutezi a spune mai departe? Te temi doară, că vei zdrobi inima celei ce te-auscultă? Nu o vei zdrobi, Matei, că eu știu suferi; vorbește fără sfială. Povestește-mi cu de-amănuntul toate cele întîmplate, ca să-mi pot îndrepta soarta mea după soarta lui Teodor.

MATEI. Primirea ce-o întîmpina nefericitul tribun era înfiorătoare. Între sunetul clopotelor și între răcnetele mulțimii îl duseră pandurii la temniță. Cîte ocări, cîte batjocure a trebuit să îndure! Erau să-l omoare cu pietre, dacă domnul Laszlo n-ar fi îmblînzit pe orășeni zicîndu-le, că nelegiuitul caută să piară după judecată. Cînd ușa temniței se închidea în urma tribun ului, striga mulțimea din toate părțile: furcile pentru bandit!

TEREZIA. Așa-dar Teodor cum putea oare să sufere toate acestea, Matei?

MATEI. De l-ai fi văzut, domnișoară, mai mult ți-ar fi venit să-l admiri, decît să-l plîngi. Eu unul, îți mărturisesc, că mai cu inimă om n-am putut vedea, de cînd m-a lăsat Dumnezeu pe lume. Nici ocările oamenilor nici amenințările nu-l făcură să-și schimbe fața cîtuși de puțin. Răspunsul său la toată turbarea și furia mulțimii era un zîmbet rece și plin de dispreț. Atîta tărie și bărbăție spre-a înfrunta un pericol ca acela, punea în uimire chiar și pe

maghiari. Auzeam șoptindu-se pe ici pe colea: "păcat că e român!".

TEREZIA. (dînd semne de suferință). Sărmanul Teodor! O, de nu m-ar fi iubit pe mine, n-ar fi întîmpinat atîta asprime din partea tatălui meu ... Dar ce zic? Nu tatăl meu e de vină, ci contele Vilmoș. El a dat pe față planurile tribunului, el i-a întins curse, vrînd să se scape de un rival. Însă nu voi să te mai întreprup, Matei.

MATEI. Iată cum stau lucrurile. Și ar fi bine să rămîină treaba la atîta; dar mă tem, că un spectacol mai teribil are să urmeze.

TEREZIA. Ce zici? Nu te uita la suferința mea, ci spune tot ce mai e de spus.

MATEI. Chiar acum se ține judecată asupra lui Teodor. (Maria apare și se oprește în ușa din fund).

TEREZIA. El va să fie judecat de tatăl meu, așa e, Matei?

MATEI. Da, toate se fac sub poava stăpînului meu.

TEREZIA. Tatăl meu judecătorul celui ce mă iubește! ... O, Vilmoș, Vilmoș, cum l-ai știut amăgi ... Dar spune, Matei, nu se vorbește ceva despre pedeapsa, la care va fi supus Teodor?

MATEI. E vorba, că va muri ori de glonț, ori apoi în furci.

TEREZIA. Taci acum, taci, că mi-ai spus destul. (La o parte) Teodor va fi condamnat la moarte, iar eu nu sunt în stare să-i ajut. (își reazemă fruntea pe mîină și meditează).

MARIA. (către Matei). Ce-ai stat a face, pentru numele lui Dumnezeu? Cine te-a pus să-i descoperi toate acestea? Depărtează-te de aici, nesocotitule ce ești!

(ieșind, la o parte). Era mai bine de tăceam.

Scena 2

TEREZIA. MARIA.

TEREZIA. (se scoală din fotoliu fără să observe pe Maria). Să nu-i pot ajuta? Ba da, voi să-i ajut, măcar capul de mi l-aș pune. Mă voi duce la tribunal; voi cădea pe genunchi înaintea tatălui meu și-l voi ruga: să lase lui Teodor viața, ori-să mi-o ia și mie. Voi apăra inocența iubitului meu, dacă nu prin vorbe, cel puțin prin lacrimi; voi spune judecătorilor să nu comită o crimă, al cărei blăstem va cădea peste ei și peste fiii lor. Așa voi face; apoi sau dreptatea va triumfa, sau fidelitatea mea ... Dumnezeule, fii cu mine! (vrea să plece)

MARIA. (o reține). Terezio, ce faci? TERESIA. Ah, mamă, bine că te văd. Aveam trebuință la bunătatea d-tale. Aide, mamă, aide cu mine, ca să scoatem din gura morții pe un om inocent. Vino, mamă, să-l scăpăm, că el este cel dintîi, care mă iubește și pe care-l iubesc. Fie-ți milă de Teodor și de mine!

MARIA. Stai locului, Teresio, și vină-ți în fire.

TEREZIA. O, d-ta cauți la mine cu prea multă asprime. Te vei opune oare rugăminții lor mele? Dar adu-ți aminte, mamă, adu-ți aminte de anii tinerețelor. Ai iubit și d-ta odată, permite-mi să ți-o spun. Ei bine, vei fi știind dară ce este amorul; vei fi cunoscînd puterea, prin care el unește două inimi. Închipuiește-ți, mamă, că te afli în locul meu; închipuiește-ți, că cel ce te iubește e amenințat cu moarte. Ce-ai face d-ta într-un asemenea caz? Nu ai alerga să te pui

pentru dînsul și să-l liberezi? Da, mamă, da; ai face și mai mult: te-ai jertfi pentru unul ca acela. Pentru ce dară nu-mi ajuți și mie să fac ceea ce ai fi făcut d-ta? Aide, mamă, aide să scăpăm pe Teodor!

MARIA. Ce fel, fiica mea? Ți-ai uitat în ce prăpastie ne-ai prăvălit prin purtarea ta nesocotită? Ai făcut, de toată lumea se ocupă de tine și de părinții tăi. Toți se miră de faptei ta și ți-o defaimă. Trecătorii se opresc pe strade și se întrebă: "știți cu cine s-a împreunat fata prefectului Laszlo?" Apoi răspund unii altora: "c-un fiu de iobag, c-un rebel; acela va fi ginerele prefectului Laszlo; rușine, de trei ori rușine!" Vezi, Terezio, cum te vorbește lumea de rău? Nu mai fi dară nesimțitoare. Ascultă de părinți și desprețuiește pe mizerabilul, care te-a sedus; nu mă ruga să mă întrepun în favoarea lui. Cum aș putea eu face una ca aceasta și pentru ce? Doară ca să te văd într-o zi la altar c-un ticălos de plebeu? Ha, nu aș voi s-ajung acea zi, nu! căci mi-ar căuta să mor de rușine, știindu-te coborîtă din sînul nobilimii în trevele unui popor de sclavi! ... Cruță deci pe o mamă îngrijată de viitorul tău; gîndește-te la un tată, care din cauza ta nu mai cutează da față cu rudele și cu amicii săi. Adu-ți aminte, Terezio că l-ai mîniat; grăbește de-l împacă. Uită fiica mea, uită pe acel om mîrșav, pe care o crimă feroasă l-a încărcat de lanțuri. Lasă-l să moară mișelul, că nu era de tine. Supune-te mai bine sfaturilor părinților tăi și nu aștepta să guști amărăciunea severității lor. Căește-te de greșeala ta și întinde mîna contelui Vilmoș.

TEREZIA. Nu pot, mamă, nu pot nicidecum. De la una ca aceasta mă oprește glasul inimii și-al conștiinței mele. Faceți cu mine ce vă place, că-mi sînteți părinți.

Pedepsiți-mă, maltratați acest corp ce mi l-ați dat; ci nu v-atingeți de inima mea și nu-i prescrieți pe cine să iubească, fiindcă este liberă a-și alege. Eu nu voi iubi pe nime altul, fără numai pe Teodor. El singur merită mîna mea și nu-mi va fi rușine a i-o întinde. Și chiar dacă soarta fatală l-ar răpi astăzi dintre cei vii, eu totuși voi să fiu a lui. Nu mă întreba, cum ... Iată, mamă, mărturisirile mele cele mai sincere; iată marginile purtării mele și putere omenească nu mă va putea scoate dintr-însele.

MARIA. Ce cuvinte cutezătoare! Spune-mi, ingrato, nu meriți oare a fi blăstemată de cei ce ți-au dat viață și te-au crescut?

TEREZIA. Conjurați toate blăstemele asupra capului meu; voi suferi ori și ce, pînă cînd dreptatea va fi cu mine. Dar cînd mă veți blăstema, să nu vă uitați, că v-ați făcut tiranii fiicei d-voastră!

MARIA. Zi mai bine să nu ne uităm, că prin purtarea ta ai compromis vaza și reputația familiei noastre. Da, tu ai lipsit această familie de prestigiul ei de pînă acum; i-ai înfipt o pată, care nu se va șterge curînd.

TEREZIA. Ferească Dumnezeu!

MARIA. Destul acum, destul; n-avem timp de pierdut. Culege-ți degrabă puterile întoarce-te în sine-ți ca să primești pe contele.

TEREZIA. Dar pentru ce să-l primesc, mamă? Ce mai am eu de-a face cu dînsul?

MARIA. Il vei primi, căci astfel voesc eu. Contele va mai cere o dată mîna ta și vai de tine dacă vei mai refuza. Ține minte, ce-ți grăiesc: să nu mai refuzi, că e vai de tine. (iese)

Scena 3

TEREZIA.

De unde voi lua oare puterile, ca să mai trec și prin lupta aceasta? Fi-voi oare destul de tare spre a înfrunta toate apucăturile acelu om astut? O, de-aș afla un mijloc, prin care să-l depărtez cu totul din apropierea mea! ... Dar ce mai gîndesc eu la dînsul în momentele acestea, cînd Teodor așteaptă să i se pronunțe sentința? Ce zi funestă a fost să mai ajungem!

Tu vei muri, Teodor, fără ca eu să-ți pot ajuta. Moartea ta însă despărți-ne-va ea oare pentru veci? Nu, iubitul meu, nu; ea nu ne va despărți de loc; căci în momentul acela, cînd se va deschide mormîntul tău, în momentul acela și eu îmi voi stinge lumina vieții. Da, voi să-ți urmez în cealaltă lume, că fără tine n-am la ce mai trăi. (se lasă pe fotoliu și cade în delir. Vilmoș intră oprindu-se mai în fund.)

Scena 4

TEREZIA. VILMOȘ.

VILMOȘ. (Privind cu duioșie la Terezia). Iată în ce încurcătură m-a băgat acel mizerabil tribun. Mă topesc de dorul Tereziei, dar ea nu vrea să știe nimic de mine. Cum o voi face oare, ca să nu mai fugă dinaintea mea? Pare că nici vorbele nu-mi mai ajută, că de-un timp încoace nu mi le mai ascultă.

TEREZIA. (în delir). Da, Teodor, te voi urma în mormînt.

VILMOȘ. (se-apropie). Ea visează... O, ce frumuseță cum încîntă și cum răpește toată ființa ei! Îmi vine să

nebunesc, cînd cuget, că poate nu eu, ci altul va avea parte de-atîtea grații ale sale. Dar nu se poate! Terezia va fi a mea, ori apoi nu, va fi a nimănu.

TEREZIA. (ca mai sus). Acolo ne vom duce, unde vom putea iubi neurgisiți de lume.

VILMOȘ. Tot la acel amor afurisit sboară gîndurile ei. De ce nu sunt eu așa fericite, ca toate acestea să le grăiască pentru mine?

TEREZIA. (tot așa). O, de-ar sosi mai curînd momentul, care să ne unească pentru vecie!

VILMOȘ. De-ar veni mai curînd acel moment, cînd furcile o vor scăpa de-un ticălos, nedemn de amorul ei. Atunci, doară atunci nu va mai fi cine să-mi dispute mîna sa.

TEREZIA. Pare că aud deja sunînd acea oră, care va deschide sufletelor noastre calea cătră cer. Ce călătorie frumoasă va fi aceea, Teodor! Cum ne vom iubi, cum vom mai fi de fericiți.

VILMOȘ. Nu, nici morți nu veți gusta acea fericire, căci nu vei să mori cu dînsul, ci vei trăi cu mine. Dar ce-o mai las să aiureze și să mai pronunțe acel nume profan? O voi trezi, căci vorbele ei îmi sfișie inima ca niște săgeți înveninate. (O apucă de mîină). Terezio!

TEREZIA. (tresărind). D-ta erai, conte? Pentru ce m-ai trezit, că visam.

VILMOȘ. Lasă visele, Terezio, și m-ascultă un moment.

TEREZIA. Da, visam ... și ce mai vis! Dă-mi voie, conte, să ți-l spun și d-tale. Mi se părea, că văd un loc de supliciu în piața orașului; acolo era o victimă.

VILMOȘ. (la o parte). Se poate să fie visat adevărul, căci ora suplicului se apropie.

TEREZIA. Iar lîngă victima aceea te vedeam pe d-ta. Mă iartă, conte, să-ți spun tot adevărul: țineai o secure în mîină și-o repezeai spre capul victimei.

VILMOȘ. Ce interes poate să aibă pentru noi un asemenea vis? Sunt alte lucruri serioase, de care trebuie să ne ocupăm.

TEREZIA. Spune, Vilmoș, lovit-ai în acea victimă nevinovată cu securea de gîde?

VILMOȘ. Nu mă mai chinui, pentru Dumnezeu! Am venit să-ți cer mîina și ...

TEREZIA. Și ce-ți greșise acea victimă, ca să o jertfești?

VILMOȘ. Terezio, știi cît sufăr de dorul d-tale, știi cît te iubesc.

TEREZIA. Pentru ce l-ai prins, cînd era singur? Trebuia să faci și d-ta ceea ce umbla să facă dînsul; căci și d-ta ai aceeași datorie către poporul d-tale, pe care o are Teodor cătră al său.

VILMOȘ. Ascultă, rogu-te, glasul suferinței mele, împacă o inimă ce și-a pierdut liniștea și pacea din cauza amorului d-tale!

TEREZIA. Trebuia să te armezi cu poporul d-tale, precum s-a înarmat Teodor cu al său; trebuia să vă întîlniți pe cîmpul de bătalie ...

VILMOȘ. Fie-ți milă și nu mă împinge la ultima desperare!

TEREZIA. Acolo ar fi decis curajul și tăria brațelor și s-ar fi ales, care din doi avea să moară.

Fundația Lapedatu

VILMOȘ. Primește, rogu-te, atîtea jertfe ce le aduc inimii d-tale: nume, avere și chiar viață.

TERESIA. Ci nu cutezai, conte, nu cutezai a face aceasta. Ți-a venit mai lesne a pîndi pe inamicul d-tale și a-l răpune în modul cel mai laș.

VILMOȘ. Zi-mi: da, sau ba: ca să știu încotro s-apuc.

TEREZIA. Ți-ai ajuns scopul Vilmoș, du-te dară de-ți vezi victima murind. Însă cînd Teodor va expira, adu-ți aminte, că ai lăsat pe un tată fără fiu și pe-o amantă fără amant.

VILMOȘ. (o apucă de mîină). Nicidecum, Terezio; căci cel ce te iubește e lîngă d-ta. Uită, ah uită, pe sceleratul, care a cutezat a ridica arma asupra noastră; lasă-l să moară, mai-nainte, de-a vărsa măcar o picătură din sîngele neamului nostru.

TEREZIA. Lasă-mă, conte, și mergi de vezi, cum știe muri Teodor. (pleacă) Eu încă voi fi de față, conte.

VILMOȘ. Terezio!

TEREZIA. (ieșind). Nu mai întîrzia, mergi mai curînd, pîină nu-și dă sufletul.

VILMOȘ. (Privește după Terezia). Ce lovire amară pentru inima mea! Zău, la una ca aceasta nu m-aș fi mai gîndit. Terezia să refuze mîina mea ... mîina contelui Vilmoș! Aș avea tot cuvîntul de a-i declara o ură eternă, dar o iubesc prea mult și nu o pot părăsi, fără numai o dată cu viața. Apoi și de zestre aș avea lipsă, căci starea mi-e de tot ruinată prin datorii ... Terezia, Terezia! ori sînt pierdut. (se plimbă tulburat).

Scena 5

VILMOȘ. MARIA.

MARIA. (intră îngrijată). Vorbește, conte, ce-ai săvârșit cu dînsa? Așa e, că d-astă dată nu te-a mai refuzat? Dar taci, Vilmoș, căci văz eu bine, că n-ai reușit. Ah, cum se poate una ca aceasta?

VILMOȘ. Mă mir și eu, doamnă, dar de înțeles, nu pot înțelege.

MARIA. Nu te supăra, conte; iartă și mai treci încă o dată cu vederea neprudența fiicei mele, că e sedusă și nu știe ce face.

VILMOȘ. Iert, doamnă, și bucuros le trec toate cu vederea; ci totuși aș voi să știu la ce rezultat vom ieși.

MARIA. Toate se vor face după pofta noastră. Terezia va fi a d-tale, numai de ne-am mîntui mai curînd de acel mizerabil român!

VILMOȘ. Bine zici, doamnă. Mă duc să pripesc executarea sentinței, că nu mă mai ține locul știindu-l în viață. Teodor, Teodor căci nu ți-am frînt eu cerbicia atunci, cînd am pus mai întîi mîna pe tine! (Vrea să iasă și se întîlnește în ușă cu Laszlo.)

Scena 6

LASZLO. VILMOȘ. MARIA.

LASZLO. (intră supărat). Nenorocire, mișelie, scandal!

MARIA. Ce veste, consoartele meu?

VILMOȘ. Ce ai pățit iară, prefecte?

LASZLO. Cum? Nu știți nimic din cîte se petrec prin lume? A scăpat iară tîlharul, a scăpat iară. Iată ce s-a întîmplat: scandal, mișelie!

VILMOȘ. MARIA. A scăpat?!

LASZLO. Tocmai pe cînd il duceam la moarte, pe cînd ne apropiam cu dînsul de locui supliciului, au năvălit asupra noastră o hoardă de iobagi de ai săi și ...

VILMOȘ. Și nu i-ați spulberat?

LASZLO. Se pus eră cu lăncii și cu ciomege în calea noastră, împrăștiară pandurii și-i luară la goană. Astfel smulseră pe conducătorul lor din mîinile dreptății și-i scoaseră cu iuțimea fulgerului din oraș. Așa lucrară briganzii și era cît p-aci să m-apuce și pe mine.

VILMOȘ. Și nu s-au găsit în tot orașul atîția oameni cu inimă, ca să dea piept cu lașii de iobagi?

LASZLO. Toți încremeniră la sosirea tîlharilor și nime nu cuteză să se miște, cînd ceream ajutor. Am provocat pe cetățeni să iasă la goană, dar mi se spunea, că iobagii sunt adunați cu miile și stau gata să atace orașul. Pandurii încă erau puțini și nu se încumetau nici ei a mă urma.

MARIA. Ce lașitate!

VILMOȘ. Lașitate, rușine și ocară! Ce suflet de maghiar s-ar putea dejosî întru atîta, ca să rămînă nepăsător în fața acestor lucruri? Insulta trebuie ștersă și eu sunt acela, care o va șterge. Mișelul de tribun și-a trăit astăzi ziua cea de pe urmă. Voi să-l urmăresc și să-l arunc în fundul iadului. Eu cu argatul meu voi face cît n-a putut face un oraș întreg. Voi s-arăt lumii ce este maghiarul.

MARIA. Pentru Dumnezeu, conte, nu-ți pune viața în pericol.

LASZLO. Bagă de seamă să nu mai apuci o dată pe mâinele iobagilor, căci nu vei scăpa de două ori, conte.

VILMOȘ. Nu vă temeți de nimic; astăzi vă voi dovedi, că sunt demn de-a vă fi ginere. Rămîneți sănătoși!

MARIA. (îl reține). Prea cutezi, Vilmoș, prea cutezi.

VILMOȘ. (ieșind). Ori să cadă capul tribunului, ori al meu ...

Scena 7

LASZLO. MARIA.

LASZLO. Iată lucruri de care trebuie să tremurăm. Tribunalul negreșit va începe ceva cu oamenii săi; el după ce se văzu liber din mîinile noastre, aruncă o privire cruntă în ochii mei și-mi strigă c-o bucurie drăcească: "ne vom revedea, domnule Laszlo!" Înțelegi, doamnă, că de cumva rebelii vor năvăli în oraș, eu voi fi cel dintîi asupra căruia își vor vărsa urgia. Eu am prins pe tribunalul lor, eu l-am băgat în temniță, în fine tot eu i-am pronunțat și sentința de moarte. Să ne temem dară, să ne temem și să ne păzim.

MARIA. Toate nevoile tăbărăsc peste capul nostru, că nu știu ce-o să mai începem și cu astă fiică neascultătoare, care ne face atîtea supărări. Ea a respins iarăși mîna contelui.

LASZLO. La ce mi-ai mai adus aminte de dînsa? Purtarea ei m-a indignat într-atîta, încît nu voi să mai zică nime, că eu îi sunt tată. S-o fi văzut adineaori cum se vîra și dînsa prin mulțime, ca să privească cu mulțămire la hoarda ce scăpase pe tribun din mîinile noastre! Se părea că-i saltă inima de bucurie la vederea celor întîmplute. Da, ea se bucura de liberarea amăgitorului și de umilința tatălui ei. Mi-am acoperit fața de rușine și-am trecut pe lîngă dînsa

fără ca s-o bag în seamă. Am jurat să nu-i mai fiu tată și sunt decis a o desmoșteni.

MARIA. Ce vorbești, Laszlo?

LASZLO. Da, așa voi face, că m-am săturat de îndărătniciile ei. Mă duc s-o mai întreb o dată, dacă vrea s-asculte de părinți ori ba. La cel mai mic semn de nesupunere o voi scoate din casa mea.

MARIA. Contenește-ți mînia consoartele meu, că o vei împinge la desperare și poate să-și ...

LASZLO. Facă ce va vrea: nu voi s-ajungă nevasta unui sclav.

MARIA. Dar poate mai tîrziu s-ar îndrepta; poate-și va veni în fire și se va căi de rătăcirea ei.

LASZLO. Voi să se îndrepteze la moment, ori apoi nu-i mai sunt tată eu!

MARIA. Stai, Laszlo, stai, nu te pripri la un pas ca acesta. Gîndește, că-ți e fiică și nu vei putea suferi s-o vezi umblînd pe la ușile străinilor.

LASZLO. Lasă-mă doamnă, că știu eu ce să fac. Am hotărît s-o resping și pace. Trăiască unde va trăi, ce-mi pasă mie, dacă nu-i mai sunt părinte (pleacă).

MARIA (urmîndu-l). Nu-i spuneam eu nefericitei să împace pe un tată ofensat? Iată acum ce soartă teribilă o așteaptă. Dar trebuie să mă întrepun pentru dînsa, că-i sunt mama. Doar lacrimile mele o vor întoarce la ascultare.

Scena 8

(Piața orașului; e noapte; la dreapta și la stînga ard cîteva lămpi)

MATEI. TEREZIA.

TEREZIA. Mai încet, Matei, mai încet; stai de-mi dă mîna, că mă înfiorez de-acest întunec. Așa, bunul meu, așa; nu-ți cază grea astă sarcină ce-o porți la brațul tău, că eu n-am pe altul, care să se jertfească pentru mine. Tu-mi ești acum singura proptea; pe tine unul te am amic și părinte. Da, Matei, că eu părinți nu mai am. Ai văzut că m-au respins, m-au respins fără nici o milă. Spune, Matei, meritat-am eu aceasta?

MATEI. A fost prea aspru stăpînul meu, prea fără suflet. Nimic nu l-a putut muia: nici rugăminți, nici lacrimi.

TEREZIA. A fost aspru și fără milă, ai dreptate Matei. Un cîne nu l-ar fi huiduit așa lesne de la ușa sa. Apoi acele blăsteme, Dumnezeule, acele blăsteme. conjurate asupra capului meu! Ce zici, Matei, nu aș avea și eu cuvîntul să blastăm pe un tată ca acela? Dar, nu, eu nu-l voi blăstăma, ci mă voi ruga lui Dumnezeu, ca să nu-i scrie păcatul. Însă ce mai stăm aici, Matei? Trebuie să mergem înainte.

MATEI. Vom căuta un cunoscut, care să ne dea adăpost pînă dimineață.

TEREZIA. Ne vom duce să căutăm pe Teodor.

MATEI. Dar unde vrei să-l găsim pe o noapte ca aceasta?

TEREZIA. Aide, Matei, aide; Teodor trebuie să fie pe aici în apropiere. Dar fie și departe, ce ne pasă? Noaptea e

lungă și-l putem căuta. Înainte, Matei, să nu mai întîrziem: tu mi-ai promis, că mă vei însoți și mă vei conduce. Apoi în orașul acesta nu voi să mai rămîn; nime să nu mai audă aici de numele meu.

MATEI. Fie, cum dorești. Dar nu știu ce zgomote se aud... Iată colo niște oameni armați; pare-mi-se că sînt chiar iobagi. Să ne ferim din calea lor! (se trag în dreapta. Prin fund intră Teodor și Dan; români armați cu lănci și cu puști defilează pe dinaintea lor, apoi unii ies prin stînga, iară alții rămîn cu Teodor.)

Scena 9

TEODOR. DAN. MATEI. TEREZIA. ROMÂNI.

TEODOR. Cu grijă, băieți, ca să nu se deștepte dușmanii pînă ne vom ocupa pozițiunile.

TEREZIA. (către Matei). Ce văd, Teodor ...

MATEI. (o ține de mînă). Nu te mișca de aici, pînă vor trece acești oameni.

TEREZIA. Eu nu mă tem de dînșii.

DAN. (către Teodor). Ziceai, că mai întîi că înconjurăm casa prefectului.

TEODOR. Da, casa prefectului și cazarma orașului trebuie să le ocupăm îndată, ca să ne căpuim cu arme și bucate.

TEREZIA. (către Matei). Nu, eu nu mă tem de acești oameni. (se repede la Teodor) Teodor, scumpul meu Teodor!

TEODOR. Terezio!

MAI MULȚI ROMÂNI. Dar asta ce minune-i?

TEREZIA. Ești liber, Teodor, ești liber și trăiești.

TEODOR. Dar d-ta, T'erezio, ce cauți pe aici în puterea nopții?

TEREZIA. Îți voi spune, iubitul meu, numai lasă-mă să răsufli.

DAN. (la o parte Teodor). Văzut-ai, tribune, că nu greșeam eu, când te sfătuiam să rupi relațiunile cu fiica prefectului? Ei bine, iată încurcături la care nu te puteai aștepta. Bine-ar fi să nu dăm însă la bănuieli ... dar eu mă tem c-o să te căești de-acest amor.

TEODOR. (la o parte către Dan). Să lăsăm toate temerile la o parte și să ne facem datoria. (tare) Mergi, Dane, mergi cu ostașii noștri și-i așează la locurile destinate. Eu cu aceștia din jurul meu mă voi ținea aici ca să împiedic înglotările cetățenilor în piață; de aici să așteptați ordinele mele. Pasă, amice, de te du, și oriunde veți da peste panduri sau gardiști, armați puneți mîna pe dîșii, ca să nimicim urice rezistență din partea locuitorilor. Dar înfrînează pe oameni de la violențe și jafuri, ca să nu-și piardă cumpătul înainte de biruință.

DAN. (ieșind). Oamenii sunt setoși de răzbunare și nu prea știu cum îi voi înfrîna (mai mulți români urmează pe Dan).

Scena 10

TEODOR. TEREZIA. MATEI. ROMÂNI.

Fundația Lapedatu

TEODOR. Ce mai întâlnire, Terezio! Ne despărțirăm sub impresiunea celor mai dulci și mai sublime simțăminte și iată că ne revedem între zgomotele armelor. Ce poate fi oare cauza acestei stranii revederi?

MATEI. Să ți-o spun eu, domnule Teodor. Am venit să căutăm refugiu la d-ta, că de noi nu e bine.

TEREZIA. Am venit la d-ta, Teodor, că părinți nu mai am: sunt respinsă și dezmoștenită.

TEODOR. Respinsă! ... din cauza mea, nu e așa? Ei bine, de astăzi înainte eu însumi voi să port grijă de d-ta. Dacă cei ce ți-au dat viață nu te mai iubesc, te voi iubi eu mai mult decît dîșii. Fidelitatea d-tale e fără margini, așa să fie și amorul meu.

TEREZIA. Îți mulțumesc, Teodor, și te rog să-mi dai un adăpost, unde să-ți păstrez credința și inocența mea.

TEODOR. (către Matei și cîțiva români). Duceți-vă cu dînsa în satul cel mai de aproape și-o adăpostiți în casa unui sătean. Rămîneți acolo spre paza ei și-o apărați ca pe mireasa mea.

MATEI. Mai am și eu cîte-un cunoscut în acel sat, care bucuros îmi va deschide ușa la timp de nevoie.

TEREZIA. Eu încă mă voi mulțami ori și unde, numai pe drum să nu rămîn.

TEODOR. Mergi, Terezio, cu acești oameni, du-te cu dîșii, că grija și inima mea în tot locul te vor urma. Suportă cu bărbăție această grea lovitură a soartei, supune-te neînduplecatelor ursite, pînă dreptatea va veni să-ți răzbune suferințele. Plecați și mă lăsați pe mine că să-mi

ajung scopul pentru care am venit aici. La revedere Terezio, la revedere, Matei.

MATEI. (lăcrimînd). Ce om al lui Dumnezeu, nu-mi vine să mă duc de lîngă dînsul! Mi-ar plăcea să fiu și eu june, să mă lupt alătura de Teodor.

TEREZIA. Ce inimă bună ai, Teodor. Tratează tot astfel și cu cei ce m-au respins. Cruță-i, Teodor și gîndește, că poate să ne fie iară părinți. (Pleacă cu Matei și cu patru români) La revedere, iubitul meu, Dumnezeu să te păzească!

MATEI. (revine la Teodor). Dă-mi mîna să ți-o sărut!

TEODOR. Las' Matei, că părul meu nu e alb; grăbește de te depărtează cu mireasa mea din locul acesta. (Matei iese uimit; Teodor uitîndu-se cu jale în urma Tereziei) Ne vom revedea peste curînd, ori apoi niciodată. Mi se rupe Inlma cînd, stau a gîndi, că poate acum am văzut-o pentru ultima oară ... Cerule, fii-ne propice! (Face semn oamenilor să-l urmeze și vrea să iasă prin stînga, dar se întîlnește cu doi români care aduc pe Vilmoș de brațe.)

Scena 11

TEODOR. VILMOȘ. ROMÂNII.

TEODOR. Ce văd?

Un ROMÂN (arătînd două pistoale). Cu aceste arme umblă să te răpună, tîlharul. Ia-1, tribune, de-l pedepsește!

CELĂLALT ROMÂN. Mai avea un tovarăș nelegiuitul, dar p-acela nu puturăm pune mîna.

TEODOR. (apucînd pe Vilmoș). D-ta erai, conte? Lașule, de două ori ai căutat să mă pierzi, dar a treia oară... (scoate sabia).

VILMOȘ. (la o parte). Ce păcate m-au adus pe aici, ca să-mi pierd și viața și pe Terezia? (tare) Îți sunt în mîni, tribune, și n-am cu ce m-apăra: fă cu mine ce-ți place. Ținta ce-am greșit-o eu, d-ta n-o mai poți greși.

TEODOR. Atunci, cînd m-ai pus în cătuși cu sbirii d-tale; atunci, cînd triumfai cu mine prin piața aceasta, atunci nu cugetai, că va veni un moment, în care cel insultat va să-și răzbune teribil; nu cugetai, că norocul s-ar putea întoarce cîndva și pe partea mea. Iată c-a venit acel moment neprevăzut de d-ta și răzbunarea iată-o pe ascuțișul sabiei mele. Să mori, mizerabile! (vrea să-l străpungă).

MAI MULȚI ROMÂNII. Să moară!

TEODOR. Ba nu, că-mi e rușine să-mi pătez ferul cu sîngele unui laș ... Mi-e rușine, conte, să te omor, cînd n-ai cu ce te apăra. Du-te, fii liber, trăiește!

VILMOȘ. Visez, ori aud adevărul? Da, Teodor, d-ta m-ai iertat. Cum să-ți știu eu mulțumi pentru o faptă așa de generoasă? Primește dreapta mea și mă lasă să-ți jur amicie eternă!

TEODOR. Fii amicul cui vei vrea, dar al meu niciodată.

VILMOȘ. Nu m-ai omorît cu sabia, Teodor, de ce vrei să mă omori cu niște vorbe ca acestea? Fii încă o dată mărinimos, tribune, și primește amicia unui om, care-ți datorește viața.

TEODOR. A, conte ... (la o parte) Nime nu se ivește încă, ca să-și încrucișeze armele cu ale noastre. Ar trebui să comand atacul, să dau orașul pe mâinile oamenilor mei și să fac să tremure toți aceia, care s-adunaseră ieri, ca să-mi vadă capul căzînd ... Dar cine sînt acei oameni ce-aleargă spre mine? E Laszlo cu femeia sa urmăriți de români.

VILMOȘ. (la o parte). Să mă retrag de aici, să-mi ascund fața, ca să nu mor de rușine. (Se retrage în fund. Laszlo și Maria intră speriați și cad la picioarele lui Teodor.)

Scena 12

TEODOR. LASZLO. MARIA. VILMOȘ. ROMÂNII

LASZLO. MARIA. Ajutor!

TEODOR. Se poate, domnule Laszlo, ca stăpînul să cadă la picioarele sclavului? (cu ironie) Prea multă umilință, prefecte! Sculați, ridicați-vă, că nu vă stă bine astfel. (se scoală)

LASZLO. Să lăsăm acestea, Teodor, și să le uităm, căci nu mai sunt de lumea de astăzi. Văd bine, cum s-a schimbat soarta noastră a fiecăruia și nu cîrtesc în contra providenței. Ajută, Teodor, ajută astăzi acelora, care te numeau de altă dată sclav; ajută neputincios ului stăpîn și nu-ți răzbuna.

VILMOȘ. (la o parte). Sărmană nobilime ce-ai ajuns!

TEODOR. Dar ți-aduci aminte, prefecte, că d-ta erai să-mi iei zilele. Oare să nu fac eu ceea ce d-ta nu putuși face? Trebuie să fiu drept, domnule Laszlo, trebuie să-ți

întorc cu măsură dreaptă, să dau capul prigonitorului meu pe mîna acestor oameni.

ROMÂNII. Capul tiranului!

LASZLO. Îndurare!

MARIA. Teodor, te suplic în numele fiicei mele.

VILMOȘ. (la o parte). În numele Tereziei ... hm! Mi se pare că prefecteasa încă și-a schimbat părerile.

TEODOR. D-ta nu mai ai fiică, doamnă; ea umblă acum străină de mîna unui străin. O, cum nu ți se rupe inima de mamă? Noaptea e rece și furtunoasă, iară Terezia rătăcește dintr-un loc într-altul fără adăpost și fără mîngîiere. Dar eu o iubesc și voi răzbuna nefericirea ei.

ROMÂNII. Capul tiranului!

TEODOR. (la o parte). Terezia mă ruga să-i cruț și să gîndesc, că ne vor fi părinți.

LASZLO. Fie-ți milă, tribune!

UN ROMÂN. Fie-ți milă de dînsul, tribune, precum și lui i-a fost milă de noi. Zău, de-ar fi după mine, nici un minut nu l-aș mai lăsa să trăiască.

TEODOR. Nu, amicii mei, nu. El trebuie să trăiască, ca să vadă cu ochii săi căderea sa și înălțarea noastră; să vadă, că noi nu vom mai fi sclavii nimănui, precum credea dînsul. Lăsați-l să trăiască, români!

ALT ROMÂN. Ai grijă ce faci tribune; adu-ți aminte de vorba ăluia: lupul își schimbă părul, dar năravul nu.

AL TREILEA. De-l vom lăsa cu viață, iară ne va chinui ca mai înainte.

VILMOȘ. (la o parte). Să vedem fost-am eu mai norocos, decît bietul prefect.

TEODOR. Pe răspunderea mea, români, lăsați-l să trăiască, că știu bine, că ce-a făcut nu va mai face. Iertați-l ROMÂNII. Îl iertăm! să trăiască.

LASZLO. În frăție cu voi.

MARIA. (la o parte). Ce oameni buni!

TEODOR. Ascultă, domnule Laszlo, cum știe vorbi acest popor, pe care d-ta îl tratai cu atîta despreț. Mai ieri-alaltăieri d-ta batjocoreai și băteai fără milă pe acești oameni, iară dînșii îți dăruiesc astăzi viața. Judece Dumnezeu între noi și răsplătească fiecăruia dupe faptele sale!

Familia, V (1870), nr. 15 (12/24 aprilie), p. 174-175, nr. 16, 19 aprilie (1 mai), p. 184-187, nr. 17, 26 aprilie (8 mai), p. 195-197.

PROZĂ

AMOR ȘI RĂZBUNARE

Nuvelă istorică

Era o zi de vară din cele mai frumoase. Domnul Țării muntenești, Vlad V., poreclit Țepeș, ședea la o fereastră despre curte a palatului său din Tîrgoviște. Sta răzimat pe cotul de la mîna stîngă, iară cu mîna dreaptă își răsucia din cînd în cînd mustățile cele dese și lungi. Privirile sale rătăceau fără nici o țintă între cer și pămînt.

Vlad era de astădată cu totul afară din obiceiul său.

De ordinar el nu căuta liniștea, nici repausul; trîndăvia o ura din tot sufletul. Neastîmpărul și sburdarea formau o trăsătură de frunte în caracterul lui. Ori de cîte ori nu era cuprins de grijile Domniei, ieșea la vînătoare sau alerga cu calul, sau se deprindea în arme, alătura cu boierii curții sale.

Acum însă firea lui se părea de tot schimbată. Sălbăticia căutăturii, ce caracterizează atît de mult pe Domnii-tirani, dispăruse din ochii lui Vlad-Țepeș. Fața lui exprima un fel de duioșie și o blîndețe, care ar fi putut pune în uimire pe toți cei ce-l cunoșteau mai deaproape. Pe buzele lui, de altădată atît de reci și amenințătoare, acum răsărea cîte un surîs, semn învederat, că inima lui era mai pușin împietrită.

Junele voevod era cufundat în gînduri.

Dar la ce se gîndea el?

Nu se gîndea nici la războiul cu turcii, nici la trebile țării, nici la vărsări de sînge. El încetase pe un moment de-a mai fi erou, domnitor și tiran. Vlad redevenise om, ceea ce nu i se întîmpla decît foarte arareori.

Gardiștii săi, copiii din casă, faimoșii țepeluși, erau toți prin curtea palatului. Unii își spălau armele, alții țesălau caii și iară alții se întreceau la luptă, săgetînd cu arcele, atăcînd cu spadele și cu sulițele și apărîndu-se cu pavăza.

De altădată voevodul privea cu viu interes și cu multă plăcere la astfel de deprinderi ale voinicilor săi; acum însă nici în samă nu le bagă.

Vreo patru-cinci țepeluși, ce se păreau mai căpeteniei, ședeau fără lucru pe o laviță de piatră, aproape de poarta cea mare. Aceștia aruncau pe furis cîte o privire la stăpînul lor și nu se putea mira îndestul, văzîndu-l într-o stare ca aceea. Ei sta să nu-l mai cunoască.

- Ca va fi avînd Măria Sa, de stă pe gînduri? Întrebă unul pe tovarășii săi. Ca astăzi niciodată nu l-am mai văzut.

- Poate că se căiește de faptele sale, răspun se al doilea. Pe semne îl va fi muștrînd cugetul pentru boierii trași în țeapă.

Al treilea adause:

- Pe legea mea, voi nu știți ce ziceți. Căința nu are loc într-un suflet ca al Măriei Sale. Nu că-i pare rău de boierii înțepați, ci din contră, se va fi gîndind, pe cîți să mai înțepe. Țineți minte, că așa e, cum vă spun eu.

- Fie-ți vorba de aur! Întrerupse al patrulea. Măcar de ar da Dumnezeu un gînd bun Măriei Sale ... S-a umplut moșia de neghină, frate, și trebuie plivită ... Acesta n-

apucase a sfârși vorba bine, când voevodul făcu o mișcare repede, se sculă de pe scaun și scoase capul pe fereastră.

- Corbene! strigă el cu o voce puternică, de se cutremurau zidurile și se uita prin curte, ca și cum ar fi vrut să caute pe cineva cu ochii.

Atunci unul dintre țepeluși se îndreptă cu pași sprinteni spre scările palatului. Era un voinic înalt la trup, cam întunecat la față și cu o căutătură sălbatică; era vătaful țepelușilor, spaima boierimii și favoritul lui Vlad Țepeș. El se sui pe trepte cu repeziciune și după un moment sta înaintea lui Vodă, în casa cea mică a palatului.

- Să trăiești, Măria ta! zise Corbeanu și sărută apoi alba mână a Domnului.

Vlad îl bătu pe umăr și-i grăi astfel:

- Măi, Corbene! Mai deunăzile, când ne înturnam de la vînătoare, trecusem pe la casele Stanciului celui orb. Ți-aduci aminte că fata boierului a fost șezînd cu furca pe prispă; știi, că i-am cerut apă, să beau. Mi s-a părut de tot frumoasă acea copilă a Stanciului; ea mi-a luat ochii, mi-a furat inima, Corbene. Pare-că mi-a dat apă fermecată, de nu pot să-mi mai mut gîndul de la dînsa. Îi duc dorul zi și noapte și nu știu ce să mă fac de dragul ei.

- Ai dreptate, Măria ta, răspunse Corbeanu.

Vor mai fi fete de boieri în țară, dar fată ca a Stanciului, ba.

- Știi ce am pus de gînd, Corbene? Vaiu să-mi iau pe fata Stanciului soție, voiu să mi-o fac Doamnă. Încalecă deci pe cel mai bun cal din curtea mea și dă o fugă pînă la casa Stanciului. Spune acelui boier că Domnul țării a hotărît să și-l aleagă socru; spune-i să se gătească de nuntă, că nu mai

pot de dorul fiicei sale. Acum pleacă, fătul meu, du-te ca gîndul și vină ca vîntul!

Corbeanu n-așteaptă să-i zică de două ori; el făcu o adîncă închinăciune, apoi ieși de grabă, rîvnitor de a plini solia. Vlad trecu în casa cea mare, unde avea să primească pe boierii ce veneau să-i vorbească în trebile țării.

Casele Stanciului se aflau afară, pe moșie, nu tocmai departe de Tîrgoviște. Deși erau clădite din lemn, ele aveau totuși un exterior destul de frumos. Lemnul păreților era cioplit cu multă măiestrie, iară coperișul de șindilă imita solzii peștelui. Intrarea o forma o prispă, purtată de patru stîlpi de stejar. Curtea era închisă cu un zid primitiv de bolovani. Jur-împrejur se extindeau țarine mănoase, acoperite cu grîne îmbelșugate; colinele erau plantate cu viță de vie iară pe livezile cele ierboase pășteau turme de oi, de vite cu coarne și o herghelie de cai.

Toate acestea formau averea orbului Stanciu, care se trăgea din neamul Domnilor bătrîni. Dar ce-i foloseau lui averile acestea? Îi lipsea cel mai mare și mai scump tezaur: lumina ochilor, fără de care cine să se simtă fericit în lume?

Singura mîngîiere a lui Stanciu era fiica sa Păuna, căci jupîneasa îi murise de mult.

Pe cînd Corbeanu se gătea să plece din Tîrgoviște, iată ce se petrecea la casele Stanciului. Pe prispă ședeau pe o bancă de stejar, doi bărbați în costume boierești. Unul putea să fie ca de 60 de ani; el avea un trup robust purta barbă mare și părul începea să-i încărunțească. Al doilea se părea că a trecut de douăzeci de ani; era legat la trup, osos și de o statură mijlocie. Ochii lui erau ca murele și părul ca pana corbului. În expresiunea feței arăta multă vioiciune și îndrăzneală.

Era Stanciu și un fecior de boier anume Vintilă. Cel dintîi se proptia pe o cîrjă, și ținea capul plecat în jos; tînărul își aruncase piciorul drept peste cel stîng, iară cu mîna stîngă atingea ușor umărul drept al bătrînului.

- Așa, cum îți spun eu, Vintilă, zicea Stanciu cătră junele boier. Păuna va fi a ta; tu vei moșteni averea mea toată. Dară să-mi ajuți, fătul meu, să-mi răzbun în contra lui Vlad, care mi-a mîncat norocul.

- Lasă pe mine, boier dumneata, lasă numai pe mine. Am să port eu de grijă lui Vodă. Mîine seară voi strînge aici pe mai mulți boieri, ca să ne înțelegem și mai bine.

- Bine, Vintilă, prea bine; dar mă tem, că vom fi prea puțini. Ar trebui să tragem pe mai mulți în partea noastră.

- Pînă dimineață, adause Vintilă, voi colinda pe la toți cunoscuții mei din acest județ și le voi descoperi tot planul urzit în contra lui Vodă. Boierii duc groaza tiranului și toți ar dori să se scape de dînsul cît mai curînd. Numai nu avea cine să facă începutul; acuma noi l-am făcut. De aici înainte toate vor merge ca pe brazdă.

- Țara trebuie scăpată de acest neom! exclamă Stanciu, ridicîndu-și capul în sus. Abia s-a așezat în scaunul domniei vîrsătorul de sînge și iată că Tîrgoviștea se umple de stîrvuri. De va izbuti cumplitul să-și mai lungească domnia, apoi să știi că nu va mai rămînea picior de boier în țara aceasta. O, Dumnezeule, fă-mi parte de zile ca să nu mor eu înaintea lui Țepeș!

- Fii pe pace, boierule! întrerupse Vintilă c-un ton încrezut. Mai sunt în țara aceasta oameni cu inimă, cari nu

vor suferi, ca tronul lui Radu Negru și al lui Mircea să fie pîngărit de un monstru. Țara peste curînd va serba o zi mare, boierimea sugrumată va răsufla peste curînd.

- Dea Dumnezeu să fie cum zici, răspuse orbul, strîngînd mîna lui Vintilă. Dară trebuie să ne grăbim, fătul meu, căci nu știe omul ce aduce ziua de mîine. Poate că Țepeș tocmai acum meditează și pierirea noastră. Țepele stau goale de vreo cîteva zile, iară tiranul e deprins a face ospețe între stîrvuri. Apetitul său de fiară cere victime ...

Tînărul se simțea foarte pătruns de cuvintele Stanciului și din ce în ce devenea tot mai nerăbdător.

- Să nu mai pierdem timpul cu vorbe, zise el, sculîndu-se de pe scaun. Mă duc, boierule, să-mi caut de drum. Mîine voi veni să te informez despre toate. Te las cu Dumnezeu.

- Să umbli sănătos, Vintilă, răspuse bătrînul. Dar stăi, iubitul meu, stăi, de-ți ia ziua bună și de la Păuna.

Orbul chemă pe fiică-sa afară și aceasta se ivi în prispă.

Ce ființă drăgălașă, ce chip îngeresc! Trupușorul ei, tras ca prin inel, se mlădia în cele mai perfecte forme, se clătina ca trestia pe baltă. Fața ei blîndă, gîngășă și grațioasă era o comoară de toate misteriiile frumuseții femeiești. În ochii ei scînteia acel foc magic și răpitor, care a fost în stare să străbată și într-o inimă, cum era a lui Tepeș. Era îmbrăcată într-o rochiță albă, lungă pînă la călcîie, cusută cu fir și semănată cu fluturei de aur, împodobită la mîneci, la guler și pe piept cu tot felul de broderii. Mijlocul i-l curma un brîu, ornat cu pietre scumpe,

iară la grumaz purta salbă de mărgele. Părul, mai mult blond decît negru, era împletit în două cosițe lungi, care i se coborau cînd pe spate, cînd pe sîn.

Junele își ieși din fire la vederea acestei ființe, care mai că nu avea seamăn în lume. El o mai văzuse, ce e drept, dară cu cît o vedea mai des, cu atît mai frumoasă i se părea, cu atît mai fermecătoare. Nici că l-ar fi lăsat inima să se miște de lîngă dînsa, dacă nu l-ar fi chemat o datorie, de la a cărei împlinire atîrna, în parte, căsătorirea lor.

Vintilă strînse cu foc mîna Păunei, apoi încălecă pe un cal, ce era legat de stilpul prispei. Flăcăul dete călcîie murgului și dispăru; dar inima lui rămase la Păuna și ochii Păunei se duceau după el. Pierzînd pe ursitul ei din vedere, frageda copilă luă de mîină pe nenorocitul tată și-l duse în curte, în umbra unui nuc; ea se întoarse apoi în casă, spre a-și vedea de lucrul zilei.

Peste cîteva momente Stanciu auzi pe la poartă tropot de cal. Simțea că vine cineva.

Era Corbeanu. El intră în curte descălecă și, apucîndu-și calul de frîu, se apropie de Stanciu și zise:

- Bine te-am găsit, boier dumneata!

- Bine veniși la noi, răspuse orbul, clătind din cap. Dar spune-mi, cine ești, că eu n-am ochi să te văd.

- Sunt din oamenii lui Vodă; sunt Corbeanu, vătaf copiilor din casă. Măria Sa m-a trimis cu solie la dumneata.

Stanciu tresări ca din vis la auzul acestor cuvinte și fața lui se făcu cum e turta de ceară. Singur numele Voievodului era deajuns pentru a-l umplea de fiori și de mînie. Nenorocitul era cît p-aci să înceapă a blăstăma în

gura mare pe acela, de la care socotea că i se trage tot răul; dară se stăpîni, cum putu, silindu-se a-și ascunde adevăratele cugete și a da la iveală altele, cu totul contrare.

- Ești de la curtea Mări ei Sale, continuă orbul cu glasul cam emoționat. Mă bucur, dragul meu, cînd văz, că Măria Sa își mai aduce aminte și de un amărît ca mine. Tot e bun Măria Sa: caută de boieri și le arată dragoste. Dumnezeu să-i lungească zilele și să-i întărească Domnia! ... Dar vei fi aducînd și vreo veste de pe la curtea domnească?

- Aduc veste bună, jupîne, răspuse Corbeanu. Măria Sa a pus gînd să fericească o casă de boier.

Stanciu surise cu ironie, apoi mîină vorba mai departe:

- S-ajute Dumnezeu Măriei Sale! Dar mă mir, fătul meu, în ce legătură stă acest gînd creștinesc al Domnului cu venirea ta la mine. Desigur, că nu eu voi fi acela, pe care caută Măria Sa să-l fericească.

- Ba tocmai dumneata ești acela, jupine Stanciule, dumneata și casa d-tale.

- Și cum s-ar putea una ca aceasta, vătafe?! exclamă Stanciu cu mirare. Eu prin nimic n-am meritat mila Măriei Sale; cum ar umbla deci să mă fericească? De altfel, fătul meu, pentru mine nici că mai poate fi vorba de fericire în lumea aceasta. Eu nu mai sunt om ca alți oameni.

- Așa este, jupîne, dar ai fată mare și ...

- Am pe Păuna, singura mîngîiere ce mi-a mai lăsat Dumnezeu pe pămînt.

- Ei bine, ca să nu mai lungim vorba, află, boierule, că Măria Sa a hotărît să te facă socru de domn.

Stanciu sări oblu în sus și strigă ca un om desperat:

- Eu, socrul lui Vodă?

- Dumneata, jupîne, dumneata, răspuse Corbeanu. Vezi numai de te gătește de nuntă.

Stanciu continuă c-un ton pe jumătate serios și pe jumătate ironic:

- Apoi bine, vătafe, tocmai pe mine m-a găsit Măria Sa mai bun? Mulți boieri sunt în țara aceasta, boieri cu fete, cu avere și cu vedere. Cum de m-a ales chiar pe mine dintre toți? E prea mult, prea mult!

Corbeanu se miră de aceste răspunsuri ale boierului, cari cam sămănau a refuz.

- Ce fel, jupîne? zise el cam năcăjit. Pare-mi-se că nu te prea bucuri de vestea ce ți-am adus. Oare întru nimica socotești onoarea de-a fi socru de domn? Bagă de seamă, jupîne, bagă de samă ce stai a face. Nu știi cum e firea lui Vodă.

Stanciu lăpădă acum masca și răspuse sincer și hotărât:

- Fie cum va fi! Eu nu am fată pentru Măria Sa; fata mea e promisă unui fecior de boier. Mergi, Corbene, de spune Domnului, că atunci, cînd îmi va da înapoi lumina ochilor, atunci și eu voi să-i dau pe fiica mea soție, mai curînd nu.

- În deșert ai îmbătrînit, boier dumneata, căci mintea nu ți s-a copt cu anii!

Cu aceste cuvinte țepelușul încălecă pe cal și-și luă ziua bună.

- Rămîi sănătos, jupîne! zise el, depărtîndu-se.

Fundația Lapedatu

- Cale bună, vătafe! răspuse Stanciu cu ton apăsător. Bietul om nu știa ce face: ura atît de mult îl orbise, încît nu se mai gîndea de loc la urgia ce conjura pe capul său.

*

Începea să însereze cînd Corbeanu intra pe poarta curții domnești. Calul său era tot alb de spumă, atît de tare îl alergase.

Voevodul tocmai atunci se despărțea de boierii oei mari ai divanului, cu care pusese la cale niște afaceri de-ale domniei. El era cît pe aci să-și uite de fata Stanciului; dară cum zări pe Corbeanu că deschide ușa, îndată inima lui se aprinse din nou.

- Ce veste, Corbene? întrebă el pe favoritul său.

Acesta povesti din fir în păr tot ce se petrecuse. Domnul ascultă, fără ca să-și schimbe măcar odată fața, fără ca să arete un singur semn de nemulțumire și de tulburare. Avea dreptate, căci în cele din urmă ce i-ar fi păsat lui de Stanciu, dacă ar fi voit cu orice preț să-și facă pe Păuna soție? Pentru dînsul de cele mai multe ori cea mai bună lege era propria sa voință; ce l-ar fi putut deci împiedica, de-a se pune mai pe sus de voința unui părinte?

- Prea multă ocară, Măria Ta, zise Corbeanu, după ce-și terminase povestea. Un orb ca Stanciu să rîză de Măria Ta? Eu unul n-aș suferi această batjocură, eu nu.

- Nu-ți ieși din fire, Corbene; nu mă îndemna să fac rău, unde nu e cu cale și cînd nu se cuvine. Stanciu, de n-ar fi orb, nu mi-ar fi refuzat pe fiica sa.

- Dar nici orb nu se cădea să ți-o refuze.

- Ascultă, Corbene, să-ți spun eu una și bună. Mie mi se pare, că Stanciu nu e cu mintea la loc.

-Așa am zis și eu, Măria Ta, dar ce folos?

-În zilele trecute, precum bine știi, a năvălit lancu Huniadi cu oastea în țară la noi. El a pus pe niște unguri de-ai săi să scoată ochii Stanciuului, căci avea ură pe dînsul, nu știu de cînd, nici pentru ce. Așa dară lancu Huniadi pe drept, pe nedrept, Dumnezeu să-l judece, a luat lui Stanciu lumina ochilor. Și Stanciu ce face acum? Prepune că eu am învățat pe Huniadi să-l orbească și, în loc de-a blăstăma făptuitorul nenorocirii sale, el, nebunul, mă urăște pe mine. Vezi, Corbene, cît sunt oamenii de nedrepti? Apoi lumea mă numește tiran, cînd vede că trag pe boieri în țeapă ...

- Zică lumea ce-i place, Măria Ta; dară eu așa te rog, să ascuți și de mine, măcar odată. Trage pe Stanciu în țeapă!

- Taci, Corbene, dragul meu, că voi vedea eu ce voi face. Mă voi duce mîine să vorbesc însumi cu Stanciu, doară de-l voi putea înțelepți. Acum alta să-ți spun eu ție, băiete; dă poruncă copiilor din casă ca numaidecît să-mi gătească un cal; iară tu mergi de-mi scoate hainele mele de boier!

Corbeanu ascultă.

*

Ce avea de gînd Voevodul? Pentru ce poftia să-i gătească un cal, acum, noaptea? Cu ce scop voia el să se schimbe în portul de boier?

Vornicul cel mare îi spusese, că pe la țară se întîmplă noaptea mulțime de furturi și de hoții, chiar împrejurimile capitalei sunt bîntuite de hoți. Vlad încredințase pe vornicul, că se va duce el însuși, să caute pe

hoți și să pună mîna pe dînșii, de cumva s-ar întîmpla să le dea de urmă. Așa era firea acestui Domn: dacă pe de o parte el era tiran și crud față de dușmanii săi, apoi pe de altă parte căuta să facă și binele, să facă binele prin sine însuși. Era îndrăzneț afară din cale și totdeauna cu capul a mîină, se expunea orbește pericolului; el de Dumnezeu se temea, dar de oameni ba. În privința aceasta putem zice că Țepeș nu-și are seamăn în istoria românilor.

Corbeanu aduse Domnului hainele și-i ajută să se îmbrace. Pe atunci boierii nu apucaseră a adopta costumul oriental, ci se purtau neaoș românește.

Vlad își trase în picioare niște pantaloni albi de lînă și se încălțase cu niște ciobote cu turecii scurți; el luă tunica albastră și se încinse cu brîu de mătăsă; pe deasupra își aruncă o manta albă și pe cap își puse căciula mițoasă. Se în armă pe sub manta cu o sabie strîmbă, turcească, iară la brîu își vîrî un buzdugan. Așa se coborî din palat.

La capătul scării îl așteptau gardiștii cu calul înșăuat. Domnul încălecă și plecă neînsoțit de nimeni.

Era întuneric, de nu se zăria drumul nici la zece pași. Cerul se acoperise din toate părțile cu nori și nici o steluță nu mai lumina. Stradele orașului erau stăpînite de o tăcere adîncă. Vlad cutreieră în pas cîteva părți ale capitalei, apoi ieși afară la cîmp. El mîna calul cînd mai iute, cînd mai încet; acum ținea drumul drept înainte, acum iarăș apuca de-a curmezișul și uneori făcea cale întoarsă. În jurul său totul era pustiu: abia se auzia cîte un cîine lătrînd, cîte un chiot de cioban, cîte un sunet de bucin și murmurul lin al păraielor.

Umblase mai bine de o oră, dar nu întîlnise încă suflet de om. De la un timp i se făcea că aude tropot de cal.

Se opri și trase cu urechea, apoi își urmă drumul în direcțiunea de unde i se părea că vine zgomotul. Merse, cât merse și începu să zărească un călăreț; înteți calul spre dînsul și peste cîteva momente îl și ajunse.

- Bun-ajunsul, voinice! zise Țepeș, silindu-se a-și preface glasul.

- Bună să-ți fie inima, prietine! răspunse necunoscutul și se opri să vadă cine e. Apoi continuă astfel:

- Văd că ești boier și om de omenie. Dar încotro cu Dumnezeu? De unde vii și unde mergi?

- Viu de la Argeș, atît știu; m-aș duce la Țîrgoviște, dar mă tem că am greșit drumul. Sunt om străin, sunt despre Olt și n-am mai umblat prin părțile acestea.

- La Țîrgoviște ai să mergi? Apoi n-ai luat drumul bine; te întorci iară spre Argeș. Aide să te povățuiesc eu pînă la un loc.

Ambii apucară în partea opusă.

Dar cine era oare soțul de drum al lui Vlad Țepeș?

Cine era să fie? Era bietul Vintilă, care colinda pe la curțile boierilor cu intențiunea știută.

- Dară dumneata de unde ești, boierule? întrebă Țepeș, lăsînd calul mai încet, sub cuvînt că se prea ostenise.

- Eu sunt din Pitești și mă duc să cercetez niște rude la moșie, care nu e departe de aici.

Țepeș se bucura foarte mult de această întîlnire; el avea o plăcere nespūsă de a se informa însuși despre sine, de cîte ori i se prezenta ocaziunea binevenită. Începu deci să descoasă pe tovarășul său în următorul mod:

- Va să zică, dumneata ești aproape de capitală. Vei fi știind noutăți de la domnie, căci la noi noutățile vin cam tîrziu.

- Ce noutăți să știu? E tocmai săptămîna, de cînd a mai înțepat Vodă pe niște boieri. Altceva mai proaspăt n-am auzit.

- De boierii înțepați se vorbea și pe la noi. Vai de capul nostru, boier dumneata, vai de capul nostru, de nu-și va schimba Vodă năravul. Avem s-ajungem toți înțepați. Ce bătaia lui Dumnezeu pe bieții boieri!

- Cînd lupul nu va mai rupe oi, atunci nici Țepeș nu va mai trage boieri în țeapă.

- Eu unul nu mă mir de Vodă, că face tirăni, ci de țară mă mir, cum de-l mai poate răbda. Lumea ne zice, că ne tragem din rîmleni; dară rîmlenii alungau pe domnitorii cei răi, ba încă îi și ucideau. Noi însă facem cu totul altceva: ne lăsăm de ne alungă și ne omoară Domnii, și nu cutezăm a ne împotrivi, nici cînd avem cuvînt.

Vintilă, auzind pe străin vorbind cum vorbea crezu că a făcut un mare cîștig în persoana lui. Nimic nu-l mai împiedeca deci de a-i vorbi cu mai multă libertate și chiar de a-i destăinui planul complotului.

- S-ar găsi și între noi oameni, zise el, care să cuteze a-și ridica mîinile în contra tiranilor; dar boierii noștri sunt deprinși a se tot lăsa unii pe alții!

Pentru Voevodul această conversațiune devenea tot mai interesantă. Nenorocitul de Vintilă îi căzuse în mreață. Țepeș, ca să strîngă și mai mult mreața și să încurce și mai rău pe boier într-însa, continuă astfel:

- Ar fi deajuns, dacă s-ar găsi măcar doi boieri, care să fie la un gând. Dacă ne-am pune cu tot de-adinsul să facem începutul, eu îți stau bun, boier dumneata, că peste câteva zile tiranul de Țepeș ar avea la spate sute de dușmani.

- Începutul e făcut deja de alții; acum nu mai rămîne, decît să se găsească ajutori.

- Eu unul nu m-aș trage înapoi. Te rog, boierule, dacă cunoști pe dușmanii lui Vodă, du-mă și pe mine la dînșii ...

Vintilă opri calul și se puse pe gînduri; iară Domnul zise mai departe:

- Mă voi supune la ori și ce îndatoriri; dacă se va cere de la mine, ca eu să lovesc mai întîi pe tiran, bucuros o voi face. Noi oltenii suntem dedați a ne pune în pericol pentru binele țării.

- Ce folos de vorbă lungă, boier dumneata? adause Vintilă, apucînd mîna soțului său. Jură-mi pe viul Dumnezeu, că vei păstra secretul și eu sunt gata să-ți spun tot ce se poate spune.

Inima lui Țepeș bătea de nerăbdare; ridicînd mîna dreaptă cătră, cer, el rosti cu ton apăsător aceste cuvinte:

- Jur pe viul Dumnezeu și pe sfînta cruce, că voi păstra orice taină mi s-ar descoperi.

Vintilă nu se știu feri din calea grozavei fatalități ce venea să-l arunce în prăpastia pierzării. Nesocotitul tînăr, căruia nici prin minte nu-i trecea, că are de-a face cu cel mai periculos dintre oameni, dete tovarășului său următoarele povețe:

- Mîne-seară, după ce se va întuneca bine, să te afli prin locurile acestea. Colea în dreapta e o cruce de piatră. Să aștepti lîngă acea cruce, că eu voi trimite om, care te va conduce mai departe. Să urmezi numai după dînsul și să intri acolo, unde-ți va arăta.

Vlad nu poftea să știe mai mult.

Ce lesne i-ar fi fost lui să pună mîna pe Vintilă și să-l ducă în capitală! Dar fiind vorba de un complot, el preferă să pîndească prilejul, spre a face dușmanilor săi o surprindere teribilă.

- Îți mulțămesc, boier dumneata!

Acesta fu tot răspunsul Domnului la povețele ce primise. Vintilă mai adause:

- Ar fi bine, să nu vii numai singur. Silește de mai adu și pe alți cunoscuți cu dumneata, dar numai de aceia, în care vei avea cuvînt de a te încrede.

- Fii sigur, boierule, că voi veni cu mai mulți, răspunse Vlad cu o deosebită satisfacțiune. Dară nu bagi de seamă, că ne apropiem de oraș? De cumva e Țirgoviștea, apoi te rog, să nu mai ostenești, că d-aci înainte voi găsi eu calea și singur.

- Bine zici; să mă întorc și eu, pe unde mi-e drumul. Acum umblă cu Dumnezeu, cinstit boier; însă te rog, păstrează taina, căci altfel vom fi pierduți.

- Încă o dată îți jur, că nu voi spune nimănui nimic, zise Domnul, strîngînd pe Vintilă de mînă. Ba îți mai jur și aceea că eu voi pune mai întîi mîna pe Țepeș.

Cu aceste cuvinte boierii noștri se despărțiră; amîndoi erau mulțămîți, amîndoi cu voie bună.

Vlad dete calului călcâie și se ducea tot într-o fugă, de părea că zboară. Cu o bucurie diavolească el învârtea buzduganul prin aer, în semn de biruință și zicea întru sine:

- Mulțumescu-ți, Doamne, că mi-ai dat în mână pe dușmanii mei!

Pe la miezul nopții Voievodul era în palat. Niciodată el n-a dormit mai bine decât în noaptea aceea.

*

A doua zi, pe la prânzul cel mare, Vintilă era la Stanciu.

Păuna le pusese masa și-i ospătase bine, o oală de pământ era plină cu vin înaintea lor. Vintilă era vesel și povestea orbului ceea ce petrecuse în călătoria din seara precedentă. Dară Stanciu nu prea arăta voie bună; abia scotea câte o vorbă din gură și la vin nu se îndesa de loc.

Vintilă observă îndată, că bătrînul are ce are. Era să întrebe de cauza supărării, dar Păuna îl luă pe dinainte și zise:

- Ce-ți este tată? De mult nu te-am văzut așa fără voie. Apoi aruncînd la o parte cusătura, frageda copilă se așeză lîngă Stanciu și se silea să-l mai consoleze astfel:

- Te doare ceva? N-ai dormit bine? Ai auzit doară vreo veste neplăcută.

- Nu mă doare nimic, copila mea, răspunse Stanciu, strîngînd-o la pieptul său.

- Poate că eu îți voi fi făcut vreo supărare, întrerupse Vintilă cu nedumerire.

- Tu, fățul meu? Doamne ferește! Tu mi-ai făcut bucurie, dragă Vintilă. Sunt vesel, cînd te știu în casa mea. Te iubesc ca și pe un copil din sîngele meu.

- Dară eu bine văz, tată, că inima nu ți-e la loc, urmă iarăș Păuna. Prea ești îngîndurat, prea oftezi, prea te tulburi. Nu cumva se va fi întîmplat vreo nenorocire cu bucatele de pe cîmp, cu turmele de la tîrle?

Stanciu nu se mai putea stăpîni. Din genele lui începeau a se fura niște lacrimi fierbinți. Păuna le observă și, întorcîndu-se către Vintilă, îi zise cu voce uimită:

- Plînge tata, Vintilă, plînge cu lacrimi. Vintilă se așeză și el lîngă Stanciu și se încerca în tot chipul să-i aline durerea necunoscută. Stanciu atunci apucă pe ambii tineri de mînă și le grăi astfel:

- N-are să fie bine de noi, copiii mei. Tiranul, care mi-a luat lumina ochilor, vrea să mă lipsească de acea mîngîiere, ce singură mi-a rămas pe lume. El a trimis ieri la mine pe vătaful țepelușilor, că să-mi spună, că s-a hotărît a mă face socru de Domn.

Vintilă și Păuna rămaseră încremeniți. Fețele lor se făcură cum e pământul; inimile lor băteau mai încet și sămăneau a sloiu de ghiață. Se uitau, sărmanii, unul la altul, dar gura nu și-o putea deschide.

- Cum vă spun, copii – adause bătrînul, tremurînd – neomul de Țepeș a pus gînd rău cu mine și cu voi.

- Ce răspuns ai dat țepelușului boierule? întrebă Vintilă cu neastîmpăr. Nu cumva te-ai arătat învoit cu cererea lui Vodă?

- Să se arate învoit? zise Păuna cam spăriată. Să mă dea pe mine după acela, de care se înfioară țara întregă?

Nu! tatăl meu nu poate fi atât de crud. Mai bine să-mi legi, tată, o piatră de grumaz și să mă dai pe apă.

- Nimic n-am promis lui Vodă, băieți; din contră, i-am dat un strașnic refuz.

Acum tinerii se simțeau ceva mai liniștiți.

- Dară tocmai pentru că i-am dat un refuz, continuă Standu, tocmai pentru aceasta mă tem mai mult. Țepeș e călcător de lege și vărsător de sînge, e om cumplit, cînd stă să-și răzbune. Teama mea nu e pentru mine, ci pentru voi. Eu voi trăi, nu voi trăi, tot una îmi este; dar de tinerețele voastre ar fi păcat.

Păuna tremura, cum tremură plăpîndul firicel de iarbă, cînd suflă crivățul cu turbare. Vintilă își venise în fire și zise, plin de inimă:

- Bun e Dumnezeu! ... Zilele tiranului sunt numărate și se țin numai într-un fir de păr. Deseară vor veni boierii, ca să ne înțelegem, cum să-l omorîm. El nu va scăpa din mâinile noastre.

- Apoi chiar să scape, întrerupse Păuna, să-și verse chiarurgia și turbarea asupra noastră, eu voi suferi bucuros ce va suferi și Vintilă, dar de dînsul nu mă voi lăsa.

Rostind aceste cuvinte, inocenta copilă plecă ochii în jos: era cea dintîi mărturisire a dragostei ce simțea pentru Vintilă.

Tocmai în momentul acesta se aude un glas prin curte:

- Acasă esti boier Stanciule?

Păuna sare la fereastră, să vadă cine e; dar abia aruncă o privire pe afară și iat-o că se trage iute înapoi,

scoate un țipet fioros și cade mai leșinată în brațele iubitului ei.

Ușa se deschide; în casă apare un om cu figură de uriaș; înfățișarea lui e impunătoare. Pe fruntea lui cea lată radiază serenitatea unui suflet mulțămît și netulburat de griji; trăsăturile de fizionomie sunt pline de energie, de un fel de severitate și chiar de sălbăticie. Sprîncenele lui negre și groase umbresc niște ochi mari, ce revarsă un foc ager și săgetător.

E Vlad Țepeș.

El se duce drept la Stanciu, îl ia de mîină și-i adresează aceste cuvinte:

- Dumneata, boier Stanciule, n-ai dat pe la mine; iată că am venit eu la dumneata.

- E Măria Sa, Domnul, adause Vintilă, care începea să-și piarză cumpătul în prezența Voevodului.

- Să trăești, Măria Ta!

Aceste cuvinte Stanciu abia putu să le rostească de spaima ce-l cuprinse.

- Ce mai faci, Stanciule, cum o mai duci în lume? urmă Țepeș cu o voce familiară.

- Să mulțumesc lui Dumnezeu, Măria Ta; încurc și eu lumea, cum pot. Băieți, sărutat-ați mîina Măriei Sale?

Vintilă se îngrozea de această mîină, care în tot momentul ar fi putut să smulgă de lîngă dînsul pe viitoarea mireasă; cu toate acestea el se apropie și o sărută. Păuna încă urmă întocmai, dar ea tremura de groază, de părea că o tremurau frigurile.

Vlad Țepeș puse mîna pe umărul fetei și se întoarse către Stanciu, zicînd:

- Aceasta îți e fata, Stanciule?
- Păuna e fata mea, înălțate Doamne.
- Dară acest flăcău cine este?
- Vintilă, fecior de boier; pe care am de gînd să-l logodesc cu fiica mea.

Vlad continuă cu sînge rece:

- Frumoasă fată ți-a dat Dumnezeu, boierule. Cît de bine i-ar fi stat să fie Doamnă! Dar ți-am cerut-o și mi-o ai refuzat ... Aș vrea să știu, dacă voia d-tale este și voia fetei. Spune, Păuno, pe cine ai prefera tu, cînd ai avea să alegi între mine și între acest voinic?

- Să trăiești, Măria Ta, răspunse copila, cu temere și cu sfială. Măria Ta să-mi fii Domn și stăpîn, iară soț să-mi dai pe Vintilă.

- Dar tu, voinice, iubești pe Păuna?
- O iubesc, Măria Ta.
- Cînd aș zice, să te lași de dînsa, ca să mi-o fac eu mireasă, cum ți-ar cădea?
- Ca să mă pot lăsa de Păuna, ar trebui să mă las mai întîi de viață, răspunse tînărul cu o hotărîre bărbătească.

Aceste răspunsuri, dictate de amor și de devotament, înveseliră sufletul Stanciului, iară pe Vlad îl desarmară și-l reduceră la neputință. O luptă de simțăminte cele mai contrare se încinse acum în inima Domnului: amorul, admirațiunea și mînia agita această inimă, de altfel împietrită și nesimțitoare. Dară Vlad știu să-și ascundă patimile pentru moment, deși in gîndul său el își

răz bunase deja în contra celor doi tineri și le făcuse judecata. Pentru ca răz bunarea la timpul ei să fie și mai teribilă, Domnul, deocamdată, se arată cu multă dragoste de creștin. Simulînd un surîs plin de favoare și de blîndețe, el zise către junii amanți:

- Văz că vă iubiți cu foc și sunteți în stare chiar să vă jertfiți unul pentru altul. Ei bine, iubiți-vă și d-aci înainte. Cînd va fi timpul să vă cununați, eu însumi voi fi nașul vostru. Pînă atunci rămîneți sănătoși!

Tinerii se simțeau atît de ușurați, ca și cum li s-ar fi luat de pe inimă o piatră de moară.

Vlad Țepeș, înainte de a pleca, se adresă către Stanciu, muștrîndu-l cu aceste cuvinte:

- Ascultă-mă, jupîne Stanciule! Nu mai păcătuie la vreme de bătrînețe. Nu mai zice către oameni, că eu ți-am luat lumina ochilor: e minciună, jupîne! Eu nici că știam ce are de gînd să-ți facă lancu Huniadi. Acestea ți le spun în frica lui Dumnezeu și de nu-ți vei înfrîna limba de năpîrcă, te va ajunge urgia Măriei mele. Te voi bate cu buzduganul înaintea boierilor mei. Nemulțămitor să nu fii, Stanciule, căci n-ai avut nici un rău de la mine. Așa să mă cunoști!

Stanciu știa că cel mai bun răspuns la dojenele voivodului era tăcerea.

Țepeș mai aruncă o căutătură Păun ei și lui Vintilă, apoi ieși cu pași iuți. La poartă îl aștepta Corbeanu cu calul de frîu.

- Cum ți s-a părut Stanciu, Măria Ta? întrebă vătaful, călărind alătura cu stăpînul său.

Domnul făcu lui Corbeanu semn ca să tacă și se depărtă gînditor de casa boierului.

- Tot nu e așa rău Vodă, zise Păuna, uitându-se după el pe fereastră.

Aceste cuvinte naive treziră în inima lui Vintilă un fel de gelozie. El se temea ca nu cumva Păuna să-și schimbe cu timpul părerile.

- Tu nu știi, fiica mea, tu nu cunoști pe acel monstru, adause Stanciu, frîngîndu-și mînile de năcaz. Pe Țepeș cînd l-auzi vorbind mai cu blîndețe, atunci trebuie să te temi de dînsul mai mult.

- El nu merită să mai trăiască, zise Vintilă, răpit de mînie. Nu voi să-mi fie naș tiranul, care ți s-a lăudat cu rău, boier dumneata. Deseară vom jura moartea lui. O, cît mă căiesc, că l-am lăsat să iasă cu zile din locul acesta!

- El m-a orbit, reflectă Stanciu, el și nu altul. Dacă vrei să fii om, Vintilă, apoi ține-te de cuvînt!

În momentul acesta se auzea tocînd la o mănăstire din apropiere. Bătrînul boier se duse, însoțit de un servitor, ca să asculte sfintele rugăciuni. Vintilă încă se întoarse la casa părintească, de unde avea să revină pe la apus de soare; Păun a rămas numai singură, ocupată cu furca și cu acul.

În fine se făcu și seară.

Boierii se adunau din toate părțile la casele Stanciului. Ei veneau însoțiți fiecare de cîte un argat și provăzuți cu arme. Argații duceau caii, ca să pască pe livezile de prin prejur, pe cînd stăpînii lor se sfătuiau în casă cu Stanciu și cu Vintilă. În cămăruța cea despre fundul curții sta Păuna de vorbă cu bătrînul egumen, care nici nu se

gîndea la cele ce se petreceau în casa cea mare. Acest părinte evlavios venea mai în toate serile la Stanciu, ca să-și țină de urît, cînd nu se întîmpla să fie altcineva de față.

După ce se înserase bine, Vlad Țepeș porunci lui Corbeanu să-i aleagă douăzeci dintre cei mai voinici copii din casă și să-i gătească de drum.

Corbeanu nici nu visa ce are să fie.

Vlad se îmbracă ostășește și plecă pedestru în fruntea voinicilor săi gardiști, comandați de vătaful. Peste cîteva pătrare de oră ceata se apropie de crucea de piatră.

Atunci voevodul zise lui Corbeanu să rămlnă cu gardișii mai îndărăt și să-l urmeze apoi din depărtare. La crucea de piatră Vlad găsi pe omul care fusese trimis ca să-l povățuiască. Domnul făcu semn acestui om, să apuce înainte și el purcese gînditor după dînsul.

De la un timp Țepeș băgă de seamă că drumul, pe care apucase, duce tocmai spre casele Stanciului. Această împrejurare îl puse în uimire.

- Ce fel? gîndea el întru sine nu cumva și orbul e amestecat printre dușmanii mei? Nu-mi vine să crez!

Această îndoială i se risipi cînd se văzu sosit în curtea orbului. Vlad trimise pe călăuz înapoi, ca să povățuiască și pe cei din urmă; iară el, trecînd încet prin curte, se uită pe o fereastră și zări pe boierii adunați. Intră apoi în prispă și din prispă în tindă; aci, scoțîndu-și sabia din teacă, se apropie de ușa casei și se opri, ca să asculte un moment.

Tocmai atunci unul dintre boierii conjurați rostea următoarele cuvinte, care se auzi au bine în tindă:

- Să omorîm pe Vodă, boieri dumneavoastră; dar să știți, că numai la vînătoare vom putea să punem mîna pe dînsul.

- Bine zici, să-l omorîm la vînătoare! răspuseră ceilalți cu o gură.

Domnului i se urcă tot sîngele în cap la auzul acestor cuvinte. Devenind mai sălbatic decît o fiară, el dete ușei o lovitură cu piciorul. de sări din țîțîni; apoi, repezindu-se cu turbare înlăuntru, strigă cu o voce detunătoare:

- Pe cine să omorîți voi, nelegiuitorilor ce sunteți?

La vederea lui boierii adunați rămaseră o clipă ca trăzniți; dar în curînd, venindu-și în simțiri, puseră mîna pe junghiuri și pe săbii și se aruncaseră asupra îndrăznețului Voevod. Dar brațul de uriaș al Domnului învîrtea spada cu strășnicie în dreapta și în stînga. Trei dintre conjurați căzură la pămînt cu capetele despicate în două; ceilalți, cuprinși de spaimă, se vîrau în toate unghiurile casei, pe sub paturi și pe unde puteau.

Într-aceea sosiră și țepelușii. Ei văzînd pe Vlad cu sabia scoasă, deteră năvală asupra conjuraților și într-o clipă i-ar fi făcut pe toți fărîme, dacă Voevodul nu s-ar fi gîndit să pună capăt omorului.

- Lăsați-i, strigă el către țepeluși, lăsați-i, că nu sunt demni să moară de sabie, ci merită să fie trași în țeapă. Cel puțin să nu-mi zică lumea Țepeș numai așa din flori de măr! ... Porniți-i la oraș și-i aruncați în temniță pînă dimineață.

Cu aceste cuvinte Vlad Țepeș se și depărtă din locul acela. Inima lui ardea de grozava sete de răzbunare; mintea lui medita cele mai teribile chinuri pentru vinovați.

Țepelușii se grăbiră a executa ordinul Voevodului. Boierii desarmați fură scoși între săbii din casă și duși în capitală. Între dînșii se afla și nenorocita Păuna; ea mergea alături de tatăl ei și plîngea de-o înecau lacrimile. Biata copilă fusese martoră la sîngeroasa și crîncena scenă, dar frica o făcuse să stea încremenită în tindă și pe jumătate leșinată. Un țepeluș o observă la plecare și o îmbrînci printre boieri. Numai bătrînul egumen izbuti să scape; el ieșise pe o fereastră din cămăruță și apucase pe furiș calea către mănăstire.

A doua zi poporul țîrgoviștean asista la o priveliște înfiorătoare.

Pe un șes, afară din oraș, se vedeau vreo cincisprezece boieri trași în țepe. Între țepe erau tot mese întinse. Vlad se ospăta aici cu boierii curții sale și cu copiii din casă.

După cîtva timp începuseră a se trage clopotele pe la toate bisericile. Deodată se ivi din oraș un conduct funebru. Preoții și cîntăreții, precedați de prapore, mergeau cu pași lini înaintea unui sicriu, escortat de cîtiva țepeluși călări și urmat numai de două persoane în doliu. Acele două persoane erau Vintilă și Păuna.

În raclă zăcea un mort-viu; era Stanciu cel orb, pe care Țepeș a pus să-l prohodească cu zile.

Conductul se opri lîngă mesele domnești, unde se săvîrși ceremonia îndatinată. Vlad Țepeș provocă pe boieri

și pe popor să meargă să-și ia iertăciune de la mortul-viu, dîndu-i sărutarea cea mai de pe urmă. Mulțimea se cutremură de spaimă, văzînd ce nu mai văzuse. Nenorocitul boier se zbătea în ultima desperațiune.

Vintilă și Păuna căzură aproape fără simțiri la picioarele Domnului și se rugau cu lacrimi fierbinți să ierte pe amărîtul boier. Sărmana copilă își bătea pieptul cu pumnii și-și smulgea părul din cap; toate inimile privitorilor erau sfîșiate de suspinele și vaietele ei. Numai inima Voevodului nu înceta de-a fi împietrită pînă la sfîrșit. Nici o rugăminte nu mai era în stare să înduplece pe Vlad Țepeș a schimba hotărîrea luată.

Dar nici nu mai era trebuință să o schimbe, că Stanciu muri într-aceea de frică. Domnul, văzîndu-1 mort, exclamă cu glas mare, de-l auzi toată mulțimea:

- Ierte-ți Dumnezeu, Stanciule, și ceea ce eu n-am putut să-ți iert!

După ce porunci, ca să ducă pe mort să-l îngroape, Voevodul opri la sine pe Vintilă și pe Păuna. Se întoarse cătră dînșii c-un surîs îngrozitor și le grăi astfel:

- V-am promis să vă fiu naș; ei bine, voiu să vă și cunun îndată. Pe tine, Păuno, te cunun cu Christos; de astăzi înainte tu ai să fii călugăriță. Dacă nu te-a lăsat inima să mă iubești pe mine, apoi să nu mai iubești nici pe alt muritor în lumea aceasta. Iară pe tine, Vintilă, te cunun cu o țeapă, căci altă mireasă nu meriți să aibi.

Țepelușii smulseră dintr-o țeapă cadavrul unui boier și în locul lui puseră pe Vintilă; iar Păuna fu

încredințată unor femei din mulțime, ca să o ducă la schitul cel mai apropiat.

Pe cînd poporul se depărta murmurînd și indignat de cele ce văzuse, Vlad Țepeș își continua ospățul între cadavre. Corbeanu, luind o cupă cu vin, închină în sănătatea stăpînului, rostind aceste cuvinte: - Să trăiești, Măria Ta, ca să mai poți milui pe boieri!

Albina Carpaților, I (1877), nr. 1 (18 august), p. 1-4; nr. 2 (25 august), p. 13-15; nr. 3 (1 septembrie), p. 25-27.

O DUȘMANIE CU BUN SFÎRȘIT (Fragment)

(Novelă istorică)

"... Și i-au dat Șerban pe fiică-sa, cari atîta se potrivise amîndoi, cît gura nu poate spune frumusețile și înțelepciunea lor, și toți îi fericea ... "

Istoria Bălăcenească.

În zecimea a șeptea din suta a șapte-sprezecea după Hr. domnia în Țara Românească Duca-Vodă, fostul prinț al Moldovei. Pe timpul acela, cel mai cu vază boier în București, precum și cel mai cu trecere la Domnie, ajunsese a fi spătarul Șerban Cantacuzin, om ambițios și mîndru. Duca înălțase pe acest boier la mari onoruri, dar nu din dragoste, nici din încredere, ci de silă și de nevoie, fiindcă se temea de dînsul. Șerban se afla în fruntea unei partide boierești, compusă din frații săi și din toate celelalte rudenii; această partidă pîndea prilejul binevenit, ca să scoată pe Duca din scaunul Domniei și în locul lui să ridice Domn pe Șerban. Duca-Vodă cunoștea bine umbletele și gîndurile lui Șerban Cantacuzin; el bucuros ar fi pierdut pe marele spătar dimpreună cu toți ceilalți Cantacuzinești; dar nu putea, căci soția și soacra sa țineau partea lui Șerban și-l fereau de dreapta mînie a Voevodului.

Însă Cantacuzineștii, ca unii ce numai după mamă erau români, iar după tată greci, numărau la început mulți dușmani printre boierii de țară. Drept-aceea Șerban și frații săi se nevoiau în tot chipul, cum din dușmani să-și facă prieteni și să mărească numărul părținitorilor neamului lor. Aceste nevoințe n-au rămas deșerte, căci pe deoparte

viclenia și apucăturile lui Șerban, iară pe de altă parte sprijinul unor boieri pămînteni izbutiră a întări din zi în zi mai mult partida Cantacuzineștilor. Cu deosebire lucra în folosul acestei partide Constantin Brâncoveanu, faimosul Domn de mai tîrziu, care era nepot lui Șerban Cantacuzin; Brâncoveanu era frunte de boier, prin urmare influența lui n-a putut să fie neînsemnată.

Între toți boierii bucureșteni cel mai puțin amic al familiei Cantacuzineștilor era Ivașcu Băleanu. El ce e drept, nu-și arăta dușmănia pe față, ci o păstra ascunsă în adîncul inimei. Ivașcu era om cu avere și cu putere; la un prilej binevenit el ar fi putut face Cantacuzineștilor mult rău și mare stricăciune. Aceasta o știa bine spătarul Șerban și de aceea își tot bătea capul, cum să cerce pe Ivașcu și cum să-l tragă în partea sa. Ivașcu ocolea casa Cantacuzineștilor și nici pe stradă, bunăoară duminica cînd ieșea de la biserică, nu-i plăcea să stea de vorbă cu vreunul din feciorii țărigrădeanului, cum zicea el. Între asemeni împrejurări alta nu rămînea de făcut sumețului spătar al lui Duca-Vodă, decît să se căciulească înaintea Băleanului: să lingă mîna, pe care nu putea să o muște. Umilirea ce-și impunea Șerban, era cu atît mai simțită pentru dînsul, căci Ivașcu pe acel timp nu ocupa nici o dregătorie înaltă la Curtea domnească.

Era a doua zi de Paști în anul 1676, cînd Șerban Cantacuzinse duse de cercetă pe Ivașcu acasă.

- Hristos a înviat, boier, d-ta! – zice spătarul intrînd.

- Adevărat, c-a înviat – răspunse Ivașcu Băleanul, sculîndu-se de pe laviță și întinzînd oaspelui mîna dreaptă. Șezi la noi, spătare, și spune, ce vînt te-a bătut.

Șerban își puse la o parte toiagul de spătar, șezu jos pe lavița din fundul casei, apoi mîină astfel vorba mai departe:

- Ce vînt să mă bată, Ivașcule? Vîntul dragostei m-a bătut pe la d-ta. Avem sfintele sărbători ale învierii; sfînta biserică poruncește, ca în sărbătorile acestea oamenii să se îmbrățișeze și să numească frați chiar și pe aceia, de cari sunt urîți sau dușmăniți.

- Adevărat, spătare, așa poruncește sfînta biserică – adaugă Ivașcu – și are toată dreptatea sfînta biserică, fiindcă ura este izvorul tuturor răutăților, iară dragostea este începătura a tot binele, a toată fericirea.

- Vorbești ca din carte, boier d-ta – întrerumpe Șerban și continuă apoi astfel:

- De aceea mă gîndeam și eu despre noi amîndoi, că ar fi mai bine să trăim în dragoste și prietenie, dar d-ta nu știu cum ești, Ivașcule ...

- Cum să fiu, boier d-ta?

- Pare că mă dușmănești și pe mine și pe frații mei – răspunse Șerban, arătînd o învederată părere de rău.

-Ce fel, spătare, vorbit-am eu vre-odată cu defaimă de casa d-voastre? Intreabă Ivașcu. - Nu știu să fi vorbit.

- Supăratu-v-am, vătămatu-v-am cu fapta?

- Ba nu, Ivașcule, nu; văd însă, că cu inima nu ne ești bun.

- Inima unui om n-o știe, decît omul acela și Dumnezeu cel din cer. Așadară în deșert te vei trudi, spătare, să străbați cele nestrăbătute ... Mulțamește-te cu cele ce vezi și cu cele ce auzi, și încetează de a mai avea bănuieli despre mine.

Fundația Lapedatu

- Să fim deci prietini, boier d-ta, să ne avem bine de acum înainte – zice Șerban, apăsînd cu vorba.

- Să fim cum am fost, spătare, să fim cum am fost – răspunde Ivașcu Băleanul, uitîndu-se oblu în ochii oaspelui său.

Șerban schimbă vorba, deoarece bine vedea, că Ivașcu nu se înduplecă cu una, cu două. Ambii boieri mai conversară ca un pătrat de oră despre neînțelegerile dintre turci și alte puteri, apoi Șerban își luă toiagul și zicînd rămas bun Băleanului, se îndreptă spre ușe. Ivașcu îl însoți la plecare.

Cînd ieșeau din tindă în curte, iată că se întîlniră cu un tînr ca de 15 ani, care venea din grădină. Imbrăcămintea îl arăta, că e fiu de boier. Tînrul, cum văzu pe Șerban, se înroși de sfială ca o fată mare și se duse de-i sărută mîna.

- Al d-tale este feciorașul, Ivașcule? întreabă spătarul, uitîndu-se cu ochi înholbați la frumosul băiat.

- Dar, boier d-ta, este fiul meu Grigore răspunse Băleanul cu un fel de mîndrie.

- Gol moșul-său la chip, gol tatăl d-tale adaugă Șerban și urmează apoi astfel:

- De la cine învață carte Grigoraș?

- Pîină acum – întîmpină Ivașcu – a învățat carte românească de la un arhimandrit; acum i-am luat și dascăl grecesc.

Șerban bate pe Grigore pe umăr și în torcîndu-se cătră tatăl lui, zice:

- Dumnezeu să ți-l țină, Ivașcule, Dumnezeu să-ți facă parte, să-l aibi proptea la zile de nevoie!

- Dumnezeu să te-auză, spătare!

Spătarul ieși cu pași repezi din curtea Băleanului și se urcă într-o căruță cu patru cai, ce-l aștepta la poartă. Vizitiul pocni o dată cu biciul și caii porniră în fuga mare.

- Se ține Băleanul, – dar din mîinile mele tot nu va scăpa – zicea întru sine Șerban Cantacuzin, după ce se depărtase de curtea lui Ivașcu. - Voi tinde mrejiile mele împrejurul lui, voi pune cursă și laț în calea lui și cînd nu va gîndi, atunci va fi al meu!

Și într-adevăr Șerban era mare meșter în ceea ce privea mrejiile, lațul și cursa. Cîți boieri n-au fost vînați de el sau de oamenii lui! Zicem: de oamenii lui, căci acolo, unde nu putea să-și ajungă însuși scopul ce urmărea, punea pe alții să lucreze în locul său.

Acesta găsi cu cale s-o facă și față de Ivașcu Băleanul.

Unul dintre cei mai buni și mai credincioși prieteni ai lui Șerban era căpitanul Constantin

Filipescul, văr cu nevasta lui Ivașcu Băleanul. Pe acesta se hotărî Șerban să-l întrebuințeze ca mijlocitor în afacerea, de care vorbim. Filipescu se alipi se cu totul pe lîngă casa Cantacuzineștilor și devenise un pîrtinitor și sprijinitor din cei mai devotați ai acestei case Puternice. Prin urmare Șerban putea pune toată încrederea și toată speranța în persoana căpitanului Constantin.

Într-una din zile Șerban chemă la sine pe Filipescu și după săvîrșirea obicinuitelor ceremonii de primire, zise cătră dînsul:

- Căpitane, am nevoie de ajutorul d-tale. De multe ori mi-ai făcut bine, precum și eu ți-am făcut d-tale, cînd

mi-a fost cu putință. Cred dară, căpitane, că și de astă dată vei pune umărul și nu mă vei lăsa la nevoie.

- Ce nevoie ai, spătare? întrebă Constantin Filipescu, mirîndu-se.

- Ascultă-mă, boier d-ta. Nevoințele mele îți sunt cunoscute, căci ți le-am împărtășit ca unui frate bun al meu. Știi bine, că eu m-am legat către boierii înțeleși cu noi, că voi scăpa țara de Duca-Vodă, care, de cînd este Domn, nici o bunătate n-a făcut supușilor săi, ci din contră, i-a stricat, cum e mai rău. Însă ca să-mi pot ajunge scopul mai cu înlesnire, e de lipsă, ca fruntea boierilor acestei țări să fie una cu mine. Pe mulți i-am cîștigat, ce e drept, dar mai sunt și alții, cari trebuiesc cîștigați cu orice chip. Unul dintre aceștia este Ivașcu Băleanul, vărul d-tale după nevastă. Nu cumva ai găsi modru, căpitane, de-a face pe Ivașcu amic al casei mele? Eu unul am cercat odată, dar nu voi cerca de două ori, căci n-am s-o scot la cale. Singur d-ta mai poți face o încercare, fiindcă ești mai bine văzut de Ivașcu, decît mine.

- Adevărat, vărul Ivașcu are o fire cam ciudată; dar vom chibzui, spătare, vom chibzui un modru, ca să-l înduplecăm; poate că vom găsi ac și de cojocul lui.

După ce rosti aceste cuvinte, căpitanul Constantin se puse pe gînduri.

Însă toată bătaia lui de cap era de prisos, căci agera minte a spătarului chibzuse deja un "modru" de înduplecare. Și iată cum:

Era un vechi obicei în țările române, ca boierii să-și dea pe fiii lor la casele altor boieri spre a se deprinde cu toate regulile vieții boierești. Flăcăiașii intrați în casă străină aveau să împlinescă numai următoarele două

însărcinări: să servească la masă și să facă oareșicum pe ușierul în tinda boierului. În schimb ei învățau în familia stăpînitorilor, la care erau dați, tot ce se cuvine să știe un boier, precum și cum se cade a se purta atît cu alți boieri, cît și la curtea domnească. Dacă învățăceii se purtau bine pe timpul serviciului, atunci respectivii boieri îi recomandau Domnului, care-i primea la curte, unde în decurs de mai mulți ani se pregăteau pentru funcțiunile mici și mari în politică și administrațiune. Se înțelege de sine, că feciorii de boieri învățau de la stăpînii lor și meșteșugul armelor, ca să devină buni luptători.

În fața acestui obicei cum se putea, ca Șerban să nu să fie gîndit la băiatul Băleanului?

El își făcuse în minte tot planul și acum nu-i mai rămînea, decît să găsească pe cineva, care să realizeze acel plan. A găsit pe Constantin Filipescu, cel mai nimerit pentru treaba aceasta.

- Știi ce, căpitane? – zise spătarul cătră amicul și devotatul său – Ivașcu are un fecioraș. Dacă l-ar da la mine la învățătură, poate că prin aceasta casa lui s-ar apropia de casa noastră și împrieteni rea între noi n-ar fi lucru cu neputință. - Ce socotești la acestea, boier d-ta?

- Mai bună chibzuire n-ar fi putut ieși din creeri de om. De minune, spătare, de minune! În chipul acesta vărul Ivașcu va deveni de bună samă omul nostru. Știu eu, că la început el nu va voi să-și dea băiatul la d-ta; dar eu voi stăruii necontenit și nu mă voi lăsa, pînă voi rămînea deasupra.

- Să vorbești mai întîi cu nevasta Băleanului – adauge Șerban – căci ea fiindu-ți verișoară, te va asculta mai curînd. După ce se va învoi jupîneasa, apoi biruința

asupra boierului e ca și cîștigată. Mai rar bărbat, care să se împotrivescă pînă în sfîrșit stăruințelor femeii sale și să nu-i facă pe plac... M-ai înțeles, căpitane?

- Te-am înțeles, spătare. D-aci înainte lasă numai pe mine, că știu eu ce fac – răspunse Filipescu.

- Nu-ți va fi osteneala de giaba, boier d-ta.

- Ba de giaba să-mi fie, spătare, căci și d-ta mi-ai făcut destul bine.

Cu aceste cuvinte cei doi boieri se despărțiră; Constantin căpitanul se reîntoarse acasă, fără să se gîndească la urmările fatale, ce-ar fi putut să aibă împlinirea însărcinării, ce luase asupra-și. Filipescu era curat la inimă și nu știa de vicleșug; orice apucături amăgitoare erau străine de caracterul lui cel candid. Credea în vorbele oamenilor și nu bănuia la nimeni cugete ascunse, prefăcătorii și meșteșugiri; într-un cuvînt, el judeca pe toți oamenii după sine. Astfel și în cazul de față, Constantin Filipescu era încredințat, că va face un mare bine Băleanului, apropiindu-l de Șerban; el nici pe departe nu se temea, că spătarul ar putea să aibă și intențiuni rele față de familia vărului său.

După cîtva timp Filipescu începu a cerceta mai des pe Băleanul și pe soția lui. El se dete în vorbă cu verișoara sa despre tînărul Grigore.

- Ar fi timpul – zicea el – să dați pe acest băiat la o casă boierească. Apoi lua pe rînd toate casele boierești și dintre toate mai de frunte și mai aleasă judeca pe a lui Șerban Cantacuzin. Avea întru cîtva dreptate. Șerban era om cărturar, știa să mînuieze armele, la curte întrecea cu purtarea pe toți ceilalți boieri, apoi judecata lui era totdeauna judecată întreagă și de om cu mintea coaptă. În

partea însușirilor bune el sămăna cu moșul său despre mamă, adică cu nenorocitul Radu Șerban, urmașul lui Mihai Viteazul.

- Dacă veți da pe Grigore în casa lui Șerban – adăugea Constantin căpitanul – vă încredințez, că în scurt timp spătmul va așeza pe fiul vostru la curtea domnească. Vodă niciodată nu calcă cuvântul, nici cererile spătarului său. În chipul acesta Grigore s-ar înălța iute pe treptele boierilor mici ale curții, și-ar ajunge mai curînd, decît alții, dregătoriile țării.

Cu vorbe de acestea întreținea Filipescu adeseori pe nevasta fostului cluciar Ivașcu. Dînsa primea fără împotrivire sfaturile căpitanului, căci femeile ușor se seduc prin strălucirea din afară și prin vanitate. Soția Ivașcului avea despre casa lui Șerban aceeași părere ca și Filipescu, ba putem zice, ca mai toți locuitorii capitalei; ea era mai mult decît încredințată, că numai în familia spătarului Cantacuzin fiind copilul ei, va primi creșterea cea mai desăvîrșită.

- Eu mă învoiesc, vere, cu povața, ce mi-ai dat – zise într-o zi mama frumosului Grigore. - Bucuros aș dori să știu pe copilul meu în casa lui Șerban.

- Ei, dar ce va zice vărul Ivașcu? întrebă căpitanul cu nedumerire.

- Vom vedea, ce va zice și dînsul; nu prea vede cu ochi buni pe Cantacuzinești, dar vom cerca să-i mai mutăm cugetul și inima.

- Cearcă mai întîi d-ta, verișoară, și de vei vedea, că sunt semne de isbutire, fă-mi și mie prilej, ca să dau în vorbă cu Băleanul.

Fundația Lapedatu

Femeia se învoi cu aceasta și Constantin Filipescu nu putea decît să se bucure de rezultatul ostenelelor sale de pînă acum.

Așa-dară bietul Ivașcu fu lăsat în grije nevastei, ca să fie dăscălit și pus la cale de dînsa. Ivașcu la început nu voia să știe nimic de propunerea ce-i făcu soția sa în privința lui Grigore: el respingea cu hotărîre acea propunere și se împotriva stăruințelor nevastei.

- Ce fel? – zicea el adese-ori – să-mi dau eu copilul în casa unui Cantacuzin? Eu, surcel din vechi boieri de țară, să alerg pentru creșterea fiului meu la un boier de ieri de alaltă-ieri, al cărui tată, Dumnezeu odihnească-l, a fost un venetic țarigrădean? Nu, niciodată n-o voi face! Judecă și tu, nevastă, judecă bine și drept, și vei vedea, că ar fi prea multă umilință pentru a noastră casă, dacă m-aș lua eu după povețele tale.

Nevasta nu mai judeca nimic, căci judecata ei de mult era făcută. De dimineață pînă seara ea nu-și mai lua gura de pe bărbat, ci ținea una, că Grigore trebuie dat la Șerban la învățătură. Mereu lăuda casa lui Șerban, afirmînd, că e cea dintîi în București și că ea în altă casă nu-și va da niciodată copilul. De altădată isteța femeie arăta soțului său, cum mai toate familiile boierești din țară s-au alipit pe lîngă Cantacuzinești, înrudindu-se, ori împrietenîndu-se cu dînșii.

- De ce să nu facem și noi, cum fac alți boieri? adăuga nevasta. - De ce numai noi să ne alegem mai buni?

- Fiindcă eu nu iubesc pe Cantacuzinești, și mai vîrtos pe Șerban – răspundea Ivașcu.

- Poți chiar să-l și urăști, și cu toate acestea totuși să-ți dai copilul în casa lui. Cine știe, ce are omul la inimă?

Dacă cu vorba nu te arăți dușman, e de-ajuns să faci pe cineva să creadă, că nici cu inima nu-l dușmănești. Apoi nu te gîndi la Șerban, gîndește-te numai la băiatul nostru; noi trebuie să-i dăm o creștere ca aceea, care să înalțe încă și mai mult vaza familiei noastre. O astfel de creștere fiul nostru numai în casa lui Șerban poate primi. Drept aceea, iubitul meu soț, ascultă de mine și fă cum zic eu, că rău nu va fi.

Ivașcu începea să se înduplece, dar nu din convingere, ci de gura nevestei. Mai tîrziu se văzu împresurat și de stăruințele lui Constantin căpitanul, și în chipul acesta nici nu știa, cum să se mai împotrivescă. Astfel în cele din urmă Ivașcu Băleanul se hotărî să dea pe Grigore la spătarul Șerban. Iată cum gîndea el întru sine:

- Ce sunt doi ani în viața omului? Vor trece și aceia, cum au trecut cei mulți. După doi ani fiul meu va ieși de la Șerban și va intra în curtea domnească. Pînă atunci nu mă voi arăta nici amic, nici dușman Cantacuzineștilor, - voi rămînea, cum am fost și mai înainte. Dup-aceea vedea-voi, ce voi face.

Această hotărîre Ivașcu Băleanul o descoperi soției sale și căpitanului Filipescu tocmai în sărbătorile Rusaliilor. Căpitanul alergă tot într-un suflet la Șerban Cantacuzin, de-i spuse vestea îmbucurătoare. Acesta mulțami Filipescului cu tot felul de cuvinte frumoase și prefăcute; iară după ce Filipescu se depărtă, sumețul spătar își zise cu îngîmfare:

- E al meu Băleanul! Am să-l joc eu d-aci înainte, cum îmi va plăcea.

Rostind aceste cuvinte, Șerban se gîndea la unele puncte din planul, ce-și urzise pentru viitor, și în ochii lui strălucea numai bucurie și fericire.

*

Ivașcu Băleanul iubea afară din cale pe fiul său Grigore, și iată pentru ce: Pe deoparte, Grigore era cel mai înaintat în vîrstă dintre toți cei aiași copii ai Băleanului, pe de altă parte, frumusețea trupului și agerimea minții lui mai că nu aveau seamăn în lume. Fericitul tată, deprins a vedea în fiecare zi pe copilul său lîngă sine, abia într-o săptămînă de zile se putu despărți de dînsul. Toată acea săptămînă Ivașcu n-o folosi pentru altceva, decît pentru a da iubitului său fiu acele învățături și povețe, după care el avea să-și întocmească purtarea și năravurile în casă străină. În cele din urmă Ivașcu mai adause și acestea:

- Și mai presus de toate, iubitul meu Grigore, nevoiește-te a dovedi străinilor prin purtarea ta, că meriți a purta numele moșilor tăi Băleni.

În prima Duminecă, ce urmează după Rusalii, Ivașcu Băleanul și soția sa duseră pe Grigore la casa lui Șerban. Aici era mare bucurie și sărbătorire din cauza acestei întîmplări. Șerban opri pe părinții tînarului, să-i ospăteze la dînsul în acea zi; el chemase și pe alți boieri, între cari pe Constantin Filipescu.

Ivirea lui Grigore în casa lui Șerban Can tacuzin puse în uimire pe toți membrii familiei, precum și pe unii străini, cari din întîmplare se aflau acolo în acele momente. Toți ai casei se adunară în jurul lui Grigore și se uitau la el ca la altă minune. Frumos și simpatic, cum era acest tînăr, trăgea ca prin farmec asupra sa privirile și inimile celor ce-l vedeau pentru prima oară. Chiar copilașii cei mai mici ai lui Șerban se păreau încîntați de prezența noului oaspe; dînșii se apropiau de Grigore cu atîta dragoste și bucurie, ca cum el le-ar fi fost un frate mai mare. Fiul Băleanului, deși precum

am zis, nu era mai mare de 15 ani, totuși în trup el crescuse mai cît unul de două-zeci. Și trupul lui ce bine era făcut! Nu vom greși, de-l vom asemăna cu un brădișor de munte, înalt, oblu și mlădios; nu vom greși asemenea de vom zice, că era tras ca prin inel. Fața tînărului, mai mult rotunzită, decît prelungită, era albă-rumenă, sămănînd totdeodată și cu foaia crinului și cu a trandafirului. Mai adăugați la acestea și ochii cei mari negri, fruntea cea lată, părul cel lung, des, întunecat și moale ca mătasa, adăugați-le toate acestea, și veți avea cel puțin o slabă închipuire despre copilul Băleanului.

Între membrii familiei lui Șerban se afla de astădată și bătrîna sa mamă, Ileanca, soția răposatului Constantin Cantacuzin și fiica vestitului Domn Radu-Șerban. Ileanca era bătrînă și părul ei alb ca argintul; însă din ochii ei nu se stinsese încă acea rază, care exprimă puterea vieții sufletești. Mama Cantacuzineștilor, după-ce se uitase mai mult timp la Grigore, se sculă de pe scaunul, unde ședea, și apropiindu-se de părinții băiatului, le zise:

- Eu am cunoscut mai multe rînduri de oameni din neamul Bălenilor și pot zice, că peste tot Bălenii au fost oameni frumoși. Dar copilul d-voastră se pare, că a moștenit toate frumusețile familiei și le-a întrunit ca de minune în persoana sa. De-i va fi capul, după cum îi sunt cele din afară, apoi să știți, că va ajunge frunte de boier în țara aceasta.

Ivașcu și nevasta sa se simțiră prea măguliți de aceste cuvinte; de altfel inimile lor erau deja fermecate prin neașteptata surprindere, produsă de Grigore în familia spătarului.

Între astfel de împrejurări, Ivașcu nu putea să nu sare vesel și cu voie bună, cel puțin în ziua aceasta. El rămase ca oaspe la Șerban și se simțea prea mulțămînt să stea de vorbă cu acest din urmă. Cînd veni timpul prînzului, Ivașcu rugă pe spătarul, ca să pună pe Grigore să servească la masă. Șerban la început nu se învoia cu această dorință a Băleanului, zicînd că tînărul în ziua intrării în serviciu nu trebuie pus încă la lucru; dar Băleanul stăruind pe lîngă dorința lui, Grigore fu invitat de stăpînul său, ca deja la ospățul de astăzi să, servească pe boieri. Ivașcu se ținea să dovedească celor de față, că fiul său n-a venit neînvățat din casa părintească.

Și să nu socotiți, că serviciul făcut la masă de astfel de tineri învățacei consta într-aceea, că ei înșiși să ducă la masă mîncările și băuturile. Nicidecum. La casele boierilor mari bucătăria își avea propriul său personal de serviciu, care uneori era foarte numeros. Tinerii boieri comandau acestui personal, cînd să aducă bucatele, în ce ordine să le aducă și cum să le așeze înaintea oaspeților; tot astfel făceau și în privința băuturilor. Această funcțiune se pare de tot simplă și lesne de împlinit; dar în realitate nu era tocmai așa. Se cerea multă îndemînare, se cerea mai vîrtos o desăvîrșită cunoaștere a tuturor regulilor traiului din casele boierești, pentru ca un tînăr învățacel să poată servi la masă spre mulțămirea și între aplausele tuturor oaspeților. Grigore și-a purtat dregătoria într-un mod, care pe oaspeți i-a pus în uimire, iară pe Ivașcu l-a umplut de-o mîndrie părintească nemărginită. Însuși Șerban Cantacuzin se mira de viitorul său învățacel și fericia pe Băleanul pentru aleasa creștere ce-o dase lui Grigore.

Ospățul se prelungi pînă cătră seară; după ce s-au ridicat mesele, atît ale boierilor, cît și ale jupîneselor (– acestea la ospețe petreceau într-o sală separată de a bărbaților –), oaspeții de amîndouă sexele se adunară într-o încăpere mai largă, unde se puseră să joace hora, în.ainte de-a se împrăștia pe la casele lor. Așa numiții "surlași", adecă muzicanții de pe atunci, stăteau în mijlocul încăperii și executau aria dansului din surlele sau fluierile lor, precum și din alte instrumente obicinuite în orientul Europei. Nevestele boierilor, adecă jupînesele, formau primul cerc și dansau numai singure grațioasa horă românească; boierii formau un cerc și mai larg, luînd pe cocoanele la mijloc. Fiecare cerc își avea conducătorul sau conducătoarea sa, care începea hora și după un timp oarecare o spărgea, lăsînd pe dansatori să mai răsufle.

Pe timpul de pauză sau de răsufare, Șerban retras mai într-un unghi al casei conversa cu Ivașcu despre tînărul Grigore, lăudînd înfățișarea și însușirile lui. Spătarul promitea, că la rîndul său, va face tot ce-i va fi cu putință, spre a perfecționa astfel creșterea tînărului, încît să nu mai fie în toată țara altul ca el.

- De una-mi pare cam rău – întrerupse Băleanul. – Grigore abia a început să învețe carte grecească și iată acum trebue să lase tot lucrul baltă, pe cît timp va fi în serviciu la d-ta, spătare.

- Ce vorbești, Ivașcule? – adause Șerban. - Apoi nu știi d-ta, că în casa mea s-au aflat totdeauna cei mai buni dascăli de grece? Am eu om pe seama lui Grigore, ca să-l învețe și carte grecească, numai tragere de inimă s-arete băiatul. Fii încredințat, că fiul d-tale pe zi ce merge va ajunge tot mai cărturar în casa mea.

Fundația Lapedatu

- Îți mulțămesc, boier d-ta, că mi-ai luat o piatră de pe inimă – zise Ivașcu plin de bucurie. - Cea mai fierbinte dorință a mea este, ca fiul meu Grigore să se facă om învățat.

Într-aceea se porni o nouă horă și conversațiunea boierilor noștri încetă. Această horă dură mai mult, decît toate celelalte, căci avea să fie cea de pe urmă. Cătră finea dansului cercul de boieri s-amestecă cu cel de jupînese, astfel, că fiecare boier primea pe soția sa la drepta.

După încetarea dansului singuraticii oaspeți mulțâmiau lui Șerban și jupînesei sale pentru omenia, ce le arătaseră, apoi plecau pe acasă cu rădvanele, ce-i așteptau la poartă. Aceia, cari plecară în urma tuturor celorlalți, au fost, firește, Băleanul și soția lui. Ambii sărutară de mai multe ori cu foc pe copilul lor și-l recomandă înc-o dată unei deosebite îngrijiri din partea lui Șerban.

- Lăsați-l în grija mea – zicea spătarul am să văz de el ca un tată, am să-l țin ca pe un copil al meu!

Părinții plecară cu lacrămile în ochi; tînărul însă cerca să arete mai multă bărbăție în fața stăpînului său, din care cauză nici nu oftă măcar în momentul de despărțire.

Rămînînd Șerban singur cu învățăcelul său, s-apucă de spuse acestuia, cum de aci înainte va să petreacă la dînsul, nu ca un străin, ci ca un om de-ai casei. Spătarul mai explică tînărului și puținele însărcinări, ce va avea să împlinească, înșirîndu-i apoi de-amănuntul învățăturile, ce va primi de la stăpîn și prin mijlocirea stăpînului. În urma acestora, Șerban luă pe Grigore de mîină și-l conduse într-o cameră, care era învecinată cu locuința boierului, dar nu da cu ușa în tindă, ci în curte sub un pridvor lung.

- Aici fătul meu – zise Șerban – aici vei locui tu. Te-am căpuit cu de toate ca și acasă la părinții tăi, precum bine vezi tu însuși. Ți-am rînduit servitori, cari numai de tine vor avea să vază, și servitoare asemenea. Le-am dat porunca cea mai aspră, ca să te privească drept fiu al nostru și nimic să nu-ți facă spre supărare și neplăcere. Așa-dară acum vei rămînea aici și te vei da la repaus; iară dimineață, cînd va fi cu soroc, te voi chema la mine, ca să-ți arăt rîndul deprinderilor de peste zi.

Spătarul bătu pe Grigore pe umăr și se întorcea să plece; dar tînărul învățăcel se îndreptă iute spre dînsul, îi luă mîna dreaptă și i-o sărută, mulțumindu-i tot-deodată și cu vorba de bunătățile, ce-i promitea.

Ușa camerei se închise iute pe urma lui Șerban, și bietul tînăr se pomeni singur ca un cuc. Singurătatea i se părea cu atît mai supărăcioasă, căci cu cîteva pătrare de ore înainte el asistase la ospăț, la horă. Dar și priveliștea locuinței făcu pe Grigore să-și zică peste curind: - Eu nu mai sunt la părinți, - m-am înstrăinat! - Poate că dorul de casă ar fi cuprins inima lui și nu l-ar fi lăsat să doarmă, dacă Șerban n-ar fi prevenit o asemenea eventualitate, pe care o prevăzuse fără multă bătaie de cap. Spătarul Cantacuzin avea la curtea sa un bătrîn argat de țară, anume Manea, care știa să povestească cele mai frumoase basme, ba chiar întîmplări istorice din trecut. Șerban însuși chema pe moș-Manea la sine, ca să-i țină de urît, ori de cîte ori nu putea să adoarmă de cu seară, sau și peste zi, cînd nu simțea mulțămire în lăuntrul său. De astă dată Șerban trimise pe bătrînul său argat la fiul Băleanului, căutînd astfel să-i îndulcească chiar primele momente petrecute la curtea sa.

- Sărut mîna, coconașule, – zice moș-Manea, intrînd fără multe ceremonii la tînărul boier. M-a trimis dumnealui spătarul – urmează argatul mai departe – ca să-ți țin de urît pînă te-o fura somnul.

- Și cum să-mi ții de urît, moșule? întrebă Grigore, care tocmai se desbrăca, spre a se pune în așternut.

Bătrînul Manea privea uimit la Grigore, de-a cărui frumusețe nu putea să se mire îndestul. El se apropie de tînăr cu acea îndrăsneală, care niciodată nu șade rău unui om bătrîn și onest, și-i grăește astfel cu un zîmbet plin de dragoste:

- Cuconașule, nu te uita că sunt argat și rumân, cum e vorba; ci uită-te la aceea, că am trăit și eu vre-o 70 de ani în lume, mai tot pe la curțile Băleanului. Prin urmare am văzut, am auzit, am pățit și eu destule; știu deci să și povestesc cîte ceva, chiar și boierilor mari. Așa să mă crezi, coconașule, că în București nu sunt mulți argați, cari să întreacă pe moș-Manea.

- Bine, moș-Maneo, povestește-mi și mie ceva, pînă-mi va veni somnul, – adauge Grigore, arătînd în vorbele sale o adevărată blîndeță de înger față de naivul argat.

Iară bătrînul urmează astfel:

-Fiindcă în tinerețele mele am fost argat la moșul dumitale coconașule, adecă la răposatul tatăl tatălui dumitale, de aceea voi să-ți spun cîte ceva despre acel stăpîn al meu, cu care d-ta sameni atît de tare. Fi-va după placul coconașului?

- Dar, dar, moș-Maneo, tocmai unele ca acestea sunt mai mult după placul meu, – întîmpină tînărul,

așezându-și capul pe căpătîi. Povestește deci, că te voi asculta ca pe un dascăl.

Manea se simțea foarte măgulit de acest cuvînt din urmă, căci nu-l mai auzise încă din nici o gură boierească. Cu atît mai mare plăcere și tragere de inimă arăta deci și dînsul, începîndu-și povestirea despre moșul lui Grigore. Se înțelege însă de sine, că Manea, ca un iscusit povestitor popular, nu și-a început istoria cu moșul tînărului boier, ci cu strămoșul aceluia. Povesti despre strămoș atît ceea ce știa el din propria lui experiență, cît și ceea ce se păstrase numai prin tradițiuni. Grigore nici chiar de la tatăl-său n-auzise mai multe în privința respectivului personaj. Trecînd apoi Manea la moșul tînărului, la acel Băleaflu, care i-a fost odinioară stăpîn, se simțea mai la largul său și vorbea cu mult foc și cu mare ușurătate. Și atît de bine a știut să descrie pe acel boier, atît cu deamănuntul i-a înșirat faptele însemnate din viață, încît Grigore asculta cu cel mai viu interes, care alunga mereu somnul de la el.

Bătrînul văzînd, că coconașul n-adoarme, hotărî să schimbe poveștile. Așa-dară el lăsă la o parte istoria despre Băleni, promițînd, că o va continua altădată, și începu să spună un basm. Abia spuse din basm ca la un pătrar de oră, iată că Grigore adormise ca un butuc. Manea ieși tot pe vîrfurile degetelor din camera tînărului și se duse și el să se odihnească.

În casele lui Șerban dormiau toți, nime nu mai era deștept, decît însuși spătarul; numai în locuința lui mai ardea candela. El ședea lîngă o măsuță, pe care se aflau niște călimare, condeie și hîrtie de scris. Șerban scrisese răvașe pe sama unor amici ai săi, apoi lucrase ceva pentru Domnie, după o însărcinare grabnică, primită de la Duca-

Vodă. Cu toate acestea nici petrecerile de peste zi, nici acest lucru de seara nu produsese vre-o oboseală fie în trupul, fie în spiritul energicului spătar. Somnul încă nu-i venea, deși nu mai era mult pînă la miezul nopții. Cauza acestor dispozițiuni era o nemărginită mulțămire, ce simțea în sufletul său. Și de unde provenea acea mulțămire? Iată de unde. Șerban își făcea întru sine următoarea dare de samă despre viitorul cel mai apropiat:

- Să mulțămesec lui Dumnezeu – cugeta el – să mulțămesec lui Dumnezeu, că mi-a ajutat să ajung, pînă unde am ajuns. Pînă mai ieri alaltă-ieri mă puteam îndoi, că voi izbuti vreodată să trag în partea mea, încetul cu încetul, pe toți boierii mai de frunte din țara aceasta. Astăzi pot zice, că am deja atîția partizani, încît mi-ar fi lesne să scot pe Duca din Domnie. Dar nu voi cerca nimic, pînă cînd mi se va înfățișa de sine cel mai bun prilej spre ajungerea acestui scop. Voi mai aștepta, pînă ce se va mai întări și dragostea Băleanului cătră mine. Ce cîștig minunat am făcut în persoana acestui boier! El are o mulțime de cunoscuți și chiar prieteni printre boierii țării, cari toți ascultă de dînsul ca de-o căpetenie și nu urmează, decît după sfaturile lui. Va să zică, Ivașcu Băleanul totdeauna e în stare să se împresoare de-o puternică partidă boierească, fie spre a da cuiva ajutor, fie și spre a lupta în contra cuiva. Dacă Ivașcu nu devenea prietenul meu, el m-ar fi scos peste curînd din scaunul Domniei, ocupate fără învoirea lui. Acestea lesne le-ar fi făcut, fiindcă are multă trecere la înalta Poartă, e bine văzut chiar de marele Vizir. Acum însă n-am să mă mai tem de nimic. Băleanul nu-mi va mai fi dușman; el nu mi se va pune împotrivă, cînd ceialalți boieri vor socoti, că a sosit timpul să mă ridic la

Domnie. Așa-dară de-aci înainte pot să fiu liniștit și fără nici o grijă: împrietinirea cu Băleanul a delăturat cea din urmă stavilă de pe calea, ce mă va duce la tron.

Preocupat de aceste cugetări plăcute, Șerban stinse apoi candela și se dete la odihnă.

A doua zi, cine credeți, că s-a sculat mai de dimineată în toată casa spătarului? Tînărul Grigore Băleanul. Pe la răsăritul soarelui el era spălat, îmbrăcat și pieptenat. După ce s-a închinat, sărutînd sfintele icoane, care atîrnau de pereții camerei sale, Grigore ieși afară în prispă, ca să aștepte aci poruncile boierului. Pe timpul așteptării, privirile tînărului învătăcel rătăceau în dreapta și în stînga prin curtea spătarului Cantacuzino E adevărat, că priveliștea ce se înfățișa frumosului Grigore, nu era pentru dînsul necunoscută; el o cunoștea deja de la curtea părintească, dar nu în măsură atît de considerabilă, nici pe o scară atît de întinsă. Și iată de ce priveliște e vorba:

Curtea lui Șerban era plină de sclavi și de argați, cari se apucaseră de obicinuitele lor lucrări. Sclavii erau toți țigani, bărbați și femei de diferite etăți. Unii dintre ei gîfiau tăind lemne pentru bucătăria boierului; alții cărau apă de la gîrlă și iarăși alții urmau pe bucătari în piață, ca să aducă cumpărăturile. Țigăncele spălau, unele rufe, altele vasele și mobile din bucătărie, precum și alte obiecte de tot felul. Printre această turmă de sclavi și slave se plimba semețul Arnăut, ca să controleze lucrarea fiecăruia. Vai de acel individ, care din păcate făcea vre-o greșală: crudul Arnăut îl bătea cu o biciuscă în trei plesne, pînă-i da sîngele pe mai multe locuri. Sărmane ființe! Pe la sate sclavii țigani încă erau maltratați de intențenții moșiiilor boierești; dar nici la sate, nici în orașe maltratații n-aveau la cine să-și plece

capul spre a li se face dreptate. Boierii nu-i prea băgau în samă, ci-i lăsau în grija subalternilor, cari de cele mai multe ori îi alungau cu jalbă cu tot, bătîndu-și joc de dînșii. Afară de sclavii țigani se mai găseau în curtea marelui spătar argați unguri, greci, arnăuți, români ba chiar și arabi. Ungurii erau vizitii; grecii ca și românii se întrebunțau mai ales prin casă; arnăuții și arabii aveau să însoțească pe boierul și pe jupîneasa, ori de cîte ori aceștia se arătau prin lume în trăsură. Așa-dară în ceea ce privește slujitorimea, Șerban Cantacuzin se întocmise, putem zice, domnește; era ca cum prin aceasta el ar fi voit să arete ori și cui, că umblă după Domnie.

Fiul Băleanului era încă preocupat de cele ce se petreceau prin curte, cînd iată că moș-Manea se înfățișează dinaintea lui, însoțit de un personagiu cu totul străin.

- Coconașule, sărut mîna – zice bătrînul argat, apoi urmează astfel mai departe: boierul, stăpînul meu, îți trimite pe dumnealui, jupînul Aristides, ca să te învețe în toate diminețile pe acest timp carte grecească: adecă jupînul Aristides are să-ți fie dascăl de aci înainte.

Cu acestea moș-Manea făcu o adîncă închinăciune și se duse iarăși, de unde venise; Grigore intră cu jupîn Aristides în camera sa și amîndoi se așezară la masă unul lîngă altul, întocmai ca un învățător cu elevul său. În decurs de un pătrar de oră ei nu făcură nimic alta, fără numai se uitară ca niște muți unul la altul spre a se observa. Și să te miri, că pe românașul nostru nu-l tăia rîsul, cînd privea la dascălul său! Aristides nu era om frumos, în ceea ce s-atinge de formele trupului. Fața lui lungăreață și suptă era prevăzută cu un nas cît un castravete de cei mari; partea

de dinainte a căpăținei era cu totul pleșuvă. Mustățile, Aristides le purta retezate de-a lungul buzei, astfel că nu-l puteau supăra niciodată la mîncare; barba si-o rădea; însă bărbia lui era tare ieșită afară din cadrul celorlalte părți ale feței, – cu excepțiunea nasului, firește. Mai adăugați pe lîngă acestea un gît lung și subțire, o mică cocoasă în spate, un mic defect de limbă, adecă puțină gîngăvie, – și veți avea icoana dascălului completă în imaginațiunea d-voastră. Eu vă mai spun numai atîta, că Aristides era înalt la stat și ca îmbrăcăminte purta un anterior lung, încins cu un brîu lat și gros; pe cap avea un fes vînat, iar în picioare niște pantofi foarte ușori. De naștere era grec țarigrădean, venit în Țara Românească de vre-o douăzeci și cinci de ani, anume ca învățător pe sama casei Cantacuzineștilor.

Oricît de ciudată era înfățișarea acestui grec. totuși tînărul Băleanul n-arăta nici măcar un semn de mirare, necum să-și fi permis a rîde. El știa să respecteze la prima vedere pe acela, care avea să înmulțească învățăturile și înțelepciunea lui. La prima vedere Grigore desroperi din căutăturile dascălului său, că el trebuie să fie un mare cărturar. Și într-adevăr, așa și era. Aristides cunoștea cu temei literatura grecească, atît pe cea veche elenică, cît și pe cea bizantină din evul mediu. Afară de aceasta, împrejurarea, că știa și limba latină, îl pusese încă de tînăr în pozițiune de-a sta în curent cu știința din Europa apuseană. Așadară fiind vorba de cunoștințe, Aristides se putea privi ca un om într-adevăr învățat; îndelungata praxă de 30 de ani făcuse dintr-însul, pe de altă parte, un dascăl foarte iscusit și îndemînatic. Va să zică, tînărul Grigore nu putea decît să se ferească, încăpînd între mîinile unui astfel de bărbat.

Aristides, văzînd pe elevul său atît de serios, văzîndu-l străin de acel răsfăț și de acea întrecere. care mai niciodată nu lipsește tineri mei din clasele aristocratice, se miră mult de dînsul și începu să-l iubească chiar din primele momente ale întîlnirii. El era decis în gîndul său, ca să nu cruțe nici o osteneală pentru a înzestra pe Grigore cu o învățătură ca aceea, care să-l înalțe mai pre sus de toți ceialalți feciori de boieri. Din lecțiunea cea dintîi elevul s-a putut încredința, că dascălul său caută să facă minuni cu dînsul; drept aceea fiul Băleanului rămase încîntat. El își zicea întru sine: „O, de-ar ști tata, ce bun dascăl am căpătat, cît i-ar părea de bine, cît s-ar bucura!”

Soarele era deja sus, cînd, după terminarea lecțiunii, Grigore fu chemat în apartamentul boierului. Tînărul socotea, că va fi pus să servească la masă și se pregătea pentru acest serviciu. Dar Șerban Cantacuzin îl duse în sufragerie, unde masa într-adevăr era tinsă pentru mîncarea de dimineață, și îi zise:

- Tu, fătul meu, nu vei servi la masă, decît numai atunci, cînd vom avea ospețe cu oaspeți străini. În celelalte zile vei șede de vei mîncă cu noi, ca un copil al nosttu. La ospețele mari însă trebuie să servești, ca să te pregătești pentru serviciile la curtea domnească.

Grigore se simțea uimit de atîta bunătate a stăpînului său.

Într-aceea familia spătarului începu a se aduna împrejurul mesei. Ce bucurie pe copilașii mai mici, cînd văzură iarăși pe Grigore! Ei băteau în palme de părere bună și se apucau de anteriorul tînărului, de teamă, ca acesta să nu le scape și să se ducă; văzînd însă, că și el se pune la masă,

nevinovații copilași se simțeau cuprinși de cea mai adâncă mulțămire.

Mai în vîrstă între copiii lui Șerban era o fetiță, anume Smaranda, care mergea spre zece ani. Trupul ei se înălțase cu mult mai presus de etatea, în care se afla. Frageda copilă întrunea în ființa ei atîtea farmece și grații, încît nu ne sfiim a zice, că toți cei ce o vedeau pentru prima oară, rămîneau ca orbiți de frumusețile ei. Din partea sufletului Smaranda era modestă și blîndă ca un înger. Părinții o aveau ca pe ochii din cap, și de cîte ori se uitau la dînsa, piepturile lor se înflau de mîndrie. Și cu cîtă grijă vedeau ei de creșterea frumoasei copile! Șerban îi luase dascăli, cari să o învețe carte românească și grecească; iară mama o avea mereu pe lîngă sine și n-o lăsa să vină în atingere cu servitoarele și cu sclavele din curte, ca nu cumva acelea să cîștige vre-o înrîurintă asupra ei și să-i schimbe purtarea. Dar Smaranda nici nu se ura în societatea mamei sale, căci aceasta îi da tot felul de învățături, atît în lucruri practice de ale vieții, cît și din sfera religiunii și a moralei. Gîngașa copilă primea cu multă bucurie astfel de învățături și nu se mai sătura de a le mai auzi. Iată dovada cea mai învederată, că spiritul Smarandei era cu totul aplecat spre învățatură.

Smaranda, șezînd la masă, alătura cu mama sa, nu putea să n-arunce și ea din cînd în cînd cîte-o căutătură asupra lui Grigore Băleanul; iar acesta, la rîndul său, încă privea pe furis în fața frumoasei Smarande. De amor nu putea fi vorba între aceste două persoane, căci etatea lor nu era încă accesibilă divinului simțămînt, care provoacă bătăile inimii și îndulcește amarul vieții. Nu, de amor nu putea fi vorba, dar cu toate acestea Smaranda și Grigore

începeau a simți, ca prin instinct, o adîncă simpatie unul cătră altul.

Era un fel de simpatie, care se găsește adeseori la copii, fie de același sex, fie de sex diferit, și care e împreună cu naivitatea și cu dalba nevinovăție: ea nu se formează încetul cu încetul, ci se produce momentan, răsare, cum am zice, ca scînteia din cremene; uneori ea dispăre apoi tot așa de momentan, precum se și naște; de alte-ori însă crește pe nesimțite și se preface cu timpul într-un amor pățimaș, dacă e vorba de persoane de sex diferit.

După scularea de la masă, boierul trecînd în apartamentul său, luă pe Grigore cu sine și-l învăță, cum să-și facă serviciul de anticameră. Acest serviciu era foarte simplu. Tînărul avea să șează sau să se plimbe pe dinaintea ușii boierului, să anunțe acestuia pe toate persoanele, care veneau să-l cerceteze, și să dea celor veniți răspunsul, dacă sunt primiți, sau ba. Aceasta se întîmpla, firește, numai pe timpul cînd spătarul era acasă. Cînd era absent, atunci absența lui se anunța vizitatorilor încă la poarta curții de cătră bunul moș-Manea, care din cauza bătrînețelor mai că nu mai era harnic de altceva. Și spătarul lipsea mai toată ziua de acasă: el petrecea parte la palatul domnesc, parte pe la frații și amicii săi intimi, cu cari se înțelegea despre săparea și surparea bietului Duca-Vodă. Pe timpul lipsirei lui Șerban, tînărul Grigore avea să învețe lecțiunile dascălului său grecesc și să se deprindă la călărit pe un cal, ales anume pentru acest scop, și sub conducerea unui călăreț foarte iscusit.

După ce petrecu o săptămînă în casa spătarului, Grigore se duse, cu voia stăpînului său, să-și vază părinții, care se topeau de dorul lui. Din înfățișarea cea veselă și

senină părinții cunoscură îndată, că el e foarte mulțumit cu soarta sa. Grigore povesti cu de-amănuntul tatălui său și mamei sale, cum e văzut și ținut în familia lui Șerban Cantacuzin; el mărturisi, că afară de casa părintească, loc mai nimerit nu s-ar fi putut găsi pentru dînsul, decît acela, unde se află.

Mama credea fără rezervă tot ce auzea din gura fiului ei și se lăuda cu alegerea ce a făcut; iară Ivașcu Băleanul mai avea și nedumeriri; el își închipuia, că Șerban numai pentru aceea se poartă atît de frumos cu învățăcelul său, ca nu cumva pe acesta să-l ajungă dorul de casă și să se simtă nemulțumit.

- E sita nouă, băiete, și cerne bine; dar ea va să se mai învechească, și atunci voi să te auz.

Grigore zîmbea cu multă grație, pe cînd tatăl său îi spunea aceste cuvinte; apoi luînd deodată un aer de o seriozitate și încredere bărbătească, iată cum răspundea:

- Va veni și mai greu, tată, nu mă îndoiesc; dar uită-te la mine și socotește, că nu mai sunt nici eu copil, cum eram odată. Încep a simți în trupul și în sufletul meu mai multă putere, decît mai înainte; mă apropiu de junie și peste curînd voi fi în stare să dau piept cu felurite greutăți și pericole. În cele din urmă te încredințez, iubitul meu tată, că învățătura, ce voi primi la spătarul Șerban, merită și din partea mea trude și chiar năcazuri. Eu însă nu mă tem de ele.

- Ce fire de om! ce fire de om! – răspunse la acestea Ivașcu Băleanul și apropiindu-se de Grigore, îl sărută cu mult foc. - Așa să fie, copilul meu; să fie, cum zici tu!

- Așa va și fi – adause mama, depunînd și ea o fierbinte sărutare pe ochii fiului ei.

Această primă întîlnire cu înstrăinatul Grigore nu putu să dumirească pe Ivașcu, decît pe jumătate, ba încă și mai puțin; dar Grigore în toate duminicile și sărbătorile venea să-și vază părinții și le spunea lucruri tot mai frumoase despre pozițiunea sa. Cîteodată da lui Ivașcu samă despre învățăturile primite de la bunul dascăl Aristides și tatăl se simțea cu totul încîntat, căci era om iubitor de carte; altădată arăta, în ce chip l-a învățat însuși Șerban să mînuiască sabia, atît la atac, cît și la apărare. Nici asupra acestei împrejurări Băleanul nu era nesimțitor și nepăsător, ci se bucura din adîncul inimii. Nevasta Băleanului, la rîndul ei, nu știa ce să mai facă de părere bună, cînd Grigore vorbea despre dragostea ce-i arată toată familia spătarului.

Încetul cu încetul se încredință și Ivașcu Băleanul, că fiul său se află foarte bine la Șerban Cantacuzino Toate grijile și îngrijirile, de care era bîntuit pînă acum, se șterseră ca prin farmec din sufletul lui. În loc de-a compătimi ca o babă pe fragedul tînar, ajuns învățăcel în casă străină, Ivașcu se hotărî acum a contribui și el cu cîte ceva la creșterea fiului său. Mai întîi de toate duiosul tată socotea, că Grigore ar trebui deprins a trăi timp mai îndelungat cu totul străin de părinți, ca să-și mai întărească inima și să mai scape de sub influența dorului prea mare, ce moleșește adeseori chiar și pe oamenii în vîrstă. Așa dară ce făcu Băleanul? Hotărî, să se retragă pentru cîteva luni la o moșie, unde avea obiceiul de a petrece vara și o parte din toamnă.

Într-una din zile – era pe la sfârșitul lui iulie – Ivașcu se duse la Șerban Cantacuzin, ca să-l informeze de plecarea sa la țară. Șerban găsi foarte la loc planul Băleanului și-i laudă buna chibzuință de părinte înțelept.

- Nu e bine – zicea marele spătar – ca fiii să ducă prea mult dorul părinților. În viață omul dă peste tot felul de întâmplări, care uneori îl silesc încă din fragede tinerețe a trăi departe de casa părintească. Atunci vai de acel om, care a fost prea moleșit prin dorul de tată și de mamă! Dar pe de altă parte nici pentru părinți nu e bine, să ducă iarăși prea mult dorul fiilor, deoarece dînșii pătimesc încă și mai rău, când se întâmplă înstrăinări în familie.

- Prea adevărat, spătare – adause Ivașcu, apoi schimbând vorba, întrebă pe Șerban despre purtarea fiului său.

- E de prisos a mai lauda pe Grigore întâmpină spătarul. - Numai atîta voi să-ți spun, boier d-ta, că ești un părinte fericit. Ți-a dat Dumnezeu un diamant de copil, care nu-și găsește seamăn, nu într-o țară, dar nici în nouă țări.

Ivașcu la auzul acestor cuvinte strîngea cumplit din ochi, ca nu cumva lacrimile ce-l năpădeau, să i se verse pîrau pe față.

Iată cu ce vorbe dulci știa să-și cîștige Șerban inimile acelora, cari mai nainte erau cu totul reci față de dînsul. Din momentul acesta Ivașcu punea toată încrederea în Șerban Cantacuzin cu privire la creșterea fiului său. După cîteva zile, el plecă fără nici o grijă la moșie. Mai însemnăm aici, că despărțirea lui Grigore de părinții săi n-a stors nici o lacrimă din ochii nimănui, deoarece toți erau mulțumiți cu soarta. Dup-aceea se vor fi dorit unii pe alții, lucru firesc;

însă dorul venea și trecea, fără să cășuneze cuiva suferințe însemnate.

Duca Vodă însoțește oastea turcească în campania din Ucraina din 1678 și boierii, în frunte cu Șerban Cantacuzin, uneltesc împotriva sa. Intrigile rămîn fără rezultat. Șerban Cantacuzin și boierii complotiști din partida sa trec Dunărea și-și continuă uneltirile contra domnului. Grigore Băleanul este luat de stăpînul său, ca ostatec, spre a-l determina pe tatăl său să-l sprijine în ocuparea tronului țării. Ivașcu Băleanul primește aceste știri la moșie și au loc discuții violente între el și soția sa pe care o învinovățește de înstrăinarea feciorului lor. Poarta îl numește pe Șerban Cantacuzin domn în Muntenia, iar lui Duca Vodă îi oferă tronul Moldovei. Ivașcu Băleanul sacrifică dragostea de părinte și pribegeste în Moldova, la curtea lui Duca Vodă.

Începutul Domniei lui Șerban-Vodă era laudat de toți. Domnul se arată orișicui bun și blînd; el ascundea foarte bine acea sumeție, care caracterizează pe bărbații prea încrezuți în sine. Șerban dete boierii chiar și acelor indivizi, care nu-i fuseseră prieteni mai înainte. Prin această milă domnească el cugetă că va convinge pe pribegi, că nu-i așteaptă în țară nici un pericol, înduplecîndu-i astfel a reveni pe la vetrele lor.

Constantin Filipescu, văzînd că Domnul se poartă cu atîta blîndeță, după vre-o cîteva săptămîni de la suirea acestuia pe tron, veni de ceru audiență. El fu primit cu mare dragoste din partea lui Șerban, care se silea să-i arete aceeași prietenie, ca și înainte de-a ajunge Domn.

- Ce te făcuseși, căpitane, de n-ai mai dat pe la mine de atîtea zile? – întrebă Voevodul, punînd pe Filipescu să șază la dreapta sa.

- Să trăești, Măria Ta, dar eu nu prea am obiceiul de-a colinda pe la curte fără treabă. Știu, că Măria Ta mai toată ziua ești cuprins cu sfaturi și cu judecăți, și nu voi ca să le lași baltă din pricina mea.

La acest răspuns al boierului, Șerban adause: - Vino cu trebi, boier d-ta, că eu totdeauna sunt gata a-ți servi; crede-mă, că d-abia apuc să pot face câte un bine oricât de mic acelor boieri, cari au ținut cu casa mea.

- Să trăești, Măria Ta – întrerupse Filipescu – eu tocmai voi a cădea c-o rugăminte la bunătatea Măriei Tale.

- Ce fel de rugăminte?

- Iat-o, Măria Ta: Precum bine știi, Ivașcu Băleanul a pribegit din țară. În sara când a plecat, el lăasă o grea însărcinare pe sufletul meu. Mustrându-mă, că ce i-am fost îndemnat să-și dea copilul la casa Măriei Tale, verii mei mă făcură răspunzător înaintea judecății dumnezeesti, dacă nu voi trimite pe Grigore la dînșii. Drept-aceea te rog, Măria Ta, dă drumul acestui băiat, ca să mă văz și eu odată liniștit și să nu mă mai mustre cugetul. Dacă Ivașcu nu va căpăta înapoi pe fiul său, atunci fii încredințat, Măria Ta, că acel părinte desperat îmi va amărî zilele prin neconținutele lui imputări ...

Domnului îi căzu foarte cu greu această cerere. El răspunse lui Filipescu astfel:

- Îmi pare rău, căpitane, că tocmai cea dintîi cerere nu ți-o pot împlini. Ivașcul n-a avut nici o pricină de-a pribegi, deoarece din parte-mi n-avea să se teamă de nimic, după cum bine știi și d-ta. El se vede că a jurat să-mi fie dușman în toată viața. Am încercat, să-l aduc în țară cu

binele, dar mi-a răspuns, că nu vine odată cu capul. Alt mijloc de a-l sili a se întoarce, poate mai târziu, nu-mi rămîne, decît să opresc pe fiu-său la curtea mea. Știu, că verii d-tale atît de mult iubesc pe Grigore, încît mult timp nu vor putea trăi fără el. Și nu voi fi eu niciodată nebunul acela, ca să nu caut a desarma pe dușmanii, cari s-au armat în contra mea. Ivașcu a părăsit țara cu gînd, să mă strice. Eu nu voi să-l las din mîină. Așadară, căpitane, numai atunci își va vedea Ivașcu copilul, cînd se va întoarce în țară; mai curînd nu. Aceasta este domneasca mea hotărîre.

- Mă închin hotărîrii Măriei Tale – adause Constantin Filipescu – și nu voi mai supăra pe Măria Ta cu cereri, care nu se pot împlini. Una îndrăznesc să mai zic: Ce se va face tînărul Grigore, cînd va afla de soartea părinților săi? E fraged băiatul, Măria Ta, și ori îngrijorarea, ori dorul prea mare ar putea să-l răpună.

- Cu tînărul voi face eu ce voi face, pentru ca să nu se prăpădească în lipsa părinților – răspunse Voievodul surîzînd. - Dar d-ta, căpitane, să vorbești astăzi cu fiul Băleanului, să-l iei pe departe și să-i spui, că părinții săi au pribegit; spune-i, că dînsul va fi ținut deocamdată la curtea mea și mîngîie-l cu aceea, că și părinții săi vor grăbi de-a se întoarce în țară.

- Așa voi face, Măria Ta – întîmpină Filipescu cu supunere. Luîndu-și ziua bună de la Domn, credinciosul și sincerul boier se duse la Grigore și stete mai mult timp cu dînsul de vorbă. Tînărul ascultă descoperirile Filipescului cu mult sînge rece și nu-și pierdu cumpătul de loc: era o fire de om matur, o dispozițiune spre filozofia practică. Sfaturile, date de căpitanul, Grigore le primi ca de la un părinte; el promise, că pînă la reîntoarcerea părinților săi

va urma după voința și pofta Măriei Sale. Filipescul se bucură și se miră de atîta înțelepciune din partea unui tînar în anii lui Grigore; drept aceea el plecă mulțămît. Dar Filipescul nu pătrunsese în inima bietului băiat, unde dorul și durerea ardeau pe subt ascuns, cum arde focul sub spuză. În primele zile, după destăinuirea ce i se făcuse, fiul Băleanului se arăta suferitor și pe jumătate desperat. Suferințele lui ar fi mers crescînd, speranța i s-ar fi stins cu totul, dacă nu s-ar fi găsit două ființe, care să-i procure mîngîiere și alinare. Acele două ființe erau: dascălul grecesc Aristides și fiica lui Șerban, Smaranda. Înțeleptul Aristides prin învățăturile sale deprinse pe Grigore la resignațiune și la desprețuirea durerii; iară zîmbetele și simpatia Smarandei îl ungeau ca un balsam la inimă. În chipul acesta fiul Băleanului putu să suporte mai cu înlesnire soarta, pe care i-o impuseseră în prejurațiile.

Mai rău era însă de Ivașcu și de nevasta sa. După un an de pribegie ambii slăbiseră de nestinsul dor al copilului. Chinul tortura mai cu samă inima lui Ivașcu, fiindcă el pe lîngă dorul cel mare, mai presimțea în sufletul lui și groaza, că va rămîne fără fiu. Iată ceea ce făcea pe nenorocitul boier, ca din zi în zi să devină mai melancolic și mai nepăsător pentru ale lumii. El trăia mai tot închis în casă și de la un timp încoace nu mai ținea nici o samă de ceilalți pribegi și de cauza lor. Toată ocupațiunea lui consta într-aceea, ca să se fi simțit cu mult mai ușurat, dacă ar fi putut să capete cîte o scrisoare de la fiul său; dar Șerban luase măsuri aspre, pentru a opri orice corespondență între tată și fiu. Solicitățile adresate lui Filipescul încă nu mai aveau nici un rezultat. Așa-dară unica speranță a lui Ivașcu era speranța în Dumnezeu.

*

La rîndul său, Șerban-Vodă încă nu se simțea tocmai fericit. După doi ani de Domnie începu să-și mai schimbe năravul, înlocuind blîndețea cu asprimea și bunătatea cu sumeția. Cu timpul aceste însușiri se schimbă în niște patimi sălbatice, care orbeau pe Voevod într-atîta, încît desprețuia chiar și viața oamenilor. El de te curs liber răsbunării sale asupra unor persoane, care pierduseră dragostea și grația lui. Omorul unor boieri și trimiterea la ocnă a mai multor osîndiți aruncă cea dintîi umbră asupra tronului, pe care ședea Șerban. Dar ce-i mai păsa lui Vodă de umbră și de cîrtiri, cînd el se știa acum mare și tare? În lăuntru țării era ca un al doilea Dumnezeu. Drept-aceea creerii lui începeau să urzească niște planuri mari, care nici în ziua de astăzi nu se par încă realizabile. Șerban își puse în cap să alieze pe toate popoarele creștine supuse turcilor, și formînd o puternică oștire, să alunge Semiluna din Europa ... Apoi? – Apoi din țările aliate avea de gînd să facă o singură împărăție, iară tronul să-l ocupe dînsul, ca urmaș al imperatorilor bizantini, Cantacuzeni. Proiect cutezat, după cum vedeți, dar Șerban credea în realizarea lui. El intră în vorbe cu niște fruntași ai sîrbilor și bulgarilor, și ideea lui străbătu pînă în fundul Muntenegrului.

În Țara Românească, Șerban reorganiză oștirea și o înmulțea, ca să aibă cu ce se pune în fruntea aliaților. Pe de altă parte se nevoia, să țină țara unită, de teamă că desbinările vor produce trădători, cari să-i descopere planul și să-l dea pe mîna turcilor. Iată din ce cauză se interesa atît de mult de boierii pribegi; aceștia erau cei mai capabili de a arunca pe Vodă în fundul părpastiei, deoarece umbletele lui nu puteau să le rămînă îndelung ascunse.

Spre a se scăpa de pericol, Șerban se rugase într-un rînd chiar de Duca-Vodă, să-i trimită pe pribegi înapoi, dar Domnul Moldovei nici nu băgă în samă acea rugămintă.

Patru ani de Domnie coninseră în cel din urmă pe Șerban-Vodă, că toate încercările lui de a readuce pe pribegi vor fi sterpe. Însă nu-i venea nicidecum să lase lucrul să treacă numai așa fără răzbunare. Văzînd pe feciorul Băleanului crescut și copt la minte, Domnul hotărî să-l pedepsească pentru tatăl său, hotărî să-l trimită rob la ocnă. Dar fiindcă osînda nu se întîmplase prin judecată, de aceea și trimiterea la pedeapsă încă nu se putea face decît pe sub ascuns.

Șerban observă cea mai adîncă taină asupra acestui lucru. Dar iată, cum se dete totuși pe față infernalul gînd al Domnului. Numele osîndiților la ocne erau scrise pe o hîrtie, pe care Voevodul o păstra cu grijă într-un scrin de masă. Într-un moment de ocupațiune Șerban uită scrinul de tot deschis și ieși din apartamentul său, unde se afla din întîmplare și Smaranda. Aceasta zăbind scrinul deschis și ducîndu-se să-l închidă, dete cu ochii peste lista osîndiților și rămase înlemnită, văzînd numele lui Grigore Băleanul.

Copila împinse iute scrinul la loc și alergă la mama ei, de-i spuse minunea. Doamna încă stătea ca detunată. Venindu-și apoi în fire, începu să vaere pe nenorocitul tînr.

- Mamă – zise Smaranda c-o jale nemărginită – Tata are să facă păcat de moarte!

- Văd și eu – răspuse Doamna; apoi adause: Lasă, copila mea, că-l vom opri noi de-a face păcatul. La noapte voi cerca să dau lui Grigore drumul din curtea domnească.

Smaranda zise la acestea mai lăcrimînd:

- Ce faptă creștinească, mamă, cum o va primi de bine Dumnezeu! ...

Nu vă mai spun, prin ce mijlociu a izbutit Doamna lui Șerban-Vodă a scăpa pe fiul Băleanului din captivitatea curții. Destul, că a doua zi Grigore lipsea și oei trimiși să-l caute, nu-l găsiră, deoarece fugarul căpătase și un călăuz sigur, care să-l ducă pînă la Iași. Disparițiunea aceasta rămase pentru Șerban ca un mister nepătruns.

După cîteva zile de călătorie, Grigore și călăuzul său, care era un argat din curtea lui Constantin Filipescu, sosiră în Iași, oboșiți și tot albi de pulbere. Tînrul se simțea fermecat, cînd gîndea, că peste cîteva momente va fi strîns în brațele părinților. Cei doi călători parcurgeau călări una din stradele mai mari ale Iașilor, întrebînd ici coala pe cîte un trecător de gazda lui Ivașcu Băleanul. Cînd erau să iasă din acea stradă, iată că se întîlnesc cu un convoi funebru. Călăreții noștri se lipesc cu caii de un zid, își iau cușmele de pe cap, făcîndu-și cruce ca niște buni creștini și șoptind: "Dumnezeu să-l ierte!" Dar să vezi lucru de jale și neașteptat! Pe urma cosciugului mergea tocmai mama lui Grigore însoțită de copilașii ei și plîngeau, de vărs au lacrimile părău. Bietul Grigore sări îndată jos de pe cal, străbătu prin mulțime și apropiindu-se de buna lui mamă, îi sărută mîna și voi să grăiască ceva. Jalnica mamă, recunoscînd pe mult doritul ei fiu, îi zise cu lacrimi:

- Dulcele meu fiu, ai rămas fără tată; el este acela, pe care-l ducem la mormînt.

Grigore începu să plîngă ca un copil mic și însoțea coșciugul, purtînd pe mama lui de subțioară.

După terminarea înmormântării jalnica familie, întorcîndu-se la gazdă, văduva mamă spuse fiului său, că cea dintîi pricină a morții tatălui a fost dorul cel îndelungat și neconținută îngrijorare pentru dînsul, adică pentru Grigore. Dacă acest din urmă ar fi sosit cu o săptămîină mai curînd, Ivașcu ar fi scăpat de boală și s-ar fi făcut iarăși sănătos, – aceasta era credința nenorocitei văduve.

Grigore mîngîie, cît putu, pe mama și pe frății săi, promițîndu-le, că el va purta grijă de dînșii ca un al doilea tată. Buna-voință și energia n-ar fi lipsit junelui boier pentru acest scop, ba nu i-ar fi lipsit nici chiar înțelepciunea. Dară o altă nenorocire veni fără veste asupra familiei răposatului Ivașcu. La vre-o patru, cinci zile după înmormîntarea numitului boier, văduva lui și Grigore primiră un răvaș din partea căpitanului Constantin Filipescu, prin care li se spunea, că Voevodul Șerban, întăritat de fuga tînărului, a confiscat toată averea mișcătoare și nemișcătoare a Ivașcului, că prin urmare pribegii să nu mai aștepte nici un venit, nici o subvențiune din Țara Românească.

- După toate altele, iată-ne și la sapă de lemn, iată-ne rămași pe uliți! – exclamă detunată văduvă. - O, fiul meu, ce ne vom face? Tiranul de Șerban vrea să ne piarză cu totul, răsplăti-i-ar Dumnezeu după faptele lui de păgîn!

- Nu te teme, mamă, – răspundea Grigore cu rezoluțiune bărbătească. - Dumnezeu nu ne va lăsa, nici nu va ajuta răzbnătorului Șerban ca să ne piarză. Vom găsi și noi vre-o cale de scăpare, cum găsec atîți alți nenorociți. Fii cu inimă, draga mea mamă, și te roagă lui Dumnezeu!

Grigore se puse pe gînduri. El vedea bine, că în Moldova nu vor putea trăi fără avere. Recunosc decu

nevoia de a pribegi în altă țară, adică sau în Polonia sau în Ardeal. Junele boier se decisu pentru Ardeal, mai vîrtos din acel motiv, căci răposatul său părinte avusese cunoștință cu principele acestei țări.

- Să trecem – zise într-o zi Grigore către mama sa, - să trecem în Ardeal la prințul Apafi; el nu va fi nesimțitor față de soarta noastră, ci ne va așeza într-un tîrg de-ale lui, dîndu-ne și venituri, din care să putem trăi, pînă se vor mai schimba timpurile.

- Așa ar fi, fătul meu – răspundea văduva, - dacă am fi numai noi amîndoi, dar, uite, suntem capete multe și prințul Apafi va sta la îndoială, vîzîndu-ne atît de numeroși.

Această împrejurare umplu spiritul lui Grigore de nedumerire.

Ei, dar unde nu mai poate omul, acolo ajută Dumnezeu!

Așa s-a întîmplat și aici. Dumnezeu trimise ajutorul ca din senin.

Boierul, stăpînul caselor, unde găzduia familia Băleanului fu informat de un argat al acestei familii, despre mizeria, la care ajunseseră urmașii lui Ivașcu, despre planul lui Grigore și al văduvei, de-a pribegi în Ardeal, în fine, despre piedica, ce le punea în cale copiii mai mici. Bătrînul boier, om cu frica lui Dumnezeu, aleargă numaidecît la văduva Băleanului și ceru pe copiii mai mărunți, ca să-i țină în casă la sine, pînă vor veni zile mai bune.

Grigore și văduva mamă primiră cu mulțămîtă această facere de bine din partea boierului. Copilașii fură duși fără amînare la generosul lui patron.

În chipul acesta pribegirea în Ardeal nu mai întâmpina nici o piedică. Mama și fiul se călătoriră, însoțiți de câțiva argați. Pe timpul acela o astfel de călătorie cu căruța era foarte anevoioasă: căile prin munți fiind rele, bieții călători erau expuși în fiecare moment la pericole neprevăzute. Greutățile și neplăcerile nu lipseau nici afară din munți, pe șesurile și prin pădurile țării. Dară junele Grigore și mama sa nu țineau samă de nimic, numai să-și poată ajunge scopul. Dînșii se păreau, că nici nu simt trudele și ostenețele, la care erau supuși.

Abia după o săptămână de zile sosiră la curtea lui Apafi, care se afla pe atunci în castelul de la Elisabetopole. Fiind admiși înaintea principelui, pribegii povestiră acestuia toată istoria patimilor, prin care trecuseră, și-i făcură învederat pericolul, ce-i amenința din partea lui Șerban-Vodă. Tînărul Grigore produse o impresiune foarte bună asupra Prințului; ba, putem zice, că acest din urmă începuse deja să-l aibă în dragostea sa.

- Domneasca noastră hotărîre vi se va aduce chiar astăzi la cunoștință – răspunse Prințul. - Nu vă depărtați de castel, ca să vă poată găsi curtenii mei, cînd că vor căuta. Pribegii ieșiră mulțămîți și aveau cea mai bună speranță despre viitor.

Hotărîrea princiară se făcu în cîteva momente și iată cum: Principesa stînd la o fereastră a castelului, văzuse pe pribegi atît la intrare, cît și la ieșire. Dînsa se duse îndată la principe și se informă cu de-amănuntul despre soarta acelor străini. Auzind istoria nenorocirii lor, Principesa zise cu compătimire:

- Să-i ținem aici în castel, să purtăm noi grijă de dînșii.

- Eu mă învoiesc – răspunse Prințul, și trimise om, care să spună pribegilor, că vor rămînea la curtea domnească.

Grigore plăti argaților simbria și le dete drumul ca să se întoarcă în țară, apoi dimpreună cu mama sa, el alergă la Prințul și la Principesa, de le mulțami cu lacrimi pentru nemărginita lor bunătate. Mama și fiul primiră în castel locuința lor proprie, precum și toate celelalte trebuincioase pentru vieață. Ba mai mult încă: Prințul Apafi dete lui Grigore un profesor, care să-l învețe latinește, căci avea de gînd a înălța cu timpul pe acest june la niște funcțiuni însemnate, văzîndu-l atît de deștept la minte. Grigore petrecea foarte mulțămit la curtea prințului Apafi; numai două lucruri turburau din cînd în cînd, ales în orele de noapte, această mulțămire a lui; acele două lucruri erau: moartea tatălui său și depărtarea de Smaranda, care-i căzuse la inimă pentru toată vieața ...

Să ne întoarcem acum iarăși la curtea lui Șerban-Vodă în București. Voevodul domnea tot cu mai multă asprime și se ținea morțiș de planul său de-a scoate pe turci din Europa. El nu băga în samă sfaturile unora dintre frații săi și ale lui Constantin Brîncovanul, care se încercau să-l abată de la o întrepindere, prin care ar fi putut aduce nenorociri grozave peste țară.

În familie Șerban avusese destule supărări. Mai mulți copii îi muriră unul după altul, atît băieți, cît și fetețe; în cele din urmă nu-i mai rămaseră decît doi, adecă Smaranda și un copilandru cu numele Gheorghe. Smaranda era fată mare: frumusețea, învățătura și înțelepciunea ei făceau mîndria și mîngîierea Domnului. Însă de cîtva timp încoace părinții observară la fiica lor un fel de tristeță statornică, a cărei cauză nu puteau s-o descopere. Ei se încercau în tot chipul să înveselească pe Smaranda și să-i

alunge întristarea, dar în deșert. Biata fată suferea din cauza lui Grigore, al cărui amor o consuma în taină și a cărui nenorocire o umpluse de gânduri și de griji. Ne avînd speranță, de a-l mai vedea vreodată, ea nu mai ținea mult la viața lumii acesteia. Drept aceea începu a se ruga de părinți, ca să o dea la mănăstire. Mai întîi părinții nu știau, decît să zîmbească față de o cerere ca aceasta, care li se părea a fi numai un răsfăț al tinerețelor. Însă Smaranda, cît era anul, ținea una: mănăstire și mănăstire!

Această idee a fiicei sale nu venea Domnului nicidecum la socoteală. Dar era foarte greu a mai abate pe Smaranda de la hotărîrea ce luase. Dînsa ducea deja o viață curat călugărească; fugea de orice petreceri, fie cît de nevinovate ar fi fost, căuta singurătatea prin toate colțurile palatului, se deprindea numai cu cartea și cu lucruri de mîină. Un singur mijloc credea Principele, că ar putea alunga ideea călugăririi, și anume măritatul. Prin urmare Șerban și Doamna sa începură a-și bate capul, după cine ar putea da pe Smaranda cea frumoasă și cea învățată? Ambii erau învoiți, să-și caute ginere numai între boierimea de țară. Șerban se puse deci pe căutate prin oameni de ai săi, pe cari îi trimitea prin toată țara. Căută un an și nu găsi tînăr, să-i fie pe plac; mai căută un an și iarăși nu găsi. Era și greu să găsească om cu toate aceste însușiri, ce urmează: dintre boieri de frunte, frumos, cu multă învățatură de carte și înțelept din fire. Astfel de ginere poftea Șerban.

Domnul și Doamna începeau să despereze, ca și fiica lor, care se topea de suferințe.

Într-una din zile dascălul Aristide, stînd din întîmplare de vorbă cu Voevodul, zise cu îndrăsneală cătră acesta:

- Măria Ta, văz, că de vre-o doi ani îți tot bați capul, căutîndu-ți un ginere, cum se cade. Mai bun ginere n-ai fi putut avea de la Dumnezeu, decît pe Grigore Băleanul, care era și frumos și cu învățatură de carte. Dar cine știe, ce se va fi făcut acel tînăr fără tată și fără avere ...

- Bine zici, Aristides, prea bine zici. Voi cerca, doar de-i voi da în urmă. Acum lasă-mă singur, dascăle, că vom mai vorbi de altădată! Domnul rosti aceste cuvinte cu un ton mai vesel ca de obicei. După ce se depărtă Aristides, Șerban trimise după căpitanul Constantin Filipescu. Într-aceea el chemă și pe Doamna la sine, de-i aduse aminte de Grigore Băleanul. Doamna ar fi fost mulțămîtită pe deplin cu un astfel de ginere.

Cum sosi Constantin Filipescu la palat, Șerban-Vodă îl luă de subțioară și-l întrebă despre Grigore, unde se află.

- În Ardeal, la prințul Apafi – răspunse întrebatul. Acel prinț îl are, ca pe un fiu, poartă mare grije de dînsul și de mama lui. Spun boierii, care au trecut prin Ardeal, că junele Băleanul a învățat multă carte latinească și a ajuns la mare procopseală.

Atîta era de ajuns Voevodului. El porni numaidecît pe un boier cu cărți la Grigore și la mama sa, provocîndu-i să se întoarcă în țară, ca să-i fericească. Dintru întîi pribegii nu urmară invitării Domnitorului, căci nu aveau încredere în promisiunile lui. Voevodul, văzînd acea lipsă de încredere, trimise pe Constantin Filipescu cu un al doilea rînd de cărți, dintre care unele erau adresate prințului Apafi. De astădată mama și fiul se încrezură, își luară ziua bună de la binefăcătorii lor, mulțămîindu-le eu lacrimi fierbinți, și apoi plecară cu căpitanul Constantin.

A doua zi, după sosirea în București, văduva Băleanului și Grigore fură chemați la palat, unde au fost primiți în audiență de Șerban Vodă și de Doamna sa.

- Cele trecute uitate să fie! – zise Domnul; apoi apropiindu-se de văduvă, adause: De astăzi înainte averea răposatului Ivașcu va fi a d-tale, jupîneasă. Fără să permită văduvei de-a mulțami, Șerban se grăbi cu pașii spre frumosul Grigore și apucîndu-l de mîna dreaptă, îi grăi astfel:

- Pe tine, fătul meu, te fac astăzi mare postelnic la curtea mea și peste curînd te voi face și ginere, căci nime mai mult decît tine nu merită să fie soțul Smarandei. Deseară vom serba logodna.

Văduva și Grigore nu-și puteau opri lacrimile, pe cînd sărutau mîna Domnului.

O, dar cît de fericită se simți biata Smaranda în momentul acela, cînd revăzu pe Grigore, cel în veci dorit, și cînd i se vestise, că el va deveni soțul ei... Frumoasa domniță se părea născută din nou, căci toate suferințele de pînă acum dispărură din fața dînzei.

Nu mai trecu mult timp, și se făcu și nunta tinerilor, anume în anul 1688. Nunta a fost din cele mai strălucite; între oaspeți se aflau și reprezentanți de la prințul Apafi și de la Domnul Moldovei.

Iată, cum s-a sfîrșit dușmănia lui Șerban Cantacuzin cu casa lui Ivașcu Băleanul!

Albina Carpaților, I (1877), nr. 18 (15 decembrie), p. 201-204, nr. 19 (22 decembrie), p. 213-215, nr. 20 (29 decembrie), p. 225-227, I (1878), nr. 23, p. 263-265, nr. 24, 1878, p. 279-281.

ARTICOLE

LIMBA ROMÂNĂ

Să nu cugetați că sub titlul acesta mi-am propus a trata vr-o parte din gramatică să vă umplem capetele de forme și reguli sintactice; scopul nostru este altul, la care vom ajunge cu înlesnire dacă cititorii mei vor avea puțină răbdare.

Vorbind despre limba română în parte, mi se pare neapărat de lipsă a permite ceva despre însemnătatea limbii în genere, ce ea are și a avut în viața popoarelor.

Limba este baza naționalității; fără aceasta nu poate exista naționalitate, fiindcă națiile se deosebesc după limbă. Asemenea este limba și baza literaturii, și fără ea nu ne putem imagina literatura, lipsind materialul în care se întipăresc și se întrupează cugetările omului, precum și figurile sculptorului se fac vizibile în marmură.

Importanța literaturii în viața popoarelor este deja prea cunoscută. Literatura este semnul de viață al fiecărui popor și arată ce putere spirituală are acesta. Mărimea politică nu poate exista fără mărimea spirituală, ci amîndouă cresc și scad paralel. Este o rară aparință cînd un popor ajunge la mărime politică în lipsă de activitate literară și dacă s-a întîmplat un asemenea caz, n-a putut să fie decît efemer.

Să consultăm istoria în privința aceasta. Cînd era Atena în culmea splendoarei sale politice? Atuncea cînd Pericle a făcut-o focarul științelor și artelor. Și Roma – cînd era mai grandioasă și mai splendidă? Negreșit în timpul lui Cezar și Octavian August, cînd pe lîngă nemărginita

întindere teritorială, poporul roman avea și Ciceroni, Horații, Ovidii și Virgilio.

Să ni se numească, din contră, un popor care fără activitate spirituală și fără literatură ar fi avut durată într-o mărime națională. Hunii și mongolii vin în Europa, își fac imperii colosale, cei din urmă din China pînă în Germania; dar ce folos dacă lipsea spiritul care avea să formeze din materia brută un edificiu cu baze solide și care avea să readucă vre-o lumină, în labirintul provinciilor cucerite? Abia răsună o dată vestea despre moartea «Biciului lui Dumnezeu» și alta despre cea a Ginghis-hanului, cînd ambele imperii se topiră ca ceara la fața focului.

Din cele zise se vede ce este mărimea națională cu și ce este fără echivalent de putere spirituală. De aceea toate popoarele care ținteau și țintesc la o mărime politică se îngrijesc într-aceeași măsură de interesele spirituale precum și de cele materiale, și-și concentrează puterile spre a-și forma o literatură.

Spre scopul acesta însă se cere o limbă cultivată și dezvoltată, așa încît să poată exprima tot ce este în facultatea spirituală a unui popor. Națiile civilizate de azi ca și cele ce au dispărut cu antichitatea de pe scena teatrului lumesc și-au dezvoltat proporțional cu progresarea politică și limba lor și au ajuns astfel în stare a-și forma fiecare literatura sa națională, care totdeauna este garanța nemuririi.

Iacă dară însemnătatea limbii în viața popoarelor, iacă necesitatea de a o cultiva din toate puterile. Și una din caracteristicile secolului în care trăim este chiar cultura limbii. Maghiarii care pînă alaltăieri vorbeau numai în mijlocul plebei limba lor, dar în afaceri publice tot cea latină, au început și ei neobosiți opera cultivării unei limbi

plină de-o asprime barbară. Meta către care alergau e deja ajunsă și opera lor e încununată de succes în toată privința. Lăsînd însă pe alte popoare la o parte să ne întoarcem la limba română, căci ea este tema noastră.

Ce au făcut și ce fac românii în privința limbii lor? Nu va nega nimeni, nici chiar dușmanul înverșunat al românismului, că n-ar li făcut limba noastră progrese gigantice, și acestea, numai în timp de două decenii! Arată-ne vr-o nație la începutul literaturii sale bărbați mai zeloși și mai neobosiți în opera dezvoltării limbistice precum i-avem noi, a căror literatură datează de ieri de alaltăieri, din cauză că mai înainte timpul nu a permis-o! Germanii după expirarea epocii poeziei cavaleresti sau poeziei Minnesengerilor se ocupau cu literatura. După 1350 burghezia în privința aceasta era neobosită, dar limba tot n-a putut ajunge într-o stare ameliorată și au trecut multe decenii pînă s-a născut Luther, ca să dea, prin traducția Bibliei, germanilor o limbă germană.

La noi e cu totul altfel; la noi cultura limbii avu și are un curs mai repede și numai noi ne putem fâli cu bărbați ca Eliade, Cipariu, Pumnul etc., care au îmbătrînit în ostenelele lor pentru cultura limbii fixînd cu o mîină reguli și cu cealaltă scriind opuri în sensul teoriilor așezate de dîinșii. În urma ostenelelor atîtor bărbați ne vedem astăzi limba curățită de nămolul slavismului, grecismului și germanismului. Citiți spre convingere scrierile lui Bolintineanu, Sion, Alecsandri, Grandea etc., și comparați-le cu limba bisericească, cu limba lui Petru Maior, Șincai, a cronicarilor moldavo-români, comparați-le în urmă cu limbajul poeziilor bravilor Văcărești și veți fi siliți a mărturisi

că astăzi românul are o limbă cu care se poate servi în diplomație, în științe, în arte, în comerț și industrie.

Pe cînd răspundem la această întrebare cu un "Da" necontestabil, ne vine în minte o altă împrejurare care ne pătrunde adînc în inimă și ne întristează mult. Noi avem o limbă română dar ea nu se vorbește de toți românii. Vorbiți cu țăranul în limba D-lui Cipariu și a D-lui Eliade, și țăranul va avea lipsă de un interpret, căci nu înțelege mult. Împrejurarea aceasta este foarte deplorabilă, însă nu putem da vină nici acelor ce au prea înaintat cultura limbii, nici acelor ce n-au înaintat de loc. Aici nu lipsește alta decît niște școale bune populare și răul e vindecăt într-un timp foarte scurt fiindcă românul este foarte docil și capabil. Apoi trebuie să fim indulgenți cu bietul țăran la care-i recunoaștem pe deplin piedicile ce-i îngreavează prosperarea spre cultură și să ne mirăm de acei oameni care sunt cultivați și inteligenți dar cu toate acestea nu vorbesc românește, ba încă mai și desprețuiesc limba lor maternă.

Cine dubitează despre aceasta oerze a străbate într-un salon din București unde va afla o mulțime de femei și de bărbați care au cam următoarea conversație: – se înțelege de sine că nu în limba română, ci în cea franceză:

- Vorbești franțuzește Domnișoară?

- Da, Domnule, căci am avut zece ani guvernantă franceză!

- Ce întrebare, răspunde alta, parcă una din creșterile noastre ar putea neglija limba franceză, care încintă așa de tare cînd o vorbim; cineva se dezgustă vorbind românește." [...]

Dar să continuăm mai departe conversația din salon:

- Te ocupi cu lectura, mon cher ami?
- Citesc cu pasiune nuvele, romane franceze!
- Eu încă, răspunde primul cavalier, eu încă mă ocup

cu lectura franceză. Citesc din Al. Dumas. O, Dumnezeule! ce amenitate în dicțiune, ce eleganță în stil. Îți mărturisesc că uvragele române comparate cu cele franceze, sunt niște încercări copilărești lipsite de tot gustul, încât te maltratează citindu-le!"

Iată ce zic românii de limba care o au supt de la mamele lor române! Nu e destul că nu-și vorbesc limba, mai o batjocoresc chiar! Apoi numai atîta merită o limbă pentru care au sacrificat străbunii noștri atîta sînge! Se poate dispreța acest tezaur scump, care singur ține vechea Dacie în primele ei fruntarii?[...]

Acesta este un mare rău în viața noastră socială și trebuie vindecată, căci altfel ne va aduce scădere în datini și scădere în literatură.

Dar unde se găsește medicamentul pentru o asemenea plagă socială, – va întreba cineva – cînd generația jună într-o mare parte e crescută în limba franceză și după datinile franceze; cînd mulți chiar în momentul nașterii au căzut în brațele guvernantei și mai întîi au învățat numele "ma mere" apoi acela de "mamă"?

La această întrebare vom răspunde cu un caz analog.

În viața socială din Germania se prezenta în secolul al XVIII-lea un asemenea defect ca la noi azi. În cercurile

mai înalte se vorbea numai franțuzești și se imitau datinile franceze. Pe atunci trăia vestitul poet Wieland care a petrecut cîțva timp la Paris. Acesta cunoscînd răul social din patria sa, începu a-l cerca să-l vindece. Scrise în limba germană niște opere frumoase după gustul francezilor. Scrierile sale în scurt timp aflară răsunset în Germania și începură a fi citite și de cei nobili, care mai înainte se împrieteneau cu orice, numai cu limba germană nu. Cu timpul se deprinse toți cu lectura autorilor naționali și scrierile lui Lessing, Herder, Schiller și Goethe nu mai puteau rămînea lipsite d-o puternică sprijinire din partea tuturor germanilor.

Noi n-avem un Wieland care să imiteze pe francezi în stilul și gustul literar; avem însă un Bolintineanu a cărui opere stîrnesc chiar admirarea francezilor; avem un Alecsandri pe care germanii-l citesc cu mare plăcere în traducția lui Kotzebue. În anul trecut un profesor de la Universitatea din Jena roagă pe un elev al său sas din Transilvania să-i procureze prin cineva de la Sibiu "Doinelile și lacrimioarele" D-lui Alecsandri, indus la aceasta fără indoială de renumele ce și-a cîștigat acea prețioasă colecție chiar prin Germania. Știți mai departe ce senzație făcură poeziile D-lui Grădeanu prin Belgia!

Însă noi nu suntem restrînși numai la acești autori, mai avem o mulțime de literați. Operele părintelui literaturii române, ale D-lui Eliade, ce tezaur de frumusețe nu conțin ele? Muza etern jună a căruntului Sion nu ne în cîntă ea peste măsură cînd venim a o asculta? Apoi să nu uităm pe Murășanu și pe alți mai mulți din toată Dacia!

Iacă destulă materie pentru lectură poate tot așa de interesantă ca și poeziile francezilor. Să cerce numai

generația franțuzită a se deprinde cu acești poeți și nici un dor nu va mai rămînea în inima lor neîmplinit, voind a-și petrece cu Muzele din Parnasul românesc.

Acei care n-au interes mare pentru poeți, și le plac scrierile în proză, să lase un moment niște materii din textul francez al ziarului "Țara" unde cineva-și bate joc de București într-un stil atît de frumos, într-o direcție atît de facilă și într-o frazeologie deja cunoscută în literatură, să lase aceste materii și să se întoarcă la prozaștii români. Cît de frumos scrie D. Cipariu, cît de clasic e Hașdeu, cît de plăcuți sunt în ziaristică D-nii Rosetti, Barițiu etc., cît de corect și instructiv scrie Domnul T. Maiorescu!

Cum se mai poate plînge cineva de limba română că dezgustă vorbind-o, cum mai poate zice că n-avem literatură? Adopteze saloanele limba română, procureze-și opurile române și nu se vor mai simți împinse de vreo necesitate a vorbi și a ceti franțuzește, ci vor face aceea ce au făcut germanii în urma scrierilor lui Wieland.

Ar fi deja timp să ne vedem greșeala și să ne lepădăm de nepăsarea pentru limba și literatura națională dacă nu vrem să ne dezbinăm și în societate cum ne-am dezbinat în politică. Să cugetăm că trăim în România liberă, care are lipsă de dezvoltarea limbii și de progresul literaturii, ca să poată ajunge la o mărime adevărată și dăinuitoare.

Deci limba și literatura înainte de toate!

Și dacă mai sunt oameni între români din România liberă, care nu-și știu iubi și prețui limba maternă, îi rugăm să-și întoarcă privirile spre frații noștri de dincolo de Carpați și să vază cît fac dînșii pentru limbă. Să producem

aici un incidinte întîmplat în Făgăraș cu cîțiva ani mai-nainte.

Cînd se reorganiza trebile oficiale, alegerea amplexiilor era în mîna poporului. Dar poporul nu se îndestula numai cu amplexi de naționalitate română, el cerea încă și limba națională în afacerile oficiale. Astfel adunîndu-se țărani alegători într-o dimineață frumoasă în piața Făgărașului țineau stindardul românesc în mijlocul lor și fiecare purta pe pălărie o hîrtiuță cu inscripția: "Limba românească". Vedeți ce inspirație la simpla și necultivata populație țărănească pentru limba dulce strămoșească!

Iacă că a ajuns inteligența a imita pe poporul rustic, dacă va să nu fie rușinată de acesta în amorul pentru limbă. Haideți dar să adoptăm și noi acea inscripție: dar să n-o punem pe pălăriile noastre, ci s-o adîncim în adîncul inimii noastre.

Numai în modul acesta vom putea dovedi Europei că suntem apți pentru o viață națională; numai în modul acesta vom avea în curînd o literatură, căci, vorbind și citind limba românească, autorii noștri se vor încuraja și vor scrie neobosiți și în cîtva timp vom fi scăpați de a ne franțuzi cu totul! Căci mă credeți, nici francezii nu ne vor stima dacă nu ne vom stima noi limba noastră.

Albina Pindului, I (1868), nr. 8 (1 octombrie), p. 201-204.

PUBLICAȚIUNI LITERARE ȘI CESTIUNEA TEATRALĂ

De câte ori apare vreo idee mare pe orizontul unui popor, spiritele se entuziasmează și-și concentrează puterile pentru realizarea ei.

La noi între alte idei mari s-a ivit și aceea a teatrului. Fi-va oare vreun român inteligent care nu s-ar răpi de cel mai fierbinte entuziasm în fața unei asemenea instituțiuni? Fi-va măcar unul care să nu-și zică: și eu sunt dator a-mi duce petricica mea pe temelia acestui edificiu măreț? Noi dubităm.

Din contră, credem că toți, pînă la unul vor fi preocupați de mijloacele necesare, fundării teatrului. Mulți însă vor neglijă: e peste puțință, e peste puțință, că suntem săraci!

Adevărat; dar totuși nu suntem așa de săraci că voind a sacrifica și din sărăcie să nu putem face ceva. Nu; căci o sărăcie energică și devotată plătește totdeauna mai mult decît o bogăție îndărătnică și indiferentă. Oare nu cu sărăcia noastră s-a[un] înființat asociațiunile pentru cultura poporului? Societatea .. "Transilvania" nu s-a chemat în viață prin sărăcia fraților de peste Carpați? Ei bine. teatrul național nu-l vom fonda iarăși prin a noastră sărăcie, dacă ea va fi patriotică? Fără îndoială.

Să nu stagnăm dară, ci să ne-apucăm de treabă pînă ce mai fierbe entuziasmul în piepturile noastre!

Să ne gîndim la mijloace; să voim a le căuta și le vom găsi. Știți ce zice românul cînd necesitatea îl încleștează? "De ași scoate din pămînt ... "

On. domn redactor al "Familiei" a indicat spre acest scop colectele naționale. Da, ele și numai ele pot pune bază fondului teatral. Ca un izvor secundar ce va curge în matca celui dintîi, noi îndrăznim a recomanda reuniunile literare. Acuma fi-ne permis să cercăm a mai descoperi și un al doilea izvoare.

Drept introducțiune în obiectul nostru ne vom servi iarăși de un exemplu împrumutat de la francezi, pentru că noi nu ne sfiim ca d-l Prik a imita ce este bun la alte popoare.

Cînd se întîmplă în Franța ca un ziar să fie condamnat la o amendă ce covîrșește puterile redactorului, cei mai distinși bărbați, chiar exilații, aleargă condamnatului într-ajutor. Ei asociindu-și condeiele scot de cîteva ori un ziar cu numele celui suprimat. Un apel patriotic atrage un public numeros a cumpăra ziarul filantropic cu un preț mai mărișor. Astfel, prin cîteva numeri amenda se ușurează sau se ucide cu totul. Vedeți ce știu face, bunii cetățeni fiind vorba de un sacrificiu patriotic?!

Ce am putea face noi în favoarea Thaliei române, care e condamnată, nu la o amendă ca jurnalistul francez, ci la o așteptare prea lungă după altarul ce-i datorim în centrul Daciei? Să scoatem un jurnal? Ar putea cădea sub soarta comună a jurnalelor noastre. Ar fi poate mai bine să invităm publicul a ne sprijini în redigiarea unui almanac literar pe fiecare an.

Permiteți-ne a ne explica.

Literatura noastră se află într-o epocă, în care o mulțime de talente june năvălesc asupra Parnasului; în toate părțile străbunei noastre Dacii vedem răsărind condeie nouă ce tind a ieși din întuneric și-a debuta

înaintea publicului. Ei bine, asociez-se toți junii literați din toate provinciile române spre a-și depune produsurile lor într-un almanac, care se va vinde p-un preț mărișor (pentru bunii patrioți!!) în favoarea fondului teatral.

Depinde de la publicul român, ca venitul să fie însemnat sau bagatel. Oare publicul putea fi indiferent față c-o asemenea întreprindere? Ferească Dumnezeu de una ca aceasta; căci atunci am da cea mai învederată dovadă că nu ne pasă de venitorul nostru. Și ce are un popor mai scump decît venitorul său?

Noi proiectînd acest almanac mai avem în vedere și scopul său literar. El va fi arena pe care junii literați vor lupta pe întrecute înaintea publicului. Aplauzele vor încuraja pe talentele timide; dezaprobarea va face pe cei cu defecte a și le ocoli. Astfel se formează atleții! Apoi, după părerea noastră, ar fi bine ca cei de peste Carpați să fie cunoscuți mai de aproape de noi, precum și-ai noștri de dînșii. Cine nu admite ca limba noastră trebuie să se frece mai mult de-a lor, pentru a deveni mai armonioasă. Ei ne vor stîmpăra latinomania sau cel puțin ne-o vor mai românisa; noi le-am dovedi că nu le stă bine să franțuzească. Iată un folos limbistic; căci publicul ar alege mijlocul și în scurt ar vorbi o limbă pură și armonioasă.

Ceva mai mult. Almanacul ar fi o ocaziune binevenită și pentru încercările în literatura dramatică, în privința cărora ne găsim într-o secetă deplorabilă. Nu s-ar putea oare ca paralel cu ridicarea edificiului teatral să înființăm și-un repertoriu național? N-am putea face oare ca musa noastră apropiindu-se de altarul ei să găsească pe dînsul nu numai limba română, ci și costumele și obicei ele

naționale? Prima ei aparință pe soenă ar fi mai încîntătoare, ne-ar plăcea mai mult, am aplauda mai tare.

În fine critica literară încă și-ar putea găsi vreo două trei pagini în proiectatul almanac; căci e timpul de a o vedea servind mai frecventă și mai serioasă în holdițele răsărite pe cîmpul literaturii noastre. Să nu mai lăsăm neghina să crească, ca să nu ne pomenim mîine poimîine că n-o mai putem stîrpi. Sunt multe de îndreptat în privința limbii, gustului și-a ideilor. Mai nainte de toate însă trebuie să ne silim a da literaturii noastre un caracter național, îmbrăcînd-o în vestmînt românesc scutindu-i ideile din inima poporului nostru.

Iată modesta noastră opiniune. Dacă merită a fi băgată în seamă, cugete cei mai competenți. Noi provocăm pe junii literați a-și sacrifica cîtiva ani orice avantaj material care le-ar scutura condeiele lor; rugăm pe public a susține o asemenea întreprindere printr-o călduroasă participare la abonamente.

Thalia română cerșește alemosine pe pragul secolului al XIX-lea; trecători, aruncați-i cîte un ban, ca să poată binecuvînta memoria voastră către fiii și nepoții voștri!

Familia, V (1869). nr. 42 (19/30 octombrie), p. 493-494.

NI TREBUIESC DOUĂ FONDURI PENTRU ÎNFIINȚAREA TEATRULUI NAȚIONAL

Comitetul teatral din Pesta a proiectat statutele pentru crearea fondului unui teatru național. Lăsăm altora dezbaterile sau combaterea acestor statute; noi ne vom pune pe un tărim, ce scapă din vederea comitetului.

Cînd e vorba de teatru trebuie să distingem bine partea materială de partea morală. Pentru ca un teatru să fie național, nu e de ajuns, ca edificiul să fie ridicat de națiune; ce folos dacă noi vom înființa scena și o vom decora, și dacă sufletul acestei scene nu va fi românesc? Bucureștenii și-au zidit un teatru și l-au numit teatru național; dar de unde și pînă unde acest teatru e național, cînd nu se reprezintă întrînsul mai nici o piesă națională.

Va zice cineva, că prin limbă se naționalizează piesele străine; nicidecum. O scenă națională trebuie să interpreteze mai întîi de toate cugetarea și moravurile națiunii. Românii, voind să aibă un teatru românesc, trebuie dar să se îngrijească de crearea literaturii dramatice.

Despre aceasta am avut onoarea a vorbi și în anul trecut; am îndrăznit a propune redigerea unui almanac teatral. Am văzut însă cu durere, că conaționalii noștri ascultă cu urechi surde asemenea propuneri. Nu vom mai repeta deci stăruințele noastre personale, ci ne vom adresa la comitet, rugîndu-l să ia dînsul inițiativa pentru care noi n-avem și nu putem avea destulă autoritate.

Dar nici comitetul n-o va scoate la capăt printr-un singur apel către scriitorii noștri; căci nouă ne place nepăsarea în întreprinderile mari și naționale. Energia noastră doarme pînă cînd simte un bold s-o deștepte. Ei bine, comitetul să ia boldul în mîină și să deștepte

somnoroasa energie literară. Să pună pe fiecare an cîte un premiu sau două pentru drame sau comedii naționale. Această momeală va atrage și va prinde peștele în undiță. Premiile dînduse din fondul teatral nu vor fi mari; ele vor fi privite mai mult ca o distincțiune decît ca un salariu. Cîți astăzi se luptă mai vitejește pentru adevăratele interese ale patriei! Știm bine, că aceste mobile nu sunt prea morale, dar slăbiciunea omenească le aprobă și nu se pot delătura.

Cugete comitetul la aceasta și-l asigurăm, că va contribui mult la crearea fondului moral al teatrului național. Stimulînd emulațiunea, gustul pentru literatura dramatică va crește și se va dezvolta din an în an mai mult.

Să trecem acum la altă împrejurare tot așa de însemnată ca cea dintîi. Prestigiul unei scene consistă mai ales în virtutea actorilor. Cu cît actorii vor fi mai artiști, cu atît profitul publicului va fi mai mare. Dar pentru ca actorul să devină artist, are lipsă de studiu îndelungat și de exerciții dese. Ce impresiune ne va întipări scena noastră națională, cînd vom vedea gîngîindu-se pe scîndurile ei niște diletanți fără multe cunoștințe de arte? Răspundă-și fie cine la această întrebare.

E[i] bine, ce e de făcut? Comitetul o să știe mai bine decît noi, și ar fi mai de prisos să-i împărtășim opiniunile noastre. E datoria comitetului a se îngriji pentru creșterea unei trupe de artiști. Inșă pentru aceasta se cer spese, spese mari, prea mari pentru fondul teatral; mai ales cînd ar fi vorba, de a trimite pe viitorii artiști prin Germania sau prin Franța. Dar nu; teatrul din București se bucură de un cerc destul de larg de artiști luminați D-nii Millo, Pascaly, Velescu etc., nu vor refuza niciodată a se face profesorii

gratuiți ai elevilor de dincoace de Carpați. Guvernul României va ști subvenționa la rîndul său, fie cu cît de puțin, pe acești elevi; unii, din marii patrioți nu vor întîrzia de-a crea cîte un stipendiu privat în favoarea scenei române. Apoi Asociațiunile pentru cultura poporului român, de ce nu-și vor face și ele datoria? Au doar teatrul național nu va fi o instituțiune de cultură?

Iată dar că nu e cu neputință ca viitorii noștri actori și actrițe să iasă dintr-o școală românească. Spre acest scop nu ni se cere decît energia și devotamentul.

Mai rămîne acum altă cestiune de tratat; aceasta e recrutarea elevilor. Știm că societatea noastră nu e încă curățită de prejudeție. Mulți vor fi avînd minunate talente pentru scenă se vor refuza însă de se face actori sub nevoiașul pretext de-a se degrada. Aoeasta se poate întîmpla mai vîrtos din partea acelor juni ce se află în cariera studiilor; căci românul, apucînd odată cartea în mînă, nu mai visează decît de domnie sau de popie. Să ne luminăm; să ne convingem, că arta nu degradă ci înalță; coturnul nu face pitici, ci uriași; socul sau brodechinul nu face măscărici, ci oameni de talent dacă nu totdeauna de geniu. Cînd românii vor lepăda toate prejudețele în privința aceasta, recrutarea elevilor nu va mai întîmpina nici o piedică.

Să fim cu acestea, stăruind pe lîngă onorabilul comitet ca să nu le treacă cu vederea. Pe lîngă fondul material pentru înființarea teatrului, ne trebuiește un fond moral spre ridicarea demnității naționale a acestui teatru.

Familia, VI (1870) nr. 31 (2/14 august), p. 361-362.

CONFUZIUNEA LIMBISTICĂ

Cine poate ceti azi vreun ziar sau vreo carte românească, fără să-și aducă aminte de faimoasa amestecare a limbilor de cînd cu turnul babilonic? Acest turn era să străbată pînă la nori, dacă cei ce-l ridicau n-ar fi ajuns a nu se mai înțelege unii pe alții. Așa și noi; vrem să ne formăm o limbă care să rămînă pentru totdeauna, cel puțin ca fundament. Dar ce facem? În loc de a căuta unitatea și stabilirea limbistică, ne silim din toate puterile a răspîndi haosul constatator din elemente opuse, ce nu se vor putea împăca niciodată.

Femeile noastre imitează moda ori de unde ar veni; inteligența noastră adoptează în viața socială toate datinile altora. Ce fel, numai scriitorii să rămînă înapoi? Trebuie să-și aibă și ei moda lor. Și iată-i că-mi aleargă, ca barbatele albine, peste nouă hotare, și mi se-ntorc încărcăți de miere germană, franceză și italiană, ca să îndulcească limba românului cu dînsa. Dar stați, domnilor, nu fiți așa zeloși, ca nu cumva să ne otrăviți cu mierea d-voastre, cum se otrăvesc albinele cu mierea falsă ce li se da cînd nu mai au de a lor!

Să nu se supere nime, cînd zic acestea, căci nu ies din marginile adevărului și nu exagerez cît e negru sub unghie! Ce vor să zică, spuneți-mi, aceste grămezi de barbarismi aruncate în sînul limbii românești? Îmi veți răspunde, că barbarismii ne sunt de lipsă neapărată din două puncte de vedere: 1) ca să astupăm lacunele și 2) ca să înfrumusețăm limba noastră prin expresiuni mai lucie și mai dulci; cu un cuvînt, să reformăm limba și s-o înnoim! Înțeleg; reforma, după cei mai mulți, trebuie să fie înlocuirea cuvintelor românești prin cuvinte străine,

latinești, franceze și italiene. Apoi cei ce propagă o atare idee monstruoasă, cutează a cita, ca capi ai școalei lor de confuziune, pe un Cipariu, pe un Pumnul, pe un Eliade etc. Ce amăgire!

Marii filologi români nu vor să desnatureze limba, ci s-o reformeze, încît va permite natura și geniul acestei limbi. Iată care este scopul lor de frunte: unde ne lipsesc termeni românești pentru exprimarea unei idei, să căutăm termenii în limba latină, și dacă nu-i vom găsi nici într-însa să-i căutăm în cea ispanică; termenii slavi, ungurești, germani, introduși de ieri de alaltăieri în dialectele române, să-i înlocuim prin echivalenți românești, latini sau neolatini. Astfel limba românească pe de-o parte se va putea fixa, iar pe de alta se va curăți. Să nu uităm însă că acești luminați filologi nu și-au propus nicidecum a ataca sintaxa limbii și frazeologia ei. Dacă ar fi făcut una ca aceasta, atunci i-am putea acuza de ucigași ai geniului limbii noastre. Dar n-au făcut-o; citiți, ca să vă convingeți, scrierile lui Cipariu, ale lui Pumnul și cele mai vechi ale lui Eliade. Fraza lor este fraza românului, observată cu destulă scrupulozitate.

Cei mai proaspeți ar fi trebuit să-i imiteze, studiindu-i. Imitațiunea are însă un pericol; acesta este de-a imita partea cea slabă și greșită. Astfel noi imitarăm pe înaintemergătorii noștri numai în împrumutarea expresiunilor neromânești. Ne mai mulțumindu-ne de a astupa lacunele și de a persecuta slavonismul, ne-am apucat să înădușim și ce mai rămase bun în lexiconul național prin contingente barbare aduse cu sacul de prin toată lumea.

De ne-am fi oprit la atîta, răul se putea vindeca; căci precum scoatem astăzi slavonismul, așa puteam scoate mîne și alt element din lexicoanele noastre. Crima celor tineri fu mai mare: ei otrăviră sufletul limbii noastre.

Iată cum: cei ce-și făcură studiile în Franța, s-au datat a întoarce fraza românească după cea franceză; cei veniți din Germania scriu nemțește cu vorbe românești; ieșiții de prin facultățile italiene încă-și făcură la rîndul lor datoria. Astfel zicem astăzi: "se dau oameni, care" etc. în loc de: "sunt oameni ce ... (sunt qui; lat.); tot așa: "facem trebuință ... " în loc de: "avem trebuință", apoi: "aceste lucruri finite", în loc de: "după finirea aoestor lucruri", sau: "aceste lucruri fiind finite". Exemplele sunt nenumărate și se pot găsi la tot pasul prin scrierile mai proaspete. Apoi așa se grăiește românește. Așa să purcedem noi la ridicarea monumentului limbii naționale?

Băgați de seamă să n-o pățim ca cei de la turnul Babilonului!

Răul e serios și trebuie să cugetăm a-l vindeca pînă mai este timp; căci îndată ce publicul se va infecta de dînsul, nu va mai fi cu putință a-l smulge cu rădăcina. Trebuie s-alegem una din două: sau împrumutarea termenilor ce ne lipsesc, pentru a-i altoi pe trunchiul limbii românești; sau topirea rămășițelor limbii noastre naționale în adunătura barbarismelor, fie din ce limbă vor fi. Cine nu vede, că cea din urmă procedură ar fi uciderea limbii noastre, de care nu prea suntem departe?

Da, suntem aproape de a ne ucide geniul limbii și reacțiunea e de neapărată trebuință.

Cînd vorbim despre reacțiune, n-o înțelegem pe deplin în sensul unei școli, din care au ieșit deja condeie destul de celebre. Această școală, al cărei cap este unul din

cei mai erudiți români, începe a se întoarce la limba românească, precum era vorbită înaintea reformelor filologice; ea se nutrește din bătrîni cronicari și din cărțile bisericești. Dar a adopta limba cronicarilor fără nici o rezervă înseamnă a reînvia slavismul și alte elemente barbare în toată uriciunea lor. Apoi ce folos, că ne ferim de excesul latinizării, ca să cădem într-al slavizării? Mijlocul în toate! Nici prea mult latinism nici prea mult slavism; să împrumutăm din limba latină numai ceea ce ar trebui să împrumutăm de la alte limbi; să ținem din elementul slav tot ce a luat fidelă fizionomie a limbii noastre. Așadar o mică modifi cațiune în școala de reacțiune amintite!, mai sus, și venitoriul va fi al ei.

Noi mai adăugăm pentru a fini, că fără studii profunde nu vom ajunge a scrie românește cum se cade. Să intrăm în inima limbii populare, mai vîrtos cum se află în poezia poporului; să ne întoarcem apoi cu seriozitate la bunii noștri cronicari și la cărțile bisericești; să scoatem de pretutindenii lamura românis mului. Punînd astfel un fundament neaș românes c vom putea introduce și cîte puțin material latin, sau neo-latin în zidirea edificiului, al cărui ciment va fi sintaxa românească.

Așa și numai așa vom ieși din haosul și din confuziunea în care ne aflăm astăzi.

Nu ne îndoim că Academia Română s-ar putea baza pe alte principii. Dar pînă cînd această instituțiune va ajunge să-și impună autoritatea, pînă atunci ar fi mai bine să ne supunem uzului, decît capriciilor de reforme individuale.

Familia, VI (1870), nf. 52 (27 decembrie/3 ianuarie 1871) p. 613-614.

CUM VOM PROGRESA? (*Fragment*)

Ne-am deprins a ne lăuda cu imensele progrese ce le-am făcut de la 1848 pînă astăzi. E adevărat, că laudele noastre nu sunt întru toate fără temei; dar pe de altă parte nici progresele nu ne sunt tocmai așa de mari, încît să ne spăriem de dîneze.

Înainte de anul amintit eram despoiați de drepturi omenești și naționale; carte nu știam mai de loc. Astăzi însă totuși ne mai putem bucura de cîte un drept; astăzi avem mai multă inteligență și școale mai numeroase.

Pe lîngă toate acestea starea noastră actuală nu e încă de natură a nu mai insufla temeri pentru ziua de mîne.

Și iacă din ce cauză [...].

La tot pasul ne întîlnim cu dezolațiunea și cu mizeria seculară; mai pretutindenii spiritele se află încă strivite de colosul întunericului din trecut; sărăcia e la ordinea zilei [...], viața socială abia în germe a început a se organiza.

Acestea nu sunt semne bune; dintr-însele putem vedea, că românii nu posedă încă pe deplin toate condițiile cîte se recer astăzi de la un popor, care voiește să-și întărească și să-și asigure existența națională. În zilele noastre puterea de viață a națiunilor nu se mai calculează singur după tăria brațelor, după numărul capetelor; ea se măsură după spiritul timpului, care este spiritul culturii.

Cultura la rîndul său reclamă lumina, reclamă tot felul de sorginți materiali și morali spre conservare și subsistență, impune fiecărui popor o completă organizare socială.

Deci pentru d-a ieși din trista stare de astăzi, pentru d-a răspunde cu exactitate justelor cerințe ale culturii, poporul nostru trebuie să se deștepte încă o dată "din somnul cel de moarte" și să se pună fără întîrziere și în toate privințele pe calea adevăratului progres.

Două sunt mai vîrtos plagele, de care suferă poporul nostru, adică: lipsa de învățătură și sărăcia.

În comune cu sute și mii de locuitori abia vei afla cîte zece procente, care să știe ceva carte. Luînd afară pe preoți, învățători și notari restul țăranilor noștri trăiesc în crasă ignoranță.

Ne cuprind fiori, cînd stăm a cumpeni cu de-amănuntul toate urmările acestei ignoranțe! Ea este cauza, de poporul nostru nu-și știe purta cum se cuvine nici economia cîmpului, nici a casei; de aici pămînturi sterpe și nelucrate, de aici grădini pustii și părăsite. Tot ignoranța aduce cu sine, că românul nu-și cunoaște drepturile, nu-și pricepe interesele, necum să și le apere și să și le sporească. În fine iarăși ignoranța face pe oamenii noștri nepăsători în fața celor mai sublimе idei, care ar trebui să le înalțe voința, să-i îndemne la fapte mari și la devotament pentru binele comun.

Sărăcia încă provine mai ales din ignoranță.

În zilele noastre numai travaliul fecundat de învățătură produce averi.

Dar sărăcia poporului nostru și-are sorgintele și în acea tristă împrejurare, că el nu-și mai variază ocupațiunile ereditate de la moși și strămoși.

Afirmînd aceasta, nu voim a prejudicia întru nimic predilecțiunea noastră pentru agricultură; scopul ne este

numai și numai de-a constata, că agricultura singură nu poate înavuți pe român, nu-l poate în avuți mai cu seamă din acea cauză că el prea puțin se folosește de salutarele precepte ce le-a stabilit știința pînă astăzi pe terenul agronomic.

Cei mai fecunzi sorginți de înavuțire și pentru indivizi și pentru popoare sunt de-a se căuta în sfera industrială și comercială. Oamenii noștri însă din rea deprindere nu manifestează pînă acum decît dispreț față de meserii; pe de altă parte la comerț nu se puteau aplica din cauza lipsei de capitaluri [...].

Așa dar sărăcia noastră se explică foarte lesne. Să arătăm, sau mai bine, să atingem cu puține cuvinte și urmările sărăciei precum am făcut în privința ignoranței.

Sărăcia pune poporului român multe și mari piedici în calea progresului. El neposedînd încă capitaluri însemnate nu poate înființa toate instituțiile de cultură cîte le recere spiritul timpului. Să mai vorbim oare de puținul avînt ce se dă științelor și literaturii din cauza sărăciei noastre. De înflorirea artelor între noi nici vorbă nu poate fi, pe cît timp ele vor mai rămîne expuse pericolului de-a peri de foame.

Ce ar fi acum de făcut în fața acestor adevăruri, care cu anevoie se vor poate bănuși.

Modestele noastre păreri, pe care îndrăznim a le da drept răspuns la întrebarea pusă, ar fi următoarele: 1) Poporul trebuie instruit de sus pînă jos, 2) el trebuie îndemnat, ca să îmbrățișeze fără amînare meseriile.

A instrui poporul de sus pînă jos, a răspîndi lumina prin toate satele și cătunele, e pentru noi o necesitate, de

care nici Dumnezeu sîntul nu ne mai poate scuti. Să ne apucăm dară de lucru și ce este al zilei de astăzi să nu lăsăm pe ziua de mîine. Dificultăți vom întîmpina destule; trebuie însă, ca noi să le învingem pe ele, iar nu ele pe noi.

Cel dintîi mijloc pentru instruirea poporului sunt școalele populare. N-ajunge însă, ca fiecare comună să aibă un edificiu de școală și orice soi de învățători: ci școala trebuie să fie bună, iar învățătorii calificați. Autoritățile respective să-și facă din organizarea și buna administrare a școalelor populare o sacră datorie.

Să punem că peste un deceniu toate comunele românești vor avea școale bine organizate și bine administrate, cu învățători bine pregătiți; totuși scopul instruirii maselor nu va fi încă pe deplin ajuns. Mai rămîne ca frecventarea să fie obligatorie nu numai în paragrafii statutelor, ci în realitate. Între obiectele de învățămînt trebuie să figureze mai vîrtos ramul economic, fără de care poporul nostru nu s-ar folosi prea mult de învățătură.

Mîna în mîna cu regulatele cursuri scolare să meargă cursurile de adulți. Preoții și învățătorii să fie ținuți pe cale oficială, ca cel puțin în fiecare duminică să deie oamenilor lecțiuni despre obiectele cele mai necesare, într-o direcțiune practică. În fine asociațiunile noastre cele înființate pentru cultura poporului facă bine și destineze cîte un premiu pentru acei bărbați zeloși, care se disting prin merite pe terenul instrucțiunii populare!

Iacă în ce chip ni se pare nouă, că s-ar putea întreprinde mai cu succes o campanie generală în contra întunericii ce s-a încui bat de veacuri în vetrele străbune. "Cine voiește, poate" – zice un proverb. Oare singur la noi să nu fie aplicabil adevărul acestor cuvinte? Ne îndoim [...].

Așa dară la lucru! Să sărim toți ca unul întru ajutorul poporului, să ne aducem fiecare luminile și denariul la consolidarea pe veci a edificiului nostru național.

Orientul latin, I (1874), nr. 1 (23 februarie), p.3-4.

LUPTELE ROMÂNILOR PENTRU CULTURĂ (*Fragment*)

Unii scriitori străini, de cîte ori revin asupra vieții noastre naționale de pînă acum, se arată prea puțin grațioși față de noi, iar față de istorie putem zice, că-și pierd mai tot cumpătul. Ei adică se pare a voi să ne împartă tot trecutul în două perioade foarte lesne de distins și avîndu-și fiecare caracterele sale bine marcate. În cea dintîi perioadă ne acordă cu destulă generositățe un fel de viață barbară, ilustrată, ce e drept, prin cîteva fapte de arme; în a doua însă ne aruncă fără pic de îndurare în nămolul unei lungi decadențe, din care, după a lor părere, abia am tresărit puțin la anul 1848.

Vorbă să fie de a fi conlucrat și noi cu ceva la opera civilizațiunei! Nouă nu ni se recunosc luptele cîte le-am purtat pentru cultură.

Așa cugetă străinii despre noi: cine vrea să se convingă, n-are decît să iee amîină cele scrise de dînșii la adresa noastră.

Dar istoria, după zisele lui C. Tacitus, trebuie scrisă "sine ira et studio". O istorie scrisă astfel ne-ar spune, că românii făcură destule încercări serioase pentru a se cultiva și susținură destule lupte în contra întunerecului. Dacă însă n-au isbutit întru toate întreprinderile lor, istoria nepătimase și nepărtinitoare va ști să dee și împrejurări lor partea ce li se cuvine.

Din capul locului va trebui să recunoască ori și cine, că poporul românesc nu s-a ivit barbar pe scena istoriei. Din ziua nașterii sale el figurează în orientul Europei ca purtătorul unei însemnate civilizațiuni.

Eșită dintr-un amestec fericit al elementului roman învingător cu rămășițele dacilor, gîntea noastră nici de la romani, nici de la daci n-a erezit numai sîngele, ci și cultura acestora. Dacia ca și Galia dînd naștere, una românilor, alta francezilor, i-au crescut – dacă ni se permite expresiunea – în leagănul de aur al civilizațiunei și nici de cum în groasele scutece ale barbariei.

Dacia pe timpul resbelelor cu romanii și-avea cultura sa proprie. Locuitorii ei trăiau într-o organizațiune socială și politică destul de înaintată pentru acele zile. Acolo, unde găsim locuințe fixe și o clasă de agricultori; unde preoții învață doctrina *nemuririi* sufletului; unde limba se mlădiază în grațioasele forme ale poesiei; unde se poate pipăi o influență prin sute de ani ai civilizațiunii grecești; acolo, barbaria trebuie să fi făcut un loc întins razelor culturii. Dacii lui Decebal anevoie vor fi stat cu mult înapoia galilor supuși de Iuliu Cesare.

Pe de altă parte nici coloniile romane n-au venit în Dacia cu mîinile goale. Ele pe lîngă *limba* vulgară vor fi adus cu sine și o bună parte din limba poeților, prosatorilor, și juriștilor latini, ele au straplantat la Dunăre și Carpați ideile apusului dimpreună cu toate artele păcii și ale răsboiului cîte le învățaseră acasă. Coloniile lui Traian se pot asemăna cu coloniile moderne europene, care au strămutat creerii patriei-mame pe țärm urii altor continente, cu aceea deosebire însă, că aceste din urmă s-au așezat între barbari, pe cînd cele dintîi au dat peste oameni eșiți din barbarie.

Așa dară din elementele culturei romane și din începuturile celei dacice s-a născut în mod prea firesc *civilizațiunea poporului român*. Această civilizațiune a mers

crescînd și dezvoltîndu-se din zi în zi mai mult în decurs de un secol și jumătate, adecă de la Traian pînă la Aurelian. Ea a semănat orașe și temple de la o margine a Daciei pînă la cealaltă; ea a dat artelor și industriei un avînt puternic.

I. A. Lapedatu prezintă, în continuare, momentele mai importante din istoria poporului nostru și așezămintele de cultură întemeiate în Muntenia, Moldova și Transilvania în cursul veacurilor. De-o atenție deosebită se bucură învățămîntul, presa și istoriografia națională. Scriitorul insistă asupra rolului pe care l-au avut în pregătirea și susținerea răscoalelor țărănești din 1783 și 1821 și a revoluției din 1848. În acest context este prezentată și literatura. Reproducem partea privitoare la poezie.

Să trecem acum la poezie, cel mai splendid tezaur al epocii de care vorbim. Am zis să poezia și-a primit cel mai puternic impuls în Muntenia pe ruinele gloriei străbune. I. Văcărescu și Vas. Cârlova apucă mai întîi într-o direcțiune națională; aceasta se poate zice mai vîrtos despre Cârlova, al cărui înfocat patriotism nu-l putem admira de ajuns în puținele versuri ce avem de la dînsul. Prin doina sa, *Păstorul întristat*, Cârlova introduce idila în literatura română; iar prin sublimitele accente adresate ruinelor de la Tîrgoviște și prin oda către oștirea românească, el dă patriotismului cea mai viuă expresiune. "*Slava străbună*", precum se zicea atunci, era visul lui Cârlova; steagul național în fruntea oștirea române uimea pînă la lacrimi pe junele poet și-l făcea să exclame, cu entuziasm: Ce privire dulce mie! Steagul filfîie în vînt, / Armele lucesc și slava iese din mormînt.

Logofătul I. Văcărescu, deși n-a urmat o direcțiune curat națională, totuși se gîndea și el foarte des la patria sa,

amintea gloriile trecutului și făcea voturi fierbinți pentru viitor. Dorința Văcărescului de-a vedea iarăși acvila în locul corbului pe marca Țării Românești devine așa zicînd o dorință generală a tuturor românilor și toți din toate părțile s-apucă bărbătește de opera culturii naționale, ca printrînsa să revendice acvilei aviticele drepturi. Tot la Văcărescu găsim și ideea unirii Principatelor exprimată cu mult foc în strofa *Către Milcov*:

De unde-ți vine numele pîrîu fără putere,
Ce despărțirea neamului tu îndrăznești a cere?
Mila-nceputu-ți, Milcov sec, de va să-ți
dobîndească!

Sfîrșitu-ți va lumea oftînd în veci să te urască.
Disprețuire frații dau puteri-ți neînsemnate!
Căci, despărțit ori depărtat, fratele e tot frate.

În familia Văcăreștilor mai era și acea nobilă și patriotică deviză de a cultiva limba românească, care deviză încă fu adoptată de românii din toate provinciile Daciei.

După Cârlova și Văcărescu și, în parte alăturarea cu cest din urmă, alți doi poeți se ivesc pe Parnasul Munteniei, Eliade și elevul său Gr. Alexandrescu ca reprezentanți ai poeziei patriotice. Pentru aceștia, încă era ideea românismului cel mai de frunte izvor de inspirațiune. Ei încă aveau înaintea ochilor gloria străbună și, ca să adauge sp1endoarea acelei gloriei, dînșii puneau în scenă pe marii eroi din trecut. Eliade cîntă pe Mihai eroul, Alexandrescu aprînse toate inimile române în fața maiestosei umbre a lui Mircea cel Bătrîn. Paris Mumuleanu trebuia să rămînă în cîtva umbrit față de poezii munteni numiți mai sus, și mai

ales față de cel ce voia să se pună mai presus decît toți și care era Dim. Bolintineanu. Operele acestui din urmă sunt în mîinile și sub ochii tuturor românilor. Toți pot admira într-însele entuziasmul patriotic, toți pot căuta cu farmec la uriașii străbuni, cum se mișcă de maiestos pe scena baladelor. Bolintineanu a impus mai mult decît oricare altul poeziei noastre sigilul național și patriotic. În fine să nu uităm nici pe Anton Pann, nici pe Ces. Boliac; cel dintîi a luat de la popor cugetarea, simțămîntul și limba, ca să le deie un colorit mai viu și mai încîntător și să le întoarcă apoi iarăși poporului ca un tezaur de mare preț; iar cest din urmă a predicat națiunei sale iubirea de om și iubirea de libertate.

Trecînd acum peste pîrîul blestemat de Văcărescu și pe care har domnului blestemul l-a și ajuns, trebuie să constatăm, că și în Moldova muzele române și-au aflat Parnasul lor la începutul acestui secol. Poezia din Moldova n-a așteptat să se nască prin impulsul lirei din Muntenia, ci ea nu s-a inaugurat într-un mod atît de eclatant ca dincoace de Milcov; începutul poeziei în Moldova e mai modest, se operează prin prelucrările psaltirii în versuri, prin traduceri și imitațiuni. Poeții cei bătrîni, Conachi și Beldiman, din punct de vedere național nu ne înfățișează în scrierile lor acel avînt puternic pe care l-am constatat în Muntenia.

Musa moldoveană merge mai încet, dar merge sigur, merge gradat de la Conachi și Beldiman la Asachi, Negruzzi, pînă la luceafărul poezilor moldoveni, la ilustrul Alecsandri. Beldiman în *tragedia de sînge* pune în relief ideea patriei; Asachi tot în direcțiune națională se dezvoltă, și în inima lui arde focul românismului: și el scrie pentru de

a îndemna pe români să se înalțe prin cultură la mărimea străbună [...].

Negruzzi la rîndul său dă patriotismului o vie expresiune în poemul intitulat *Aprodul Purice*. Cu cît foc se descrie aici vitejia, virtuțile și devotamentul străbunilor noștri! Prin *Alexandru Lăpușneanu*, Negruzzi dă literaturii noastre un mic cap d-operă de nuvelă istorică națională.

Ce vom zice în fine despre poezia D-lui Vas. Alecsandri? Alăturarea cu fericitul Bolintineanu, D. Alecsandri a adus la culme entuziasmul românilor pentru tot ce este național și patriotic. Ambii acești doi principii ai poezilor români au contribuit mai cu deosebire la cultivarea limbii literare și au fundat o școală poetică națională. [...].

Să încheiem cu poezia românilor de dincoace de Carpați. La noi după fabulistul Cichindeal veniră mai întîi doi poeți populari ardeleni, adică V. Aaron și Barac. Amîndoi aceștia au scris pentru popor, alegîndu-și obiecte, pe care poporul le citește cu predilecțiune. *Leonat și Dorofata*, *Anul cel mănos*, *Sofroniu și Harita*, *Patimile*, lui Aaron sunt cetite de popor ca și cărțile de rugăciune; tot așa se întîmplă și cu *Arghir* și cu toate versurile lui Barac. În acești doi poeți nu aflăm idealul românismului, dar trebuie să le recunoaștem meritul limbii și al stilului, care excelează prin puritate și grație. Ambii trebuie puși într-o categorie cu Anton Pann, căci ca și aceștia ei au devenit proprietate a poporului.

Dar Transilvania încă a fost destinată de Providență să-și aibă bardul ei național, care să întemeieze și aici la noi direcțiunea de dincolo de munți. Andrei Murășanu veni să ridice patriotismul nostru printr-un număr de creațiuni

poetice nepieritoare. El arată românilor gloriile și totodată și relele din trecut; provoacă pe frați la concordie și unire, aprinde și răpește toate inimile prin puternicele accente ale lirei sale patriotice. Vocea lui umple de energie pe românii de dincoace și-i îmbărbătează la luptă pentru cultură. În răsunetul *Deșteaptă-te române*, Murășanu unește inima sa cu inima națiunii române și dă lumii un manifest strălucit despre deșteptarea conștiinței naționale.

Atîta ne-a permis spațiul a zice despre poezii români din epoca de la al III-lea deceniu pînă la 1848. Aici nu e vorba de istoria literaturii și de aceea nici n-am putut intra într-o analiză minuțioasă a operelor poetice. Scopul ne este a arăta prin ce lupte au izbutit românii a se pune pe calea culturii; în luptele pentru cultură poezii noștri au contribuit foarte mult la cîștigarea biruinței. În aceste lupte lira poezilor noștri a fost ca o trîmbiță, cu care se dau semnalele și prin sunetul căreia se îmbărbătează luptătorii.

Poezii au întreținut entuziasmul neîntrerupt în pieptul națiunii; ei au pus sub ochii generațiunilor idealul românismului; ei au împins mai ales societate a noastră pe calea progresului. Da, poezii au vorbit poporului, ce voia să se emancipeze din lanțurile sclaviei, de Canaanul ce-l aștepta dincolo de cîmpul luptelor.

O, cît datorim noi acelor poeți! De am ști în caile să le plătim cu toată recunoștința ce o merită, de am ști să respectăm după cuviință memoria și produsele lor cele nepieritoare!

Orientul latin, I (1874), nr. 7 (20 aprilie), p. 28, nr. 19 (1 iunie), p. 75-76.

NOI ȘI PĂRINȚII NOȘTRI

În numărul precedent al acestui ziar (*Orient. Lat.*) s-a vorbit despre anul 1848 și despre însemnătatea lui atît pentru Români de dincolo, cît și pentru cei de dincoace.

Cine va putea trece cu nepăsare pe lîngă cifrele acestui dat memorabil? Cine va putea reprivi la întîmplările din anul 1848, fără ca să admire cu toată puterea entuziasmului faptele și virtuțile părinților noștri, care au astupat cu o bărbăție nespusă întunecosul mormînt săpat națiunii române de inamicii ei ne împăcați și de secularii asupritori?

Noi așa credem, că toți românii din generațiunea prezentă și-aduc încă aminte de mărețul act al nașterii noastre, aprobă cele ce s-au săvîrșit atunci, recunosc meritele nemurișorilor bărbați, a căror voce a răsunit în accente sublime și la Blaj și la Islaz. Suntem convinși, că nici chiar din sufletele cele mai apuse, din inimile cele mai împietrite n-a dispărut încă cu totul ecoul zgomotoaselor evenimente de acum 26 de ani.

Atîta recunoaștem celor din generațiunea jună, dar nimic mai mult; căci nu merită a li se recunoaște mai mult!

Atîta însă trebuie să recunoaștem și străinilor: ei încă nu și-au uitat de anul 1848; ei încă trebuie să recunoască bravura părinților noștri; vrînd-nevrînd și ei caută să se mire de elita conducătorilor români din acel an.

Așadar pînă cînd noi cești din generațiunea nouă ținem aminte faptele mari, fără ca să ne batem capul a le imita; pînă cînd păstrăm suvenirea virtuți lor părintești, fără ca să ne înflăcărăm de dînsa; pînă cînd admirăm pe bărbații cei mari, fără ca să cercăm a călca în urmele lor:

pînă atunci noi nu suntem față de părinții noștri mai mult decît străinii.

Constatînd cu durere acest adevăr, cine va să ne ia în nume de rău, dacă ne vom încerca să punem față în față o *genemțiune-fiică* cu *generațiunea-mamă*, arătînd în ce raporturi stau ele una cu alta?

E o deprindere veche între oameni, ca fiilor cînd încep a degenera să li se pună sub ochi icoana fidelă a nobilelor trăsuri din caracterul părintesc. În chipul acesta de multe ori cei rătăciți se abat de pe calea pieirii și apucă pe urmele celor buni și bravi, celor necorupți și plini de energie pentru facerea binelui. Zicem *de multe ori*, căci aceasta nu totdeauna se întîmplă. Sunt și fii de aceia, care văzîndu-se covîrșiți de exemplara purtare a părinților, n-au curajul a se mai îndrepta, ci dîndu-și poalele peste cap merg înainte pe calea păcatului.

Cum-că noi, în comparațiune cu începătorii vieții noastre, am început a degenera, se va vedea lămurit din cele ce au să urmeze mai jos; cum-că am rătăcit și rătăcim, se probează prin acea tristă împrejurare, că nu continuăm opera părinților noștri.

La noi deocamdată se dă de minciună acel proverb, care învață, că *așchia nu sare departe de copac*. La noi, ea a sărit departe, mai departe de cum s-ar fi putut presupune.

Cine au fost și sunt încă părinții noștri? ce au făcut ei pentru națiune și pentru noi? ce așteptări și ce speranțe nutreau ei față de noi? Iară pe de altă parte: cine suntem noi și ce facem? cum răspundem la așteptările acelor, cari

ne aveau ca pe lumina ochilor din cap, cînd asudau zi și noapte pentru creșterea noastră?

Iată întrebările, la care ne vom încerca să răspundem pe rînd și cu toată libertatea posibilă; vom răspunde la toate fără nici o rezervă, căci a fi cu rezerve în spunerea adevărului nu înseamnă alta, decît a pune otravă în medicina ce se dă morbosului spre a-i grăbi vindecarea prin – moarte.

Dar înainte de-a intra în meritul cestiunii, trebuie să dăm cititorilor următoarea deslușire: prin "noi" înțelegem seminția așa-numiților *intelenți* sau cărturari de după anul 1848; iar prin "*părinții noștri*" să se înțeleagă acea generațiune de oameni, care purta pe umerii săi toată povara evenimentelor din amintitul an.

Noi cărturarii de astăzi, mai vîrtos dincoace de Carpați, în cea mai mare parte, am ieșit din poporul de jos; părinții noștri, ai celor mai mulți au fost și sunt plugari, economi de vite, preoți de cei *bătrîni*; dascăli de cei cu *azbuche*: oameni de omenie, cu fețele arse de soare, cu palmele bătucite de muncă, fără multă învățătură, dar cu destulă moralitate, religioși, plini de frica lui Dumnezeu. Dincolo de Carpați, ce e drept, lucrul nu stă întocmai așa: juna inteligență de acolo nu s-a înălțat numai de la coarnele plugului, ci din mai toate clasele sociale; cu toate astea ea are față de părinții săi aceeași pozițiune ce-o avem noi, cești de dincoace, față de ai noștri părinți. Drept aceea considerațiunile noastre în cele mai multe puncte vor privi și pe frații din România.

Multe s-au zis și s-au scris despre tristele condițiuni politice-sociale, în care au trăit românii pînă la anul

regenerării naționale; dar totuși au mai rămas multe de zis și de scris pentru ca adevărul să poată fi pe deplin ilustrat.

Fiecare popor are dreptul de-a se înfățișa neîmpiedicat cu plîngerile sale la tribunalul istoriei; din toate popoarele însă nici unul nu va grăi acolo mai cu jale, decît al nostru. "Nu sunt dureri ca durerile mele!" așa poate exclama geniul națiunii noastre înaintea neadormitei muze, care înseamnă în cartea sa și triumfele și martiriile genului omenesc.

"Nu sunt dureri ca durerile noastre!" ar fi putut exclama părinții noștri din toate părțile Daciei în ajunul tragediei de la 1848.

Dincoace ca și dincolo de Carpați soarta românilor pînă la 1848 a fost din cele mai triste și mai deplorabile. Aici la noi poporul era strivit de iobăgia și colo peste munți de clacă. Întocmai ca și vitele de jug, părinții noștri erau puși la arbitrara dispozițiune a domnilor pămînteni; nemeșii unguri și ciocoi români erau îndreptățiți prin legi a tiraniza după plac masele populațiunii rurale: ei aveau și dreptul de a asupri și dreptul de a judeca pe cei ce purtau jugul și lanțurile lor.

Pe lîngă sarcinile impuse de tiranii proprietari, poporul nostru mai avea să suporte și pe acelea ale statului. *Mișeaua plebe contribuabilă* era supusă la dări foarte grele; fiii ei apărau cu șiroaie de sînge o patrie, care nu mai era a lor. Așa-numitul "*rumân*" de dincolo era stors prin *oierituri*, *vinărituri*, *albinărituri* etc. din partea celor de la stăpînire, care la rîndul lor încă nu erau decît niște sclavi ai străinului.

Părinții noștri erau totdeodată sclavii proprietarilor și ai statului; pentru dînșii nu putea fi vorba de nici un fel

de libertate; ei nu se bucurau decît de dreptul de-a nu avea nici un drept și de-a avea toate datorințele posibile. Nici de la stat, nici de la domnii pămînteni dînșii nu căpătau nimic în schimb pentru nenumăratele lor servicii. Nu li se făcea niciodată dreptate față de nenumăratele strîmbătăți la care se vedeau expuși.

Lîngă acestea să mai adăugăm și groasa ignoranță, în care se țineau într-adins spiritele poporului. Ignoranța maselor în totdeauna a fost un instrument favorit al despotismului; de acest vil instrument s-au știut servi și asupritorii românului. Ce s-ar fi ales de tirani, dacă poporul subjugat ar fi izbutit a se lumina prin învățatură? Aceasta n-o spunem noi, ci lăsăm să vorbească istoria, cînd îi va fi timpul și locul.

Între asemeni împrejurări părinții noștri nu aveau cum să nu ajungă la culmea ticăloșiei. Umilința și suferința erau întru toate parten lor; iobăgia, claca și statul îi aduseră la sapă de lemn aruncîndu-i într-o sărăcie fără margini, lăsîndu-i goi și flămînzii și împingîndu-le cuțitul pînă la os. Urmările ticăloșiei de pe atunci nici astăzi nu s-au șters încă pe deplin. Care alt popor nu s-ar fi prăpădit sub atîtea lovituri ale soartei?

Părinții noștri însă știură suferi. Ei nu erau deprinși a despera nici chiar în fața celor mai mari nevoi. Mai era și pentru dînșii un azil de mîgîiere, adecă biserica. Aci sclavii torturați peste săptămînă veneau să caute balsam pentru ranele lor cele sîngerînde. Aci, pe deasupra sfîntului altar, părinții noștri surprindeau din cînd în cînd surîs ele unor speranțe de zile mai bune.

Dușmanii neamului românesc erau cît p-aci să triumfeze de totala nimicire a acestui neam.

Fundația Lapedatu

În anul 1848 politiciii din Poșonu și din Pesta socoteau deja pe părinții noștri atît de apuși, încît se simțeau îndemnați a-i ignora cu totul la începutul tragicelor evenimente.

Dar pe cît era de îngrozitoare decadența părinților noștri, pe atît de puternic a fost și avîntul ce-l luară ei întru opera regenerării naționale. Proclamațiunile cărturarilor de atunci nu apucară să pătrundă prin toate colibele de la țară, cînd iată, că poporul se ridică din toate părțile și alergă la Blaj și la Islaz, pentru a pune însuși mîna pe cîrma ursitelor sale. Admirabil avînt, pe care poetul nu l-ar fi putut explica mai bine decît prin expresiunile: *deșteptarea din somnul cel de moarte!*

Lumea rămîne uimită, cînd în locul gloatelor de sclavi se pomenește c-un popor întreg, care fără nici o rezervă, reclamă *naționalitate, drepturi și egală îndreptățire* cu celelalte limbi conlocuitoare; reclamă respectul ce compete bisericii și limbii sale. Setos de dreptate, românul de pe Cîmpul Libertății și de pe acela al Islazului se obligă prin jurămînt a-și schimba soarta cu orice preț.

Necărturari cum erau, părinții noștri au înțeles totuși, că regenerarea unei națiuni numai cu sacrificii extraordinare se poate face; ei nu s-au tras înapoi de la nici un fel de sacrificiu, numai să-și ajungă odată scopul dorit. Se încordară cu o rezoluțiune fără exemplu, rupseră lanțurile sclaviei și prin foc și sînge puseră piciorul pe calea mîntuirii.

Prin purtarea lor din 1848, părinții noștri au dat lumii cea mai invederată dovadă, cum-că *virtutea romană* nu se stinsese în piepturile lor.

Nu numai în repurtarea biruințelor se arătară mari părinții noștri, ci și în modul cum s-au știut folosi de dînsele. După ce-și eluptară o nouă pozițiune politică, după ce cererile lor se încuviințară, dînșii îndată începură a se convinge, că pentru a putea conserva cele cîștigate, au cea mai mare nevoie de-a se lumina. Ei bine știau, că egala îndreptățire cu celelalte națiuni va rămînea literă moartă, dacă românii nu se vor grăbi să învețe carte pentru de-a o realiza. Drept aceea fără întîrziere se apucară de creșterea noastră a cărturarilor de astăzi; ei nu cruțară nici un sacrificiu și nici o osteneală, pentru d-a înălța de la coarnele plugului o generațiune cultă, care să continue opera lor, prin toate mijloacele, pe care civilizatiunea le pune în serviciul omului.

Școalele străine se umplură ca prin farmec de copiii foștilor iobagi, din care părinții voiau *să facă oameni* – după clasica expresiune a poporului. Cu sudori de sînge ne-au procurat bieții părinți resursele pentru studiu și de multe ori și-au vîndut din vite și pămînturi, ca să ne treacă și prin universități. Silințele lor au fost în cîțva secundate de întreaga națiune prin crearea de stipendii; dar numai *în cîțva*, căci stipendiile n-au scutit nici pe jumătate pe părinți de enormele cheltuieli, prin care mai mulți s-au și dărăpănat. Românii de dincolo încă și-au dus pe fiii lor pe la cele mai renumite institute școlare din străinătate, ca să le dea o creștere cît s-ar putea mai bună.

Astfel se întîmplă, ca în răstimpul de două decenii să iasă între români acea seminție de oameni culți, care se numeste *ea însăși pe sine* "inteligentă". Astfel am ajuns noi de la suman și de la anterie pînă la elegantul frac de salon.

Să vedelm în fine ce speranțe și așteptări nutreau părinții noștri față de noi, și după aceea vom trece la răspunderea întrebărilor de a doua categorie.

În decursul întîmplămintelor din anul 1848 și 49 părinții noștri, atît dincoace, cît și dincolo de munți, erau cuprinși de admirațiune pentru cărturarii de atunci. Și într-adevăr, cărturarii de dincolo învățau pe români, ca ei să trăiască înșiși prin sine, făcîndu-și ei înșiși legile și lepădîndu-se de orice influență străină. Cărturarii români de dincoace iarăși învățau pe popor la Blaj și pretutindeni luminîndu-l despre drepturile ce i se cuvin, despre modul cum trebuie să-și croiască soarta pe viitor.

De aci strigătele înfocate ale nărinților noștri după *domni de români!* Și ce înțelegea poporul prin domni de român? Înțelegea judecători, advocați și tot felul de funcționari din sîngele său, ca să lupte ca și conducătorii din 1848 pentru drepturile și interesele națiunii, să facă dreptate bietului țaran apărîndu-l de sîmbătățile străinilor: mai înțelegea poporul prin *domni de român* și preoți, dascăli, învățați, cari să lățească învățăturile între români.

Iar dincolo de munți, părinții noștri roși de fanariotism, ciocoism și de venetici străini, simțeau trebuința fiilor poporului și ai patriei în toate ramele vieții sociale: aveau nevoie de cărturari neași români, care să le îmbunătățească soarta, să-i apere de ingerința consulilor așa-numiți protectori și de asupririle din partea turcilor.

Din aceste puține deslușiri se pot cunoaște așteptările și speranțele, pe care părinții noștri le puneau întru noi, cînd ne duceau la școală.

Să vedem acum cine suntem noi. ce facem și cum realizăm dorințele generațiunii-mame.

În cele două decenii de după 1848 noi întreprinserăm o adevărată cruciadă pe terenul culturii; nu numai în patrie, ci mai în toate țările Europei ne făcurăm cunoscut zelul înfocat de a progresa prin știință. Universitățile Austriei, Germaniei, Franței și Italiei se familiariză într-un timp foarte scurt cu numele de *român* și nu putură a nu recunoaște eminențele noastre însușiri și deosebita noastră capacitate în diferitele rame ale învățăturilor.

Astfel iată-ne astăzi o generațiune de oameni culti și învățați. Nici un titlu nu ne lipsește pentru ca să putem figura cu tot dreptul în concertul popoarelor civilizate. Cîți doctori în drepturi, în științe și filosofie! Cîți preoți și dascăli învățați! Dincolo și dincoace avem destui funcționari, advocați și profesori; avem chiar și oameni erudiți, care ar putea face minuni cu condeiu.

Și după formele vieții sociale, noi inteligenții ne-am pus pe același stadiu cu alte națiuni luminate. Nu ne lipsește viața de salon; nu neglijăm nici una din acele petreceri, care se împacă cu pozițiunea claselor mai înalte. Concerte, baluri, teatre, întruniri familiare, toate se bucură de participațiunea noastră; călătorii de plăcere, sezoane de băi și cîte alte deprinderi de bun ton, dovedesc pînă la evidență, că noi am intrat în gusturile lumii civilizate. Ba nici chiar amorul lecturii nu ne e străin: citim cu destulă mulțămire opuri și ziare în *limbi străine*.

Dar ce sunt toate acestea față de așteptările părinților noștri? Alta ne este misiunea, alte ne sunt datorințele, Noi mai întîi de toate ar fi să imităm pe Bărnuți și Câmpineni întru apărarea drepturilor și a intereselor poporului nostru; ar fi să lucrăm cu toții pentru răspîndirea luminilor între popor; ar fi să ne înaintăm literatura și să sporim întru toate *cultul naționalității*.

Ce facem?

Ne-am moleșit cu totul prin modul traiului; am pierdut cea mai eminentă însușire a parnților noștri, însușirea de-a îndura *suferințele*. Cine nu mai știe suferi, acela fuge de luptă și apoi fără luptă nimic nu se poate apăra. Comoditatea și lupta sunt doi poli opuși, care nu se pot atrage, ci numai se resping.

Cauzele noastre naționale se află într-o stare din cele mai critice; drepturile cîștigate cu nespusele trude și cu prețiosul sînge al părinților noștri sunt atacate prin toate părțile și se calcă în picioare de tot felul de guverne; dincoace de Carpați ne e amenințată și limba, cel mai scump tezaur de care ne putem mîndri. Poporul, adecă părinții și frații noștri sunt striviți de sarcini, sînt expuși la tot felul de strîmbătăți.

Noi nu sărim întru apărare, *căci nu voim a ne periclita existența*. Mai preferim a ne alipi lîngă puternicii zilei, a urla cu lupii, decît a-i combate, a-i alunga de la turmă. Nu numai atît: ne facem chiar și unelte și ne punem în serviciul asupritorului, îi dăm mîină de ajutor în contra

națiunii noastre. Rari sunt funcționarii ce cutează a nu se face complicitii stăpînitorilor; rari advocați ce au curajul a fi independenți și a lucra după dictatele conștiinței de oameni liberi. Lăsăm în pace, numai să fim lăsați în pace; ne uităm cu nepăsare la zdrențele ce curg de pe popor; ascultăm cu inima împietrită țipetele desperaților; surîdem la imputările ce ni se fac.

Dar iarăși să nu fim prea riguroși afirmînd, că noi nu facem absolut nimic. Facem și noi cîte ceva: ne certăm unii cu alții pentru lînă de capră, ne imputăm unii altora ambițiuni, patimi, nelucrare. Va să zică facem și noi ceva, n-am fi mai făcut!

Mai mira-ne-vom apoi dacă poporul nostru nu mai fantazează și astăzi pentru *domni de român* ca odinioară? Mai mira-ne-vom cînd auzim pe bietul sătean afirmînd, că românul e mai rău decît străinul? N-avem cuvînt d-a ne mira, ci trebuie să zicem întru noi: drept are poporul!

O, Doamne, ce distanță între noi și între părinții noștri!

S-o mărturisim, domnilor! Pentru noi lupta nu mai are nici un farmec; drepturi și interese naționale n-au ce mai aștepta astăzi de la noi; ne-a corupt comoditatea și servilismul; ne-am făcut răi pentru noi și buni pentru alții!

Dar să admitem pe un moment, că împrejurările actuale nu ne iartă nicidecum a lupta cu speranță de succes spre îmbunătățirea stării noastre politice. Să admitem aceasta și să ne întrebăm: ce facem pentru întărirea

dinlăuntru a poporului, a națiunii noastre, pentru progresul spiritual? Mai toți funcționarii, toți advocații, căci despre preoți și dascălime vom vorbi separat, stau în comunicațiune nemijlocită cu poporul. Ei bine, ce lumini se nevoiesc ei a răspîndi prin popor? Vor fi și de aceia, care nu încetează a lumina din cînd în cînd capetele bieților țărani, dar cei mai mulți nu fac absolut nimic!

Preoțimea și dascălimea în special n-are altă misiune decît aceea de-a cultiva poporul și moralicește și spiritualmente. Educațiunea poporului e pusă în sarcina preoților și-a dascălimii. Și ce fac cei mai mulți dintre preoții luminați? Se încaieră la certe confesionale! Susținem în auzul națiunii întregi, susținem sus și tare, că mai tot clerul nostru cel luminat din Austro-Ungaria e preocupat de frecările confesionale între uniți și neuniți, contribuie la desbinările naționale, împiedică progresul națiunii române.

Dascălimea pe de altă parte încă nu-și împlinește toată datoria. Pînă cînd dascălii învață numai în clasă, nu însă și în biserică, nu însă și pe afară, pînă atunci ei nu-și împlinesc toată datoria. Pînă cînd dascălimea nu este model de purtare și de fapte patriotice înaintea poporului, ea nu-și împlinește datoria.

Mai rămîne un punct de discutat, adecă înaintarea literaturii. Părinții noștri prea puțin au putut face pentru literatură; noi am putea face mai mult. Dar nu ne doare de progresul nostru. Cîți învățați avem și totuși nu vedem

decît prea puține cărți! La noi ar fi mai nainte de toate nevoie de-o bibliotecă poporală; s-ar cădea să dăm poporului în limba lui oea necoruptă cărți despre toate obiectele ce cad în sfera ocupațiilor sale; s-ar cădea să dăm mamelor de familie cărți de creștere, o biblie națională. Cui incumbe datoria de-a lăți istoria între popor, tradițiunile naționale și un fel de filosofie practică, prin care să se stîrpească superstițiunile și relele deprinderi? Nouă, celor inteligenți!

Noi nu numai că nu scriem, dar și dacă unii dintre noi se hazardează a contribui la adăugerea operelor literare, nu sunt sprijiniți. N-avem datină de a citi românește, prin urmare nici de-a cumpăra cărți românești. Zicem, că scriitorii noștri de astăzi, cel puțin cei de dincoace de Carpați, nu merită a fi citați. Bine; dar apoi cei de dincolo încă nu merită? N-3 scris Eliade, n-a scris Bolintineanu, nu scrie Alecsandri, nu scrie Hasdeu? etc.

Părinții noștri și în privința aoeasta ne-au întrecut. Ei citeau pe Petru Maior, citeau din poeți poporali ca Pann, Aaron și Barac; cei ce nu știau citi se duceau să asculte, cînd citeau alții; ei se simțeau foarte fericiți, dacă puneau mîna și pe calendare, unde ar fi aflat cîte ceva bun de citit. Părinții noștri n-apucaseră a dispDețui ce este românesc și național; ei nu apucaseră a-și forma neghioaba judecată, că de la un român nu poate ieși ceva de treabă. Noi disprețuim totul și nu aprobăm nimic; ne batem după cele

străine și ignorăm pe ale noastre; lăudăm pe străini și descurajăm pe ai noștri.

Ar mai fi și altele de zis tot spre scăderea, spre rușinea noastră, dar le mai rezervăm pentru alte ocaziuni. Deocamdată credem, că am pus în evidență deosebirea între noi și părinții noștri, și cu atîta ne mulțămim. Am făcut aceasta cu ocaziunea aniversării zilei celei mari din 3/15 mai.

Nu, noi nu vom pierde nimic, ci vom cîștiga foarte mult, de ne vom pune încă o dată înaintea ochilor faptele părinților noștri, virtutea lor de-acum 26 de ani.

Nu vom pierde nimic, ci vom cîștiga totul, de vom căuta la imaginile acelor bărbați, care c-o bărbăție nespūsă au condus opera renașterii noastre. Să ne rechemăm în memorie numele tuturor acelora, care dincolo și dincoace de Carpați, au luat giulgiul întins peste sicriul în care zăcea mortul, adică poporul român. Să imităm faptele acelor luceferi ai românismului și să călcăm în urmele lor.

Totul nu este încă desperat. Dacă recunoaștem, că sîntem pe povîrnișul degenerării, să facem o opintire și să ne oprim. Să aducem un omagiu umbrelor părintești, pînă nu vom deveni nedemni de-a ne mai apropia de dînsele.

De multe ori salvarea unei cauze, existența unei națiuni depinde numai de la un pas înapoi. Oare noi să nu mai fim capabili a-l face? Cine se îndoiește despre aceasta, și-a pierdut speranța în ziua de mîne. Noi nu ne îndoim, noi

sperăm, că pasul înapoi se va face spre a înlesni mergerea înainte pe calea mîntuirii.

Credem, că mai nimerit n-am putea încheia considerațiunile noastre decît citind aici pasagiul linal din celebrul discurs ce l-a pronunțat nemuritoriul Bărnuțiu pe Cîmpul Libertății. Ascultați frați inteligenți și cărturari, ascultați, cum ne vorbesc străbunii prin rostul marelui român:

"Fiilor! Noi încă am fost nu o dată în împrejurări grele, cum sunteți voi astăzi; noi încă am fost înconjurați de neamici în pămîntul nostru, cum sunteți voi astăzi, și de multe ori am suferit doară și mai mari rele decît voi; fost-am cu goții, dar nu ne-am făcut goți, fost-am cu hunii, dar nu ne-am hunit; fost-am cu avarii, și nu ne-am avarit; fost-am cu bulgarii, și nu ne-am bulgărit; cu rușii, și nu ne-am rusit; cu ungurii, și nu ne-am ungurit; cu sașii, și nu ne-am nemțit. Așa este fiilor! nu ne-am ungurit, nu ne-am rusit, nu ne-am nemțit; ci ne am luptat ca români, pentru pămîntul și numele nostru, ca să vi-le lăsăm vouă dimpreună cu limba noastră cea dulce ca cerul, sub care s-a născut; nu vă nemțiți, nu vă rusiți, nu vă unguriți nici voi; rămîneți credincioși numelui și limbii voastre; apărați-vă ca frații cu puteri unite ... ; vedeți cum ne-am luptat noi pentru limba și românitătea noastră: luptați-vă și voi, și le apărați ca lumina ochilor voștri ... "

Părinții noștri n-au rămas surzi la aceste sublime învățături; dea cerul, ca și noi să le primim cu toții în urechile și în inimile noastre!

Oriental latin, I (1874), nr. 11 (4 mai), p. 42-43,
nr. 12 (8 mai), p. 46-47.

O LITERATURĂ PENTRU POPOR

Cultura, sau mai bine, cultivarea poporului nostru va merge cu pași mai repezi, cînd fiecare agricultor, industriaș și comerciant ce știe ceti va avea de unde să-și procure cîte o carte cu cunoștințele necesare pentru dînsul. Și cine n-ar dori să-și procure asemenea cărți, dacă ele ar exista și mai ales dacă procurarea lor nu ar fi împreună cu spese prea mari pentru omul sărac?

La toate popoarele civilizate s-a recunoscut, și încă de mult, necesitatea *literaturii pentru popor*, Atît în Franța, în Anglia, cît și în Germania, ba doară și în alte țări și țărișoare, poporul de jos se află în plăcuta pozițiune de-a citi cărți scrise anume pentru dînsul, într-o limbă *inteligibilă* și cu un stil cît se poate mai simplu și mai natural. Firește, că pretutindeni s-au luat măsuri cuviincioase, ca poporul să nu dea peste dificultăți pecuniare nevincibile întru procurarea cărților, care-i sunt de neapărată trebuință.

La noi în direcțiunea aceasta nu s-a făcut încă mai nimic. Ba, ce zicem? Pe la începutul secolului acestuia unii cărturari români se apucaseră a scrie cîte ceva și pentru popor, Astfel s-au scris unele despre cultura *albinelor*, despre *morbii epidemici* etc.; dar începutul a rămas început și de-atunci încoace cărțile scrise pe seama poporului mai că nu și-au mai găsit autori.

Noi îndemnăm adeseori pe plugar să-și mai schimbe sistemul de agricultură, să se ocupe cu grădinăritul și cu creșterea vitelor de rase bune; îndemnăm pe meseriași să se instruiască în ramul lor; provocăm pe comercianți să-și procure toate cunoștințele, pe care se bazează comerțul în ziua de astăzi. Îndemnăm și mereu

îndemnăm; iară dacă vedem, că totuși nu se face mai nimic, atunci ne bosumflăm și ne bocim de dimineață pînă seara, că poporul nostru nu e capabil de-a îmbrățișa progresul. Tot așa declamăm și despre moralizarea bieților oameni, prin învățături atît religioase cît și lumești; dar iată, că nici în astă privință nu o prea scoatem la cale și apoi ne văietăm din nou, că românul e corupt, că din el nu va ieși om cum se cade!

Dar, pentru Dumnezeu Sfintul, să dăm poporului mijloace de înaintare, dacă dorim cu atîta foc să-l vedem înaintînd! Să-i scriem cărți și despre agricultură, și despre industrie și despre comerț; să-i punem sub ochi învățături folositoare, scrise într-un mod atrăgător, cu o limbă de înțeles și c-un stil cît se poate mai simplu, adică să-i scriem românește, cum pricepe el, iară nu latinește, nici franțuzește, cum nu pricepe. Să facem și noi cu poporul nostru ceea ce au făcut și fac germanii, francezii și englezii cu al lor, și atunci poate fi sigur ori și cine, că agricultorii, industriașii și comercianții noștri vor pași mai cu spor pe calea progresului.

- Poporul nostru nu citește! vor răspunde unii. Oamenii noștri de la sate mai bucuroși petrec prin birturi, și cei din orașe prin cafenele, decît să șadă acasă lîngă carte sau să asculte pe alții citind! ...

Aceasta nu stă. Din contra poporul e iubitor de citire, numai să aibă cărți care-l interesează, care-i merg la inimă. Treceți, rogu-vă, prin sate, de vă convingeți! Veți afla, că oricine știe puțină carte, are și cîte un opușor poporal pe masă, are cîte un calendar, cîte o cărticică [...]. Veți mai afla, că chiar și aceia, care nu știu citi, se duc de ascultă, cînd citesc cei cărturari. Dacă oamenii noștri șed

dumineca și sârbătoarea pe la birturi, aceasta provine mai ales din lipsa altor mijloace de distracțiuni mai inocente, mai puțin ruinoase.

Poporul va citi desigur, numai să aibă ce. El peste curînd va și avea ce să citească, numai noi cărturarii să fim oameni, să scriem pe seama poporului fiecare ce putem și cît putem.

Iată pentru ce recomandăm noi Asociațiunii noastre premiarea de scrieri populare. Zicem: scrieri populare și vrem să fim bine înțeleși. Unii de-ai noștri pretind adeseori, că scriu pe seama poporului, pe cînd întru adevăr nici materiile tratate, nici limbajul nu corespund de loc scopului. Ortografiile prea savante, sintaxa încîlcită după modelul unor limbi, care n-au nimic de comun cu a noastră, o expunere a ideilor în mod prea științific, – toate acestea vor produce în popor dezgust, iară nu gust de citire. Să ne lămurim odată în această privință!

În ceea ce privește modul, cum ar fi să se procedă. cu premiarea scrierilor, părerea noastră este următoarea:

În fiecare adunare generală asociațiunea transilvană, sau alte asociațiuni și societăți cu asemenea scop, va destina și vor destina cîte două-trei premii, mai mici ori mai mari, după cum vor permite mijloacele, pentru cele mai bune scrieri populare. Asociațiunea va indica însăși materialele de tratat și va stabili în mod precis condițiunile de premiere. La un termen anumit scrierile vor avea să intre la biroul asociațiunii și se vor da unei sau mai multor comisiuni de bărbați competenți spre examinare. Premiile nu se vor da respectivilor autori, decît după tipărirea opurilor. Prima edițiune va fi proprietatea asociațiunii, dînduse însă autorilor voie de-a mai scoate și

alte edițiuni; dar și cînd autorii ar scoate a doua, a treia edițiune, ei să fie îndatorați a dăruii asociațiunii un număr de exemplare, care se vor vinde în favoarea fondului ei. În schimb pentru un asemenea dar, asociațiunea va interveni cu toată influența ei morală, pentru ca scrierile rămase în proprietatea autorului, să se vîndă mai cu înlesnire și chiar prin organele asociațiunii.

În modul acesta bărbații capabili de a scrie pentru popor nu și-ar mai îngropa talentele ca pînă acum, ci fiecare, văzîndu-se sprijinit, s-ar nevoi să ajute din răspuțeri înaintarea națiunii prin ostenele sale; iar pe de altă parte s-ar lăți gustul de citire între cărturarii de la sate și s-ar deștepta întru dînșii un viu interes pentru tot ce literatura ar produce bun și folositor.

Ci afară de premiera mai e și alt mod de-a crea o literatură pentru popor.

Asociațiunea dacă ar voi să dezvolte și mai multă energie, să-și realizeze și mai curînd scopul, pentru care a fost întemeiată, atunci să meargă cu un pas și mai departe: ea nu numai să premieze scrieri, ci să tipărească și de acelea, care nu s-au compus cu scop de-a fi premiate. Să se adreseze cu un apel patriotic către întreaga inteligență română provocînd-o a scrie pentru popor, adică a scrie fără nici o răsplată din partea asociațiunii. Desigur, că se vor găsi oameni de aceia, care să răspundă apelului; se vor găsi, fie și puțini, astfel de bărbați duiși de binele națiunii, care să se îmbie cu cîte un mic studiu, cu cîte o disertațiune, ba și cu cîte o traducere potrivită. În prima linie, sîntem siguri, că această întreprindere va fi îmbrățișată cu căldură de către foștii bursieri sau stipendiști ai asociațiunii, dintre care o mare parte s-ar părea, că și-au uitat cu totul de binefacerile primite.

După ce vor fi incurs la asociațiuni singuraticile scrieri de la singuraticii autori, o comisiune le va primi spre aranjare și va purta de grijă, ca în fiecare an să se publice cu spesele asociațiunii câte o broșuriță sau două sub o numire corespunzătoare, cum ar fi bună-oară "*biblioteca populară*". Cu vinderea atîtor broșuri s-ar însărcina comitetul central, precum și comitetele filiale prin diferitele despărțăminte. La adunările generale președintele s-ar adresa cu stăruință către toți membrii prezenți și ar sta mereu de dînsii, ca să nu plece pe acasă fără de a-și lua cu sine drept suvenir câte o broșură, două, fie spre a le ținea pe seama lor, fie chiar spre a le dăruia celor lipsiți de mijloace pecuniare. Ba mai mult încă: măritele consistor ar putea provoca de-a dreptul pe preoți și pe învățători, ca nu numai să cumpere scrierile publicate de asociațiune, dar încă să le și cetească oamenilor necărturari în ore de repaos.

Dar ni se va spune, că asociațiunea nu poate hazarda nimic, nu poate risca nimic din veniturile fondurilor ei atît de modeste pentru niște întreprinderi, al căror rezultat nu oferă nici o garanție sigură. La niște observațiuni ca acestea, dacă ar veni cineva să ni le facă, am răspunde fără pic de sfială, că multe stipendii au ieșit din lada asociațiunii cu bani riscați, care în vecii vecilor nu vor mai da interesele așteptate, nu zicem cele materiale, ci numai cele morale. Noi, în ceea ce ne privește personal, suntem de ferma convingere, că asociațiunea nu va pierde, ci, din contra, va și cîștiga prin tipărirea de scrieri populare.

Să se facă numai începutul. Poporul se va deprinde pe nesimțite cu citirea de astfel de scrieri și scrierile vor fi căutate și cumpărate întocmai ca și calendarele, ca *Arghirii*,

Leonații, ca *Piramii*, ca *Patimile*, ca visul Maicei- Preciste. Oamenii vor citi, sau vor asculta citindu-se duminica și sărbătoarea pe sub pereții caselor, la umbra pomilor, apoi în serile de iarnă lîngă vatra focului. Birturile vor fi mai rar cercetate, certele și bîrfelile nu vor mai găsi atîtea prilejuri binevenite.

E drept, că rezultatul va depinde mai vîrtos de la alegerea materiilor și de la însușirile limbajului și ale stilului. E drept, că țăranul nu va avea nici o plăcere să citească sau să asculte cestuni, pe care el în simplitatea și în lipsa lui de cultură nu le poate pătrunde; e tot așa de drept, că el va avea totdeauna în oroare o limbă, pe care nici preoții, nici învățătorii satului n-ar fi în stare să o înțeleagă.

Prin urmare obiectele scrierilor vor trebui luate chiar din sfera vieții practice, atît față de agricultor și meseriaș, cît și față de comerciant. Țăranul plugar se va interesa de tot ce se raportă la felurile calități ale pămîntului, la modul îngrășării și cultivării lui; se va interesa de precepte economice, din care poate să tragă folos imediat pentru toate ocupațiunile sale, fie ori de ce natură ar fi. Industriașul va fi bun bucuros să afle câte ceva despre confecționarea uneltelor și a mașinilor, cu care lucrează, despre pregătirea diferitelor produse, din care, la rîndul său, produce și el manufactele și fabricatele; el se va informa cu plăcere despre diverse invențiuni și descoperiri, despre asociațiuni pe terenul muncii, despre situațiunea și progresele industriei în alte țări. Comerciantul iarăși va năzui să-și cîștige cunoștințe în toate direcțiunile activității sale; merceologia, contabilitatea, elementele de drept comercial, mersul negoțului în diferite

țări și orașe, vor fi pentru dînsul tot atîtea obiecte de ocupațiuni folositoare, de predilecțiune și distragere.

Ci scrierile populare n-au să tindă numai la scopuri practice de utilitate, numai la rezultate materiale; ele pe lîngă utilitate să aibă în vedere și bunul și frumosul, pe lîngă învățatură să aibă în vedere și educațiunea. Poporul nostru e iubitor de poezie. de istorie, de tot felul de învățături morale. Pentru ce dară nu i-am da broșuri cu versuri și cu poezii populare scoase din scrierile lui Anton Pann, Alecsandri, din ale lui Aaron și Barac, din fabulele lui Donici, Alexandrescu etc.? Pentru ce n-am pune oare în mîinile poporului istoria națională scrisă anume pentru dînsul. ba chiar și unele părți din istoria universală? Pentru ce, în fine, n-am face pentru oamenii noștri extracte [...] și colecțiuni de sentințe, maxime și proverbe, pentru care dînșii au un gust deosebit?

Numai orbii, cari sunt orbi și nu mai au nici o vedere numai unii ca aceia se mai pot îndoii despre imensele servicii, care s-ar aduce poporului român printr-o literatură populară: singuri inamicii progresului nostru ar mai putea sta nepăsători în fața unei întreprinderi cum este aceasta. pe care ne permitem a o reromanda cu toată stăruința tuturor conaționalilor noștri.

Premierea și tipărirea de scrieri populare să fie deci pe viitor una din devizele de căpetenie ale asociațiunii noastre. *O literatură pentru popor* să fie de-aci înainte preocupățiunea constantă a tuturor bunilor patrioți.

Așadar să ne apucăm cu toții de lucru! Unii să îndemne la fapta bună și să premeargă cu exemplul; alții să-și sacrifice ostenele spirituale și iară alții să concurgă cu obolii lor. Nici unul dintre noi să nu se uite la celalt cum

lucrează și se jertfește singur pentru toți, fără ca să facă, la rîndul său, și dînsul cît i se cuvine. A zidi un edificiu național ori social seamănă foarte mult cu zidirea unui edificiu material propriu-zis. La înființarea acestuia concurg multe brațe, cugetă multe capete și multe fețe asudă: unul aduce piatră, altul var; unul pregătește materialul de lemnărie, altul pe cel de ferărie; unul sondează, măsură, altul supraveghează, pe cînd iară alții zidesc și tencuiesc. Așa merg lucrurile și la zidirea edificiului social și național.

Dificultatea la întemeierea unei literaturi pentru popor nu poate fi alta, decît doară facerea începutului. Aideți să voim a-l face, și-l vom și putea face! Dacă la început participarea nu va fi generală, dacă numai un mic număr va sări la fapta bună, totuși să nu ne pierdem inima, ci să mergem înainte consolîndu-ne cu vorbele poetului:

"La fapta bună puțini s-adună,
Mult pot puținii buni împreună!"

Orientul latin, I, (1874), nr. 25 (22 iunie), p. 98, nr. 26 (26 iunie), p. 102-103.

MUZICA NAȚIONALĂ

Ne aducem aminte de un episod tragic într-o canzonetă comică. E vorba de piesa intitulată "Barbu-lăutariul".

Dacă nu ne înșeală memoria, bătrînul lăutariu văzîndu-se alungat de prin saloanele boierilor de moda nouă își ia ziua bună printr-un cîntec, în care se cuprind și următoarele cuvinte:

Eu mă duc, mă prăpădesc,
Ca un *cîntec bătrînesc!*

Tragicul pentru noi nu stă întru acea împrejurare, că se va prăpădi bătrînul lăutariu. Lăutari se vor fi mai prăpădit destui, precum și alți oameni se prăpădesc. Ci Barbu ne spune, că el se prăpădește ca un *cîntec bătrînesc*. Iată ceea ce ne îngrijește și ne tulbură pe noi: soarta cîntecului bătrînesc, prin care înțelegem mai vîrtos melodiile românești, muzica națională. În neliniștea și întristarea ce ne-o cauzează vorbele lăutariului, noi ne întrebăm cu nedumerire la tot momentul: *prăpădi-se-va oare cîntecul bătrînesc? Ce vom face ca să nu-l lăsăm să se prăpădească?*

Și într-adevăr melodiile noastre naționale au început să facă loc celor străine, de cînd ne-am mai familiarizat și noi cu datinile și cu gusturile popoarelor civilizate. Noi așți civilizați suntem în cîtva fidela fotografie a acelor boierași, cari alungă pre Barbu-lăutariul; urechile noastre, ca și ale lor, sunt deja deprinse cu tonurile perfecționate și clasice, de care se delectează publicul pe la opere; abia mai putem suferi "*ofuri*"-le cîntecelor românești. Cine vrea să satisfacă gusturilor și pretensiunilor noastre, trebuie să ne cînte:

Fundația Lapedatu

La donna e mobile!

De unde provine oare la noi această aversiune față de muzica națională?

Ea provine mai ales de acolo, că muzica română, adecă ariile, prin care românul își interpretează graiul inimii sale, nu se bucură nicidecum de acea atențiune și îngrijire ce ar trebui să-i consacreze un popor, care aspiră la o viață specifică națională.

Ca și poezia populară, ca și poveștile sau basmele, tot așa își au și melodiile naționali sanctuariul, unde sunt conservate, prin casele și colibecele țăranilor, pe la stînele păstorilor. Unele și altele trebuiesc culese de pe unde se află și păstrate ca niște diamante de mult preț, căci ele constituiesc adevăratul tezaur al națiunii noastre în sfera cugetării și a simțămîntului. A le ignora, a le lăsa în părăsire și a le da uitării nu poate însemna alta, decît a renunța de bună voie la ceea ce caracterizează mai cu deosebire viața intelectuală și morală a unui popor; nu poate însemna alta, decît a plesni în față ceea ce numim naționalitate și a scoate din educațiunea generațiunilor viitoare orice element cu adevărat românesc.

În privința poeziei populare vedem, că s-au făcut deja destule încercări, și unele cu bun rezultat, spre a nu o lăsa să se piardă: s-au cules și s-au întocmit o mulțime de versuri sau poezii din diferite ținuturi locuite de români, depunîndu-se ca un monument nepieritor în tezaurul literaturii noastre. Ci poeziile populare nu pot avea destinațiunea de a figura în literatură numai ca monument: ele au să servească în prima linie ca baze la dezvoltarea poeziei noastre artistice.

Tocmai așa stă lucrul și cu melodiile românești: ele încă sunt menite a forma fundamentul la crearea unei muzici artistice naționale. Drept aceea, ele încă trebuiesc culese, întocmite și studiate cu cea mai mare grijă. Orice s-ar pierde dintr-însele ar fi spre dauna națiunii noastre.

E adevărat, că dincolo de Carpați unii artiști n-au rămas cu totul nepăsători față de ariile naționale: ei au exploatat în câțiva bogățiile armonioase ale inimii române; dar nici pe departe nu s-a făcut încă de-ajuns. La noi dincoace – căci acestea le scriem cu privire la românii de dincoace de Carpați – la noi terenul muzical mai deloc nu s-a destelenit. Fie din indiferentism, fie din nebagare de seamă, noi pînă astăzi ne-am interesat prea puțin de soarta muzicii noastre, ca cum tot una ne-ar fi, ori vom avea ori nu vom avea muzică națională. Ne uităm la unguri, la greci și la sîrbi cu cîtă tragere de inimă și cu cîtă plăcere cultivă ei ariile lor și cu cîtă mîndrie le ascultă; noi însă pare că n-am avea nimic comun cu alți oameni în astă privință.

Ba, ce zicem? Ne lăudăm și noi cît ne ia gura, că melodii și cîntece ca ale noastre nu mai sunt pe fața pămîntului. Spunem străinilor, că e un adevărat deliciu să asculte cineva cîntînd pe un păstor lîngă turmă, fetele în șezătoare – să asculte frumoasele hore, după care se dansează la noi. Cu toate acestea nu ne prea batem capul de-a transpune pe terenul artei, nici jalea păstorului, nici bucuria fetelor, nici horele lăutarilor. Le lăsăm pe toate în grija țărănilor, iară noi ne încîntăm, ne fermecăm de melodiile altor națiuni. Cum nu s-ar prăpădi între asemeni împrejurări cîntecul bătrînesc?

Dar așa nu e bine.

Membrele disperse ale muzicii noastre naționale trebuiesc adunate și unite într-un tot, spre a le perfecționa pînă la clasicism.

Sunt mulți care socotesc, că precum s-au aflat oameni de au făcut colecțiuni de poezii și basme populare, așa se vor afla cu timpul și compozitori pe terenul muzical. Ei, dar să nu pierdem din vedere, că dacă cineva umblă să ajungă compozitor, are nevoie de un studiu îndelungat și de multe pregătiri, are nevoie să devină artist consumat.

Artiști în muzică mai că nu avem dincoace de Carpați; ba chiar și dincolo ei sunt foarte rari. Pe de altă parte mai nici un tînăr de-ai noștri nu se consacrează exclusiv studiilor muzicale, fie din cauza lipsei de prospecte pe viitor, fie și numai din cauza lipsei de mijloace pentru studiu. Suntem convinși, că aceasta n-are să rămînă pentru veci așa. Sperăm, că și românii vor avea odată destui artiști în muzică și mai ales atunci, cînd pe de o parte viața noastră socială se va întrema măcar într-atîta, că un artist să-și poată găsi subzistența pe la teatre și concerte, iar pe de altă parte cînd singuraticii noștri conaționali vor dispune de stări materiale mai însemnate, ca să-și poată crește copiii în orice specialitate ar voi.

Lăsa-vom oare muzica națională în starea ei de față pînă cînd lucrurile vor ajunge de sine la punctul acesta? De vom tot lăsa de azi pînă mine, iată care ne va fi folosul: clasele inteligenței se vor deprinde cu muzica străină și vor uita pe cea națională; iară melodiile populare române se vor exploata de către artiștii altor naționalități, se vor înstrăina încetul cu încetul și vor fi cultivate sub tituli străini.

Ei bine, să nu mai așteptăm, să nu mai lăsăm, ci să ne grăbim a lua noi înșine ale noastre dintre ale noastre, și a păstra cu sanctitate tot ce este al nostru. Să ajutăm cu bani de-ai națiunii pe acele talente muzicale ce n-au mijloace pentru studii în acest ram al artei. Apelăm deci iarăși la diferitele asociațiuni, societăți și fundațiuni înființate pentru înaintarea culturii naționale, iarăși apelăm la dînsele și le rugăm să destineze și pentru muzica națională un stipendiu sau două.

Ni se va obiecta, că bani sunt puțini.

Aceasta o recunoaștem; e însă modru, de-a economisi și cu puținul. Au doară nu ar fi cu puțință a mai reduce în câțva bursele, care se dau, de exemplu, pentru studenții în drept? De altfel nime nu pretinde, că să se destineze dintr-odată mai multe burse în favoarea muzicii. Deocamdată și una singură ar fi de-ajuns.

Acela, căruia i s-ar oferi un astfel de stipendiu, ar primi îndatorirea de-a se ocupa mai vîrtos cu muzica noastră națională; după terminarea studiilor ar avea să facă excursiuni artistice prin diferitele ținuturi locuite de romani, spre a reveni apoi cu o colecțiune de tot felul de arii naționale. Dară nici excursiunile acestea nu se vor putea realiza fără mijloace pecuniare; drept aceea ar fi să se destineze și pentru acest scop o anumită subvențiune.

Să nu creadă nimenea, că muzica națională n-ar fi meritînd să devină obiect de preocupățiune pentru poporul român. Muzica influențează cu o putere magică asupra omului; ea nu numai că contribuiește foarte mult la înnobilarea inimii, ci adeseori înflăcărează și înaripează voința spre fapte mari. De ne-am fi deprins noi a iubi și prețui mai mult melodiile noastre naționale, desigur, că

patriotismul n-ar lîncezi în piepturile noastre așa cum lîncezește astăzi. Ba și din punctul de vedere al civilizațiunii, cultivarea muzicii noastre ne este impusă în modul cel mai imperios.

Oriental latin, I (1874), nr. 30 (10 iulie), p. 120.

PATRU LUCEFERI

Să nu ne uităm de trecut, nici de oamenii iluștri ai trecutului.

Trecutul să ne fie întru totdeauna o școală prețioasă, o școală de experiență, care dă popoarelor cele mai bune învățături și totdeauna cele mai sigure. Oamenii eminenți ai trecutului să ne servească de preceptorii în arta vieții, de câte ori soarta și-agerește armele de atac în contra noastră. Pe dînșii să-i avem luceferi în acele momente critice, cînd nu ne mai putem mișca decît orbecînd [...].

Epoca cea mai instructivă ni se pare a fi aceea a regenerării și reînvierii noastre naționale: înțelegem epoca de la 1848.

Această epocă a dat românilor de dincoace de Carpați condițiunile vieții naționale, pe care noi le rezumăm astfel: simțămîntul național, conștiința libertății și a drepturilor naționale împreună te cu direcțiunea întru cîștigarea și apărarea lor, apoi devotamentul pentru patrie prin botezul sîngelui.

Toate aceste idei sublime și-au avut în 1848 reprezentanții, apărătorii și apostolii lor.

Între ceilalți bărbați, care au luat parte la opera regenerării naționale din numita epocă, trei merită mai cu deosebire cultu[1] și eterna recunoștință din partea poporului român; aceștia sunt Andrei Murășanu, Simion Bărnuțiu și Avram Iancu.

Iată luceferii, de care atinserăm mai sus. Un al patrulea trebuie pus lîngă dînșii, adică istoricul întîmplărilor de la 1848, care de altfel joacă un rol principal în tot decursul acestor întîmplări.

Andrei Murășanu prin accentele lirei sale patriotice a trezit în inimile românilor toate sentimentele înalte, ce se referesc la patrie și națiune. El a deprins urechea românului cu alarmul luptei pentru libertate; el a produs în suflete acel entuziasm, ce face pe om să disprețuiască moartea spre a-și apăra și salva tot ce are mai scump pe lume, adică limba și căminu[1]. Dar Murășanu n-a deșteptat numai simțămîntul național, ci a contribuit puternic și la deșteptarea conștiinței.

Simion Bărnuțiu s-a adresat mai mult conștiinței națiunii, decît simțămîntului ei; el îi formă cugetarea întocmai după cum poetul îi formă inima.

Discursul lui Bărnuțiu pe Cîmpul Libertății nu e alta decît un *Deșteaptă-te Române* îndreptat către mintea românilor. Bărnuțiu a definit națiunii necunoscuții termeni de libertate națională și de drepturi naționale; tot el a indicat și direcțiunea, în care ar trebui să umble românii, dacă vor să-și păstreze libertatea și drepturile pentru vecii vecilor. Bărnuțiu putem zice că devenise la 1848 sufletul tuturor mișcărilor; el cugeta pentru națiune; el vorbea în numele ei și după pofta ei, stabilea principii, netezea toate cărările pentru acțiune și la nici o ocaziune nu lipsea, cu înțelepciunea sfaturilor sale. Cu un cuvînt, Bărnuțiu a pus fundament la politica națională.

Avram Iancu a fost cea mai impozantă și cea mai tragică creațiune a epocii de la 1848. Dacă Murășanu prin înfocarea simțămîntului a format inima românului și dacă Bărnuțiu prin idee i-a determinat voința întru realizarea principiilor de drept și libertate, apoi laurul executării, al faptei materiale se cuvine lui Avram Iancu. Dînsul era chemat a pune brațul românului în serviciul patriei, a

regenera poporul cu privire la faptele de arme. Geniul eroului muntean știu să facă din Munții Apuseni niște castre redutabile [...]. Nici un inamic nu intrase în munții moșilor fără ca să fie supus ultragiului d-a trece prin jug. Iată cine fu Avram Iancu, iată cum erau advocații atunci!

În fine să numim și pe acela, care știu să înregistreze atât de bine toate peripețiile tragediei de la 1848: A. P. Ilarian. Martor ocular al întâmplărilor, orator înfocat și apostol neobosit, acest bărbat ne dă cea mai fidelă iconă despre tot ce s-a petrecut în jurul său; el ne descrie cu cele mai vii culori entuziastica deșteptare a națiunii, ne dă o idee cât se poate mai lămurită despre situațiunea din ajunul marilor evenimente. Cine citește istoria D-lui P. Ilarian cu destulă atențiune se simte răpit de toată puterea acelu sfânt entuziasm, pe care nici un sacrificiu nu e prea mare, când e vorba d-a lupta pentru salvarea patriei și-a națiunei. Din această carte înveți a simți, a cugeta și a lucra românește; citirea ei nu mai inimilor împietrite, asupra spiritelor sceptice n-ar putea să producă o astfel de impresiune.

Niște bărbați ca aceștia trebuie să servească generațiunilor june ca modele de patriotism și de virtute. Dînșii pînă la sfîrșitul vieții, vorbim aici numai de cei trei dintîi, au binemeritat de la națiune. Nici unul din ei nu s-a lepădat de ideile și de principiile sale, ci le-a susținut pînă la cea din urmă răsufare.

Cel mai bun atestat despre mărimea sufletului și despre curățenia simțămintelor ce-i caracteriza, li se dă tocmai prin modul cum au viețuit după ce-și împliniră misiune a la 1848 și cum s-au mutat din lumea aceasta.

Murășanu se mulțumi cu o funcțiune din cele mai modeste; el nu-și bătea capul, cum să se inavuțească și cum să ajungă la nu știu ce ranguri luminate; nici nu abuza de popularitatea ce-o avea la națiune; el nu venea să se impună cu sila ca conducător al națiunei, nici să întunece opiniunea publică prin laudele exagerate la adresa unora și altora. Unica lui ocupațiune era literatura română, pe care a îmbogățit-o cu niște produse neperitoare. Mureșanu avu un sfîrșit trist, ceea ce se întâmplă foarte des bărbaților aleși. Spun, că pe patul de moarte se gîndea tot la națiunea sa.

Simion Bărnuțiu văzîndu-se silit a se depărta din patria sa, totuși el nu-și uită nici de această patrie, nici de poporul ei. Bărnuțiu departe d-a părăsi direcțiunea de idei ce-o apucase la 1848, dar încă o mai și perfecțiună; ca profesor în Iași acest nemuritor bărbat se nevoi a-și crea o școală și a-și crește discipoli care să-i propage în toată viața lor principiile de drept și politice-naționale. Niște descreeați de dincoace și niște închipuiți de dincolo de Carpați au început a-și bate joc de scrierile lui Bărnuțiu, pe care poate nici nu le-au citit, necum să le înțeleagă. Dar națiunca venindu-și în fire suntem siguri, că din Bărnuțiu va să-și facă un preceptor în toate cestiunile mari naționale.

În fine ce vom zice despre Avram Iancu? Când a fost el mai mare, în luptele de la 1848 sau după aceea? Ce va aduce numelui său mai mult gloria, eroismul pe cîmpul de bătălie, ori caracterul cel integru, cel demn de admirațiune? Iancu avu conștiința acțiunilor sale; el a știut, că nu se luptă pentru propriul interes, ci pentru binele poporului. Drept aceea Iancu nu putu să primească decorațiuni, ci trebuia să reclame drepturi pentru popor.

Alții n-au lucrat ca dînsul, din care cauză dînsul nu putea decît să se scîrbească de purtarea lor. Iancu a devenit martir ca și poporul român, a suferit cu acest popor, a plîns cu lacrimile lui și la sînul lui și expirat candidul său suflet. Alții o avură mai bine; pe cînd poporul gemea în suferințe, ei gemeau în bunătați lumești, se desfătau și îngîmfau în socoteala poporului martir. Și lucru straniu! Iancu era să se prăpădească uitat și necunoscut, iar acești din urmă ajunseră a figura *oameni mari* în ochii generațiunilor june, generațiuni ce nu mai cugetă și nu mai judecă de la sine.

A. P. Ilarian e încă în viață; dar cine știe dacă providența nu-l va fi destinat să sfîrșească cum au sfîrșit Murășanu și Iancu. N-ar fi mirare; căci idealul național doară în nimeni nu se incarnase mai mult, decît tocmai în acest bărbat. El cum a scris, așa a și simțit: nu știa să fericească nici să ascundă adevărul. După curmarea revoluțiunei d. Papiu trecu în România, ca și Bărnuțiu, unde nu încetă d-a trăi națiunii sale și pentru dînsa. *Tesaurul de monumente*, discursul în Academie despre G. Șincai și conducerea societății "Transilvania" sunt tot atîtea dovezi că acest bărbat nu fără cuvînt se poate pune alături cu cei trei de mai sus.

Cine va imputa românilor cîndva ingratitudea, va avea tot dreptul. Ingrați au fost românii de dincoace către toți oamenii, care le-au făcut bine și s-au jertfit pentru dînșiii. Murășanu, Bărnuțiu și Iancu trăiră prea mult pentru români; Papiu Ilarian încă va avea aceeași soartă. Noi n-avem altă răsplată decît uitarea.

Dar pînă cînd? Deșteptați-vă generațiuni june și apucați pe calea adevărului! Priviți în razele aoestor

luceferi și nevoiți-vă a călca pe urmele lor; fiți cum au fost ei, lucrați cum au lucrat ei!

46. *Oriental latin*, II (1875), nr. 12 (8 februarie), p. 45--

BIBLIOGRAFIE

În volume

Antume

Încercări în literatură. Braşov. Cu tipariul lui Römer & Kamner, 1874, 198 p.

Cuprinde: Prefaţă; Versuri: *Primăvara, Amorul târziu, Visul, Speranţa, La îngerul libertăţii, Floarea amorului, La un oţel din an 1848, Fericirea, Conversare c-un amic, Cucul, O floare veştejită, La zefir, La providenţă, Dor de ducă, La mamă, Mormîntul orfanei, Liliicii, Durerea, Sărutările, Apel la unire, Jalea păstoritei, Frunza, Mirii, Inelul sătenei, Amăgirea, Orfanii, Ruga sclavului, La E ... , Glasul străbunilor, Suspine, Domniţa şi păstorul, Floarea, Părul de aur, Fuga de griji, Dumnezeuul nostru, Ghitara, Adorare (La Elena), Noaptea, Năframa Doamnei.*

Teatru: *Tribunul*, dramă în trei acte.

Asupra situaţiunii. Articoli şi foişoare. Braşov. Cu tipariul lui Römer & Kamner, 1877, 194 p.

Cuprinde: *Prefaţă* I. Poporul şi viaţa socială. 1. *Situaţiunea şi îndreptarea ei*, 2. *Împoporarea oraşelor*, 3. *Moralizarea poporului*, 4. *O literatură pentru popor*, 5. *Expoziţiuni pentru popor*, 6. *Viaţa în oraşe*, 7. *Muzica naţională* II. *Şcoala şi învăţămîntul*. 8. *La cestiunea învăţămîntului poporal*, 9. *Un cuvînt în interesul învăţămîntului şi al educaţiunii*, 10. *La cestiunea conferinţelor învăţătoreşti*, 11. *Maghiarii şi şcoalele române*; III. Foişoare. 12. *Noi şi părinţii noştri*, 13. *Servilismul*, 14. *Educaţiunea sexului frumos*, 15. *Cum să fie mamele*.

Fundaţia Lapedatu

Postume

Stejarul lui Horia [poezie], în *Centenarul revoluţiunii române de la 1784 (Horia, Cloşca şi Crişan)*. Bucureşti, 1884, p. 39.

Nuvele istorice. "Amor şi răzbunare" şi *"O tragedie din zile bătrîne"*. Cu o notiţă biografică şi portretul autorului. Sibiu, 1905, 68 p. (Biblioteca populară a "Asociaţiunii" nr. 21) *Prefaţă şi Schiţă biografică* de A. Bârseanu. Retipăriri: *Amor şi răzbunare*, Povestiri istorice. Sibiu, 1926, 72 p. (Biblioteca populară a "Asociaţiunii", nr. 136); *Amor şi răzbunare*, Povestiri istorice. Sibiu, 1935, 72 p. (Biblioteca populară a "Asociaţiunii", nr. 225).

Nuvele istorice. "Moartea lui Asan" şi *„O duşmănie cu bun sfîrşit"*. Sibiu, 1906, 116 p. (Biblioteca populară a "Asociaţiunii", nr. 22).

Moartea lui Asan. Povestire istorică. Sibiu, 1906, 72 p. (Biblioteca populară a "Asociaţiunii", nr. 134) *Prefaţă şi Schiţă biografică* de A. Bârseanu. Retipăriri: *Moartea lui Asan*. Povestire istorică. Sibiu, 1935, 58 p. (Biblioteca populară a Asociaţiunii "Astra", nr. 22-1) *Mira fată de împărat*. Sibiu, 1909, p. 17-18 (Biblioteca copiilor şi a tinerimii, nr. 4). Retipăriri: *Două povestiri istorice*. Cluj, Institutul de arte grafice "Ardealul", [1922], p. 3-25 (Biblioteca copiilor, nr. 3). Se publică împreună cu povestea lui S. Fl. *Marian Fata lui Negrea*.

În periodice**Poezii****Antume**

Fetița și turturica, în "Aurora română", III, nr. 16, 15/27 aug. 1865, p. 1-2.

Primăvara, în "Familia", II, nr. 12, 25 apr./7 mai 1866, p. 140; "Dorobanțul", I, nr. 157, 25 apr. 1878, p. 4.

Așteptarea, în "Familia", III, nr. 30, 29 iul./9 aug. 1867, p. 361.

Adio, în "Familia", IV, nr. 14, 20 apr./2 mai 1868, p. 140.

Mirii, în "Familia", IV, nr. 19, 30 mai/11 iun. 1868, p. 217.

La o ruină, în "Familia", IV, nr. 27, 2/14 aug. 1868, p. 313-314.

Cînd ieșeam cu tine, în "Albina Pindului", I, nr. 5, 15 aug. 1868, p. 128.

Țării mele, Nu fiți ... , Amоруlui, Suspine, în "Albina Pindului", I, nr. 6, 1 sept. 1868, p. 151-152; *Țării mele*, în "Dorobanțul", I, nr. 126, 23 mart. 1878, p. 3; *Nu fiți ...*, în "Dorobanțul", I, nr. 129, 26 mart. 1878, p. 3; "Familia", XIV, nr. 33, 30 apr./12 mai 1878, p. 210.

La E ..., în "Familia", IV, nr. 32, 11/23 sept. 1868, p. 376.

Suspîn (La moartea amicului Eug. Bologa), în "Familia", VI, nr. 34, 27 sept./9 oct. 1868, p. 395-396.

Ghitara, în "Familia", IV, nr. 42, 30 nov./12 dec. 1868, p. 493.

La Elena, în "Familia", V, nr. 12, 23 mart./4 apr. 1869, p. 134.

Vitejii Daciei, în "Traian", I, nr. 18, 4 iun. 1869, p. 7; "Românul", XIII, 12 iul. 1869, p. 2; "Actele Societății Transilvania", II, Cartea V-VI, 1869, p. 77-79; "Telegraful", I, nr. 129, 8 sept. 1871, p. 3.

Providenței, în "Traian", I, nr. 19, 8 iun. 1869, p. 75; "Telegraful", I, nr. 136, 18 sept. 1871, p. 3.

La ardeleni, în "Traian", I, nr. 22, 15 iun. 1869, p. 88.

Revederea, în "Familia", V, nr. 23, 8/20 iun. 1869, p. 267-268.

O psaltire română Psalmul 1 Dumnezeuul nostru, în "Traian", I, nr. 35, 18 iul. 1869, p. 140; "Telegraful", I, nr. 54, 8 iun. 1871, p. 2; "Românul", XV, 10 iun. 1871, p. 486; "Familia", VII, nr. 25, 20 iun./2 iul. 1871, p. 291; "Familia", X, nr. 13, 31 mart./12 apr. 1874, p. 145-146; "Șezătoarea", V, nr. 18, 1 oct. 1879, p. 138-139; "Amicul poporului, Căldariu pe anul comun 1889", XXIX, Sibiu, p. 101; "Calendarul Asociațiunii pe anul 1913", Sibiu, 1912, p. 35; "Olteanul", VI, nr. 50, 14/27 dec. 1914, p. 2. Se reproduce cu titlul: *Dumnezeul nostru*.

Psaltirea română. Psalmul II. Ruga sclavului, în "Traian", I, nr. 37, 23 iul. 1869, p. 148; "Telegraful", V, nr. 873, 22 febr. 1875, p. 2. Cu titlul: *Ruga sclavului. Adorare (La Elena)*, în "Familia", V, nr. 28, 13/25 iul. 1869, p. 328-330.

La mormînt, în "Familia", V, nr. 32, 10/22 aug. 1869, p. 375.

Răzbunarea, în "Familia", V, nr. 38, 21 sept./3 oct. 1869, p. 446-447.

Glasul străbunilor. Din valea Hațegului, în "Traian", I, nr. 65, 7 oct. 1869, p. 264; "Telegraful", I, nr. 145, 29 sept. 1871, p. 3; "Familia", X, nr. 34, 1/13 sept. 1874, p. 397-398; "Telegraful", V, nr. 890, 14 martie 1875, p. 3.

Junimei române, în "Traian", I, nr. 67, 11 oct. 1869, p. 271; "Telegraful", I, nr. 72, 29 iun. 1871, p. 2.

Pe ruinele Ulpiei Traiane (Dedicată d-ilor Arane și Nicolau Densusianu), în "Traian", I, nr. 70, 18 oct. 1869, p. 287.

Părul de aur, în "Familia", V, nr. 44, 2/14 nov. 1869, p. 519-520.

Domnița și păstorul, în "Familia", VI, nr. 1, 4/16 ian. 1870, p. 3-4.

Orfanii, în "Familia", VI, nr. 5, 1/13 febr. 1870, p. 54. *Liliecii (Suvenire de la Hunedoara)*, în "Familia", VI, nr. 35, 30 aug./11 sept. 1870, p. 412-413; "Telegraful", V, nr. 871, 20 febr. 1875, p. 2-3.

Inelul sătenei, în "Familia", VII, nr. 1, 3/15 ian. 1871, p. 2-3.

Sărutările, în "Familia", VII, nr. 15, 11/23 apr. 1871, p. 170; "Columna lui Traian", V, nr. 5, 1874, p. 123.

La mama, în "Familia", VII, nr. 36, 5/17 sept. 1871, p. 423-426; "Familia", XXXII, nr. 8, 25 febr./8 mart. 1896, p. 90.

Amorul târziu, în "Familia", VIII, nr. 29, 16/28 iul. 1872, p. 338; "Columna lui Traian", V, nr. 5, 1874, p. 123.

La inimă, în "Familia", VIII, nr. 33, 20 aug./1 sept. 1872, p. 396.

Amăgirea, în "Familia", VIII, nr. 41, 8/20 oct. 1872, p. 482-483.

Fundația Lapedatu

La îngerul libertății, în "Familia", VIII, nr. 45, 5/17 nov. 1872, p. 528; "Ardealul", I, nr. 28, 24-31 aug. 1874, p. 7; "Astra Hunedoarei", IV, nr. 41, 15 oct. 1943, p. 2.

La anul nou, în "Familia", IX, nr. 1, 7/19 ian. 1873, p. 3.

Junele, în "Familia", IX, nr. 9, 4/16 mart. 1873, p. 97.

La zefir, în "Familia", IX, nr. 19, 13/25 mai 1873, p. 216.

Durerea, în "Familia", IX, nr. 23, 10/22 iun. 1873, p. 264; "Columna lui Traian", V, nr. 5, 1874, p. 123; "Dorobanțul"; I, nr. 156, 24 apr. 1878, p. 4.

Visul rozei, în "Familia", IX, nr. 28, 22 iul./3 aug. 1873, p. 325-326.

Convertirea, în "Familia", IX, nr. 34, 2/14 sept. 1873, p. 393.

La rîndunea, în "Familia", IX, nr. 38, 18/30 nov. 1873, p. 433-434; "Columna lui Traian", V, nr. 5, 1874, p. 123; "Dorobanțul", I, nr. 160, 28 apr. 1878, p. 4. Se reproduce cu titlul *Dor de ducă*, cum se tipărește și în *Încercări în literatură*.

Apel la unire, în "Orientul latin", I, nr. 1, 23 febr. 1874, p. 3; "Telegraful", V, nr. 907, 4 apr. 1875, p. 3; „Dorobanțul”, I, nr. 161, 29 apr. 1878, p. 3-4; "Iridenta română", I, nr. 3, 29 nov. 1893, p. 4.

Despărțirea de anul vechi, în "Orientul latin", I, nr. 8, 24 apr. 1874, p. 31; "Amicul poporului. Calendariu pe anul visect 1876", XVI, Sibiu, [f.a.], p. 60.

Iarna în sat, Sosirea primăverii, Noaptea consolatoare, în "Amicul poporului. Calendariu pe anul visect 1876", XVI, Sibiu, [f.a.], p. 114-115, 115-116, 116-117.

Lui Andrei Mureșianu, în "Familia", XII, nr. 2, 11/23 ian. 1876, p. 13.

Pe gânduri, în "Familia", XII, nr. 7, 15/27 febr. 1876, p. 77. Se republică, ca inedită, cu titlul *Speranța mea* în "Albina Carpaților", II, nr. 39, 1878, p. 459. *Expatriatul*, în "Revista literară și științifică", I, nr. 2, 15 mart. 1876, p. 122-124; "Reforma", XXVI, nr. 4692, 13 oct. 1885, p. 4.

Naștinea către fiii săi (1875), în "Familia", XII, nr. 15, 11/23 apr. 1876, p. 172.

Despărțirea de rîndunică, în "Familia", XII, nr. 33, 15/27 aug. 1876, p. 386.

La pahare, în "Familia", XIII, nr. 2, 9/21 ian. 1877, p. 15.

La Ion Popasu. Episcopul. Caransebeșului, în "Familia", XIII, nr. 4, 28 ian./ 4 febr. 1877, p. 39.

Leul din Carpați, în "Familia", XIII, nr. 7, 12/26 febr. 1877, p. 76.

La griji, în "Albina carpaților", I, nr. 1, 18 aug. 1877, p.4.

Dorul, traducere liberă după Schiller, în "Albina Carpaților", I, nr. 6, 23 sept. 1877, p. 68; "Timpul", II, nr. 223, 1 oct. 1877, p. 3.

Cîntec, în "Albina Carpaților", I, nr. 13, 10 nov. 1877, p. 149.

La un oțel din 1848, în "Dorobanțul", I, nr. 159, 27 apr. 1878, p. 4. Se reproduce din *Încercări în literatură*.

Postume

Mărțișor și Vioreaua, în "Albina Carpaților", I, nr. 36, 1878, p. 427.

Fundația Lapedatu

Fata către turturică, în "Albina Carpaților", II, nr. 39, 1878, p. 460. Versiunea poeziei *Fetița și turturica*.

Teatru

Fîntîna de piatră. Schiță dramatică într-un act, în "Familia", V, nr. 14, 6/18 apr. 1869, p. 159-162, nr. 15, 13/25 apr. 1869, p. 172-175.

Tribunul. Din întâmplările anului 1848. Dramă în 3 acte, în "Familia", VI, nr. 13, 29 mart./10 apr. 1870, p. 151, nr. 14, 5/17 apr. 1870, p. 160-163, nr. 15, 12/24 apr. 1870, p. 172-175, nr. 16, 19 apr./1 mai 1870, p. 184-187, nr. 17, 26 apr./8 mai 1871, p. 195-199, nr. 18, 3/15 mai 1870, p. 208-211, nr. 19, 10/ 22 mai 1870, p. 219-222.

Proză

Descrieri dc călătorie. Amintiri.

Valentina (Episod), în "Albina Pindului", III, nr. 1, apr. 1870, p. 9-15. Semnat: Narcis.

O vizită la fericitul D. Bolintineanu, în "Orientul latin", 1, nr. 15, 18 mai 1874, p. 57-59.

Bărăganul. Din jurnalul meu, în "Albina Carpaților", I, nr. 3, 1 sept. 1877, p. 28-32.

Pe Dunăre. Din jurnalul meu de călătorie, în "Albina Carpaților", 1, nr. 11, 27 oct. 1877, p. 121-124, nr. 12, 3 nov. 1877, p. 134-137.

Diamantele. Adevăr și poveste, în "Albina Carpaților", 1, nr. 15, 24 nov. 1877, p. 165-168.

Nuvele istorice

Amor și răzbunare. Nuvelă istorică, în "Albina Carpaților", I, nr. 1, 18 aug. 1877, p. 1-4, nr. 2, 25 aug. 1877, p. 13-15, nr. 3, 1 sept. 1877, p. 25-27; "Dorobanțul", I, nr. 16, 30 nov. 1877, p. 2-3, nr. 18, 2 dec. 1877, p. 2-3, nr. 19, 3 dec. 1877, p. 2-3, nr. 20, 4 dec. 1877, 2-3, nr. 22, 6 dec. 1877, p. 2-3, nr. 23, 7 dec. 1877, p. 2-3, nr. 28, 12 dec. 1877, p. 3-4, nr. 29, 13 dec. 1877, p. 2-3; "Amicul poporului. Calendar pe anul comun 1879", XIX, Sibiu, [f.a.], p. 65-87.

O tragedie din zile bătrîne. Narațiune istorică, în "Albina Carpaților", I, nr. 4, 8 sept. 1877, p. 37-41, nr. 5, 15 sept. 1877, p. 49-52.

Moartea lui Asan. Nuvelă istorică, în "Albina Carpaților", I, nr. 8, 6 oct. 1877, p. 85-87, nr. 9, 13 oct. 1877, p. 97-102, nr. 10, 20 oct. 1877, p. 109-112; "Amicul poporului. Calendar pe anul comun 1882", XXII, Sibiu, [f.a.], p. 51-83.

O dușmănie cu bun sfârșit. Nuveică istorică, în "Albina Carpaților", I, nr. 18, 15 dec. 1877, p. 201-204, nr. 19, 22 dec. 1877, p. 213-215, nr. 20, 29 dec. 1877, p. 225-227, nr. 21, 1878, p. 24-2-244, 22, 1878, p. 249-251, nr. 23, 1878, p. 261-265, nr. 24, 1878, p. 279-281.

Culegeri de poezii populare

Doine populare. Din giurul Sibiului, în "Familia", VII, nr. 35, 29 aug./ 10 sept. 1871, p. 415, nr. 37, 12/24 sept. 1871, p. 439.

Articole

Despre amicie, în "Albina Pindului", 1. nr. 9, 15 oct. 1868, p. 219-221.

Cavalerismul în evul mediu. Viața și poezia lui, în "Albina Pindului", I, nr. 8, 1 oct. 1868, p. 197-200.

Limba română, în "Albina Pindului", I, nr. 8, 1 oct. 1868, p. 201-204.

Înmormântarea carnavalului în Paris. Paris 12 faur 1869, în "Familia", V, nr. 6, 9/21 febr. 1869, p. 69-70.

Cum trebuie să ne instruim, în "Familia", V, nr. V., nr. 9, 3/15 mart. 1869, p. 97-98.

Cestiunea femeilor în Anglia. Paris 18 aprilie, în „Familia”, V, nr. 15, 13/25 apr. 1869, p. 176-177.

Femeia în secolul al XIX, în "Familia", V, nr. 17, 27 apr./9 mai 1869, p. 193-195.

Femeia și rațiunea, în "Familia", V, nr. 20, 18/30 mai; 1869, p. 229-231.

Ce frizură aveau romanele, în "Familia", V, nr. 22, 1/13 iun. 1869, p. 260-261. Semnat: L.

Portul de păr lung, în „Familia”, V, nr. 24, 15/27 iun. 1869, p. 284-283. Semnat: L.

Despre joc, în „Familia” V, nr. 29, 20 iul./1 aug. 1869, p. 344-345. Semnat: L.

Despre roze, în "Familia", V, nr. 30, 27 iul./8 aug. 1869, p. 356-357, nr. 38, 21 sept./3 oct. 1869, p. 452-453.

Conversa re cu cititoarele - Paris 15 august, în "Familia", V, nr. 33, 17/25 aug. 1860, p. 392-393

Reuniunile literare și cestiunea teatrală, în "Familia" V, nr. 35, 31 aug./12 sept. 1869, p. 409-410.

Conversare cu cititoarele, în "Familia", V, nr. 35, 31 aug./12 sept. 1869, p. 416-417.

Conversare cu cititoarele - Paris 1/13 octombrie, în "Familia", V, nr. 40, 5/ 17 oct. 1869, p. 476-477.

Publicațiuni literare și cestiunea teatrală, în "Familia", V, nr. 42, 19/30 oct. 1861, p. 493-494

Biblioteci și cabinete de lectură, în "Familia", V, nr. 48, 30 nov./12 dec. 1869, p. 565-566.

Despre femeie, în "Familia", VI, nr. 6, 8/20 febr. 1870, p. 61-62. Semnat: L.

Educațiunea fetelor. Lecțiuni de Legouvé, în "Familia", VI, nr. 19, 10/22 mai 1870, p. 217-218.

Ni trebuiesc două fonduri pentru înființarea teatrului național, în "Familia", VI, nr. 31, 2/14 aug. 1870, p. 361-362.

Scrisori din Paris - 28 august-31 august, în "Familia", VI, nr. 35, 30 august/ 11 sept. 1870, p. 416-417.

Conversare cu cititoarele. Brusela în 16 oct., în "Familia", VI, nr. 41, 11/ 23 oct. 1870, p. 483-489.

Femeia română, în "Familia", VI, nr. 52, 27 dec./8 ian. 1871, p. 516-519.

Confuziunea limbistică, în "Familia", VI, nr. 52, 27 dec./3 ian. 1871, p. 613-614.

Un june român mort în străinătate. Brusela în 12 martie, în "Familia", VII, nr. 11, 14/26 mart. 1871, p. 128.

Amorțirea simțiemintelor naționale, în "Familia", VIII, nr. 12, 19/31 mart. 1872, p. 133-134.

Oamenii frazei, în "Orientul latin", I, nr. 1, 23 febr. 1874, p. 2-3.

Cum vom putea progresa, în "Orientul latin". I, nr. 1, 23 febr. 1874, p. 3-4. Nesemnat.

Împoporarea orașelor, în "Orientul latin", I, nr. 2, 3 apr. 1874, p. 7-8. Nesemnat.

Moralizarea poporului, în "Orientul latin", I, nr. 3, 6 apr. 1874, p. 11-12. Nesemnat.

Dezbinările noastre, în "Orientul latin", I, nr. 4, 10 apr. 1874, p. 15-16. Nesemnat.

Luptele românilor pentru cultură, în "Orientul latin", I, nr. 7, 20 apr. 1874, p. 28, nr. 9, 27 apr. 1874, p. 36, nr. 10, 1 mai 1874, p. 40, nr. 11, 4 mai 1874, p. 44, nr. 12, 8 mai 1874, p. 48, nr. 14, 15 mai 1874, p. 56, nr. 15, 18 mai 1874, p. 60, nr. 16, 22 mai 1874, p. 64, nr. 19, 1 iun. 1874, p. 75-76, nr. 22, 12. iun. 1874, p. 88, nr. 23, 15 iun. 1874, p. 92, nr. 24, 19 iun. 1874, p. 96 .

Salonul boerului, în "Orientul latin", I, nr. 24 apr. 1874, p. 30-31. Semnat: Nouraș.

La cestiunea învățămîntului poporal, în "Orientul latin", I, nr. 8, 24 apr. 1874, p. 32. Nesemnat.

Noi și părinții noștri, în "Orientul latin", I, nr. 11, 4 mai 1874, p. 42-43, nr. 12, 8 mai 1874, p. 46-47. Semnat: Nouraș.

Calomniatorii națiunii române, în "Orientul latin", I, nr. 21, 8 iun. 1874, p. 81-83. Semnat: Nouraș.

Asociațiunea transilvană, în "Orientul latin", I, nr. 23, 15 iun. 1874, p. 90-91, nr. 24, 19 iun. 1874, p. 93-94. Nesemnat.

Servilismul la noi, în "Orientul latin", I, nr. 24, 19 iun. 1874, p. 93. Semnat: Nouraș.

O literatură pentru popor, în "Orientul latin", I, nr. 25, 22 iun. 1874, p. 98, nr. 26, 26 iun. 1874, p. 102-103. Nesemnat.

La cestiunea conferințelor învățătoarești, în "Orientul latin", I, nr. 28, 3 iul. 1874, p. 112, nr. 29, 6 iul. 1874, p. 115-116. Nesemnat.

Muzica națională, în "Orientul latin", I, nr. 30, 10 iul. 1874, p. 120. Nesemnat.

Societățile de lectură, în "Orientul latin", I, nr. 34, 24 iul. 1874, p. 135-136, nr. 35, 27 iul. 1874, p. 140.

Despre cultura poporului român. Discurs rostit la Adunarea generală a Asociațiunii transilvane, ținută la 10 și 15 aug. st.n.a.c., în "Orientul latin", I, nr. 37, 7 aug. 1874, p. 148, nr. 38, 7 aug. 1874, p. 152, nr. 39, 10 aug. 1874, p. 156.

Bătrînii cîrtesc, tinerii bîrfesc, în "Orientul latin", I, nr. 40, 14 aug. 1874, p. 157-158. Semnat: Nouraș. Din *viața socială*, în "Orientul latin", I, nr. 46, 4 sept. 1874, p. 184. Nesemnat.

Maghiarii și școalele române, în "Orientul latin", I, nr. 49, 14 sept. 1874, p. 196, nr. 53, 28 sept. 1874, p. 211-212, nr. 55, 5 oct. 1874, p. 219-220. Nesemnat.

Cu poporul pentru popor, în "Orientul latin", I, nr. 57, 12 oct. 1874, p. 228. Nesemnat.

Expozițiuni pentru popor, în "Orientul latin". I, nr. 58, 16 oct. 1874, p. 232. Nesemnat.

Fundația Lapedatu

Martiriul mitropolitului Sava Brâncoveanu [Brancovici], în "Orientul latin", I, nr. 59, 20 oct. 1874, p. 232-235. Semnat: Un drept credincios; "Universul", L, nr. 288, 21 oct. 1933, p. 1-3.

Ideale politice la românii din Austro-Ungaria, în "Orientul latin", I, nr. 65, 9 nov. 1874, p. 257-259. Semnat: Nouraș.

Să ne vedem de școale!, în "Orientul latin", I, nr. 66, 13 nov. 1874, p. 264. Nesemnat.

Cursuri de adulți, în "Orientul latin", I, nr. 69, 23 nov. 1874, p. 276. Nesemnat.

Prelegeri publice, în "Orientul latin", I, nr. 70, 27 nov. 1874, p. 280. Nesemnat.

Traiul poporului de la țară, în "Orientul latin", I, nr. 71, 30 nov. 1874, p. 284. Nesemnat.

Servilismul, în "Orientul latin", I, nr. 72, 4 dec. 1874, p. 285-286, nr. 73, 7 dec. 1874, p. 289-290. Semnat: Nouraș.

Crăciunul la poporul român, în "Orientul latin", I, nr. 77, 25 dec. 1874, p. 305-307, nr. 78, 28 dec. 1874, p. 309-311; II, nr. 1; 1 ian. 1875, p. 1-3.

Un cuvînt în interesul învățămîntului și al educațiunii, în "Orientul latin", I, nr. 78, 28 dec. 1874, p. 311-312. Nesemnat.

Educațiunea sexului frumos, în "Orientul latin", II, nr. 6, 18 ian. 1875, p. 21-23, nr. 7, 22 ian. 1875, p. 25-27. Semnat: Narcis.

Societățile studenților români în străinătate, în "Orientul latin", II, nr. 6, 18 ian. 1875, p. 24. Nesemnat.

Cum să fie mamele, în "Orientul latin", II, nr. 9, 29. ian. 1875, p. 33-34, nr. 10, 1 febr. 1875, p. 37-38. Semnat: Narcis.

Istoria unui condei simbriaș, în "Orientul latin", II, nr. 11, 5 febr. 1875, p. 41-42. Semnat: Narcis.

Patru luceferi, în "Orientul latin", II, nr. 12, 8 febr. 1875, p. 45-46. Semnat: Nourăș.

Brașov, în martie 1875, [Scrisoare către redacție], în "Orientul latin", II, nr. 19, 5 mart. 1875, p. 75.

Educțiunea sexului frumos, în "Familia", XIII, nr. 13, 27 mart./3 apr. 1877, p. 145-148, nr. 14, 3/15 apr. 1877, p. 157-160.

Apel la români, în "Gazeta Transilvaniei", XL, nr. 45, 12/24 iun. 1877, p. 1. Semnat de I. A. Lapedatu și alți 15 frunțași ai românilor transilvăneni.

Programul ("Albinei Carpaților"), în "Biserica și școala", I, nr. 24, 10/22 iul. 1877, p. 190. Semnat și de Visarion Roman. "Amicul poporului. Calendar pe anul comun 1878", Sibiu, [f.a.], p. 1124-1126.

Constantin Negri, în "Albina Carpaților", I, nr. 1, 18 aug. 1877, p. 4-7. Nesemnat.

Armata română, în "Albina Carpaților", I, nr. 1, 18 aug. 1877, p. 7-9, nr. 2, 25 aug. 1877, p. 20-22, nr. 3, 1 sept. 1877, p. 32-34, nr. 4, 8 sept. 1877, p. 43-44. Nesemnat.

Herțegovinienii și bosniacii, în "Albina Carpaților", I, nr. 2, 25 aug. 1877, p. 16-20. Nesemnat; "Timpul", II, nr. 198, 31 aug. 1877, p. 3, nr. 199, 1 sept. 1877, p. 2-3, nr. 200, 2 sept. 1877, p. 3, nr. 201, 3 sept. 1877, p. 2.

Bași-buzucii, în "Albina Carpaților", I, nr. 2, 25 aug. 1877, p. 23-24. Nesemnat; "Timpul", II, nr. 199, 1 sept. 1877, p. 3.

Țarul Rusiei, Alexandru II, în "Albina Carpaților", I, nr. 2, 25 aug. 1877, p. 15-16. Nesemnat.

Sultanul Abdul-Hamid II, în "Albina Carpaților", I, nr. 3, 1 sept. 1877, p. 27-28. Nesemnat.

Muntenegrenii, în "Albina Carpaților", I, nr. 5, 15 sept. 1877, p. 57-60.

Louis-Adolf Thiers, în "Albina Carpaților", I, nr. 4, 8 sept. 1877, p. 42-43. Nesemnat.

Marele duce Nicolae Nicolaevici, în "Albina Carpaților", I, nr. 5, 15 sept. 1877, p. 56-57. Nesemnat.

Arhiducele Rudolf, în "Albina Carpaților", I, nr. 6, 23 sept. 1877, p. 67-68. Nesemnat.

Românii și bulgarii, în "Albina Carpaților", I, nr. 6, 23 sept. 1877, p. 68-70. Nesemnat; "Timpul", II, nr. 222, 30 sept. 1877, p. 3, nr. 223, 1 oct. 1877, p. 3. *Fata română*, în "Albina Carpaților", I, nr. 7, 29 sept. 1877, p. 82-84.

Principele Alexandru Gorceacov, în "Albina Carpaților", I, nr. 7, 29 sept. 1877, p. 78-79. Nesemnat.

Carol I și Elisabeta Doamna, în "Albina Carpaților", I, nr. 8, 6 oct. 1877, p. 87-90. Nesemnat.

Cerchezii, în "Albina Carpaților", I, nr. 9, 13 oct. 1877, p. 105-138.

Șezătorile de fete, în "Albina Carpaților", I, nr. 10, 20 oct. 1877, p. 115-117. Semnat: Un amic al datinilor din popor.

Armata română, în "Albina Carpaților", I, nr. 11, 27 oct. 1877, p. 131-132. Nesemnăt.

Ioan Maiorescu, în "Albina Carpaților", I, nr. 13, 10 nov. 1877, p. 144-147.

Generalul Ignatieff, în "Albina Carpaților", I, nr. 14, 17 nov. 1877, p. 157-158. Nesemnăt.

Osman Pașa, în "Albina Carpaților", I, nr. 16, 1 dec. 1877, p. 183. Nesemnăt.

Poșta "Albinei Carpaților", în "Albina Carpaților", I, nr. 17, 8 dec. 1877, p. 200. Nesemnăt.

Generalul Scobelev, în "Albina Carpaților", I, nr. 17, 8 dec. 1877. p. 194. Nesemnăt.

Cavalerul Constantin Stamati, în "Albina Carpaților", I, nr. 18, 15 dec. 1877, p. 204-206 Nesemnăt.

Orașul Skutari. în "Albina Carpaților", I, nr. 19. 22 dec. 1877, p. 222-224. Nesemnăt.

Albanezii, în "Albina Carpaților", I, nr. 20, 29 dec. 1877, p. 227-231. Nesemnăt.

Cartierul general rusesc de la Gornji-Studen, în "Albina Carpaților", I, nr. 20, 29 dec. 1877, p. 231-232. Nesemnăt.

Despre temperament, în "Amicul poporului. Calendar pe anul comun 1878", XVIII, Sibiu, [f.a.], p. 65-73.

Statuia lui Mihai Viteazul în București, în "Albina Carpaților", I, nr. 21, 1873, p. 24-0-242. Nesemnăt.

Templul Zeiței Isis în Egipt, în "Albina Carpaților". I, nr. 21, 1878, p. 246-248. Nesemnăt.

Victor Emanuel, în "Albina Carpaților", I, nr. 22,. 1878, p. 251-255. Nesemnăt.

Fundația Lapedatu

Constantin Negruzzi, în "Albina Carpaților", I, nr. 23,. 1878, p. 265-267. Nesemnăt.

Scuză către on. public, în "Albina Carpaților", I, nr. 23, 1878, p. 272.

Vasile Alecsandri, în "Albina Carpaților", II, nr. 24, 1878, p. 277-279. Nesemnăt.

Generalul Loris Melikoff, în "Albina Carpaților", II, nr. 24, 1878, p. 283-284. Nesemnăt.

Regele Humbert I, în "Albina Carpaților", I, nr. 25, 1878, p. 290-291. Nesemnăt.

Domnul și Doamna României în războiul din anul 1877-1878, în "Albina Carpaților", II, nr. 27, 1878, p. 300-302. Nesemnăt.

Manevrele artileriei române la Calafat, în "Albina, Carpaților", II, nr. 26, 1878, p. 306. Nesemnăt.

Țigani cu locuințe statornice în Transilvania, în "Albina Carpaților", II, nr. 28, 1878, p. 329-330. Nesemnăt

Artista, în "Albina Carpaților", II, nr. 29, 1878, p. 342-344. Nesemnăt.

Femeile din harem, în "Albina Carpaților", II, nr. 30, 1878, p. 354-355. Nesemnăt.

Arhiducele Francisc Carol, în "Albina Carpaților", II, nr. 31, 1878, p. 365. Nesemnăt.

Cripta familiei domnitoare în biserica Carpașinilor în Viena, în "Albina Carpaților", II, nr. 31, 1878, p.365-366.

Papa Leon XIII, în "Albina Carpaților", II, nr. 32, 1878, p. 371-375. Nesemnăt.

Traduceri

Der Fürstin Busentuch [Năframa Doamnei], în *Rumänische Kunst-Dichtungen*, übersetzt von Teochar Alexi, Kronstadt, Durch und Verlag von Löw, 1880, p. 48-50

Volume omagiale

Fraților Alexandru și Ion I. Lăpedatu. La împlinirea vârstei de 60 de ani. XIV. IX. MCMXXXVI. București, M.O. Imprimeria Națională.

Note biobibliografice privind viața și activitatea lui I. A. Lapedatu (p. VII-XXIII) și a fiilor săi gemeni: istoricul Alex. I. Lapedatu (P. XXV-LVI) și economistul Ion I. Lapedatu (p. LVII-LXXIV). Studii consacrate scriitorului: I. Agârbiceanu, "*Orientul latin*" ziar politic, literar, social și economic (p. 3-28); D. Braharu, *Ion Al. Lapedatu ca nuvelist* (149-180); D. St. Petruțiu, *O contribuție la istoria teatrului românesc din Transilvania* (p. 675-683); însemnări memorialistice: Ștefan Cacoveanu, *Amintiri din viața studentească* (p. 209-211).

Antologii și alte lucrări în care se prezintă viața și opera lui I. A. Lapedatu și se reproduc texte din scrierile sale.

Pop, V. Gr. *Conspect asupra literaturii române și a scriitorilor ei de la început și pînă astăzi*. II. București, 1876. p. 205-208. Biografie și poeziile: *La îngerul libertății și La mama*.

Poezii ale scriitorilor din epoca Unirii. Vălenii-de-Munte. 109, p. 281-299.

Se reproduc poeziile: *La îngerul libertății, Cucul, La providență, Liliecii, Apel la unire, Ruga sclavului*. Lupaș, I. *Cronicari și istorici români în Transilvania*. II. Craiova,

[1934]. p. 284-295; Ed. a II-a într-un singur volum. Craiova, 1941, p. 308-320. Fragmente din studiul *Luptelor românilor pentru cultură* și articolul *Martiriul mitropolitului Sava Brâncoveanu*.

Matei, I. *Figuri reprezentative de la noi: Ion Al. Lapedatu 1844-1878*, [Cluj], 1934. p. 36-40. Reproduce articolul: *Bătrînii cîrtesc, tinerii bîrfesc*.

Cardaș, Gh. *Poezii și prozatorii Ardealului pînă la Unire: 1800-1918*. București, [1935], p. 199-215. Biografie și poeziile: *La îngerul libertății, Cucul, Apel la unire, Liliecii, Ruga sclavului, La griji*.

Breazu, Ion. *Povestitori ardeleni și bănățeni pînă la Unire*. Antologie. Cluj, 1937, p. 10-29.

Biografie și nuvela *Amor și răzbunare*.

Cardaș, Gh. *Poezia românească de la origine pînă în zilele noastre* (1673-1937). Antologie și studii. I. București, 1937, p. 285-288.

Biografie și poezia *Apel la unire*.

Lupaș, I. *Profesorul Ioan A. Lapedatu*. Brașov, 1937, p. 15-20.

Reproduce articolul *Calomniatorii națiunii române. Nuvela istorică românească în secolul al XIX-lea*. Antologie, prefață și note de D. Vatamaniuc. București, 1972, p. 165-188.

Bibliografie și nuvela *Amor și răzbunare*.